

R. 4.9.6

800
10

Guliston

2010/3

Яқинда Республика Маданият ва санъат кўргазмалар залида “2010 йил — Баркамол авлод йили”га бағишланган ҳаваскор фотосуратчиларнинг анъанавий Республика кўргазмаси бўлиб ўтди. Ушбу кўргазмани ўтказишдан мақсад — баркамол авлодни тарбиялашда оила ва жамиятнинг ўрнини белгилаш, ёшларнинг маънавий оламини юксалтириш, соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш, гийҳвандлик, ахлоқсизлик, ташқаридан кириб келаётган тубан “оммавий маданият”нинг турли иллатлари хавфи ва зараридан ҳимоя қилиш, ёш авлодни жисмоний тарбия ва болалар спорти соҳасидаги ютуқлар билан таништиришдан иборат.

Кўргазманинг вилоятлар ва Тошкент шаҳри босқичлари ўтиб, якунловчи қисми Тошкент шаҳрида ўтказилди. Бу кўргазма Ўзбекистон Маданият ва спорт ишлари вазирлиги Республика халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий-методик ҳамда ахборот маркази, Халқаро “Олтин мерос” хайрия жамғармаси, Ўзбекистон Оқсоқоллар кенгаши, “Маҳалла” жамғармаси, Республика “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати Марказий кенгаши, Ўзбекистон Бадий академияси ҳамда Ўзбекистон Маданият ва санъат кўргазмаси ҳамкорлигида ўтказилди.

Айниқса, қашқадарёлик Асрор Аллаёровнинг, жиззахлик Озоджон Тўйчиевнинг, навоийлик Истам Ҳасановнинг, сурхондарёлик Гелдимурод Саидмаликовнинг ишлари ҳакамлар томонидан юқори баҳоланди ва кўргазма ҳомийларининг совғаларига муносиб деб топилди. Республикамизнинг турли ҳудудларидаги ёшларнинг фаолияти қизиқарли лавҳаларда акс этган суратлар томошабинларнинг ҳам ҳайратларига сазавор бўлди.

ИНСОН ҚАДРИ — УЛУҒ, ХОТИРАСИ — МУҚАДДАС

* * *

Юртимизда муқаддас Хотира ва қадрлаш куни деб ном олган бу кутлуг байрам билан, аввало, бугун сафимизда соғ-саломат ҳаёт кечи-раётган уруш қатнашчиларини, нуроний отахонларимизни, барча-бар-ча юртдошларимизни бағримга босиб, чин қалбимдан самимий таб-риклайман!

Биз 9 май — Ғалаба кунига Хотира ва қадрлаш куни деб ном берганимизга, мана, 12 йил тўлмоқда. Бугунги кунда ҳеч иккиланмас-дан айтиш мумкин: бундай ном олган бу сана юртимизда умумхалқ байрамига, ҳақиқий анъанага айланиб қолди. Нега деганда, хотира ва қадрлаш тушунчалари асл миллий қадриятларимизга жавоб бериб, ота-боболаримиздан қолган ҳам диний, ҳам инсоний урф-одатимиздир.

* * *

Халқимизнинг собиқ Иттифоқ халқлари қаторида Иккинчи жаҳон урушида қозонилган ғалабага қўшган ҳиссаси ҳақида гапирганда, баъзи рақамларни келтиришни ўринли деб биламан. Уруш арафасида мам-лакатимизда 6,5 миллионга яқин аҳоли яшаган бўлса, шундан 1,5 мил-лиони урушда бевосита иштирок этган.

Яъни ёш гўдак ва болаларни, қариялар ва аёлларни ҳисобга ол-маганда, халқимизнинг 40 фоиздан кўпроғи қўлига қурол олиб, жанг майдонларида қатнашган. Ва бу даҳшатли урушда қарийб 500 минг юртдошимиз, яъни урушда қатнашганларнинг 30 фоизи ҳалок бўлган, нобуд бўлган.

Албатта, ҳаммамиз яхши тушунамиз, шунча қурбон ва йўқотиш-ларни халқимиз Ватанини фашизм балосидан, фашизм қуллигидан сақлаб қолиш учун берган.

Ишончим комил, бизнинг ота-боболаримиз суронли уруш майдон-ларида қандайдир номаълум тепаликни эгаллаш, унга қизил байроқ ўрнатиш учун эмас, хаёлида, авваламбор, ўз ота-онаси, болалари, сеvimли ёри учун, уларнинг келажаги ва тинч ҳаёти учун жон фидо қилган.

* * *

Айни шу кунда мен эл-юртимиз билан бирга бўлиб, шу куннинг ҳам хурсандчилигини, ҳам изтиробини уруш қатнашчилари, муҳтарам фах-рийларимиз билан баҳам кўриб, ғойибона бўлса ҳам уларнинг барчасини бағримга босиб, яна ва яна бир бор бутун халқимизни ана шу тарихий сана билан табриклашни ўзимнинг муқаддас бурчим, деб биламан.

Фурсатдан фойдаланиб, барча ватандошларимизга тинчлик-омон-лик, бахт ва омад тилайман.

Ислом КАРИМОВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти

Журнал 1925 йилдан чиқа бошлаган

Ўзбекистон Республикаси
Маданият ва спорт
ишлари вазирлиги

Таҳрират:

бош муҳаррир

Азим СУЮН

бош муҳаррир ўринбосари

Жалолбек ЙЎЛДОШБЕКОВ

масъул котиб

Комил ЖОНТОЕВ

сахифалаш ва дизайн

Нигина ҚОДИРОВА

Баҳром БОБОЖОНОВ

набратчи муҳаррир

Манзура ШАМС

Жамоатчилик кенгаши:

Ўткир ЖЎРАЕВ

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси

хузуридаги «Ижод» фонди директори

Сувон НАЖБИДДИНОВ

«Матбуот тарқатувчи» АЖ

бош директори

Абдуваҳоб НУРМАТОВ

Андижон Вилояти ҳокимлиги

масъул ходими

Бахтиёр САЙФУЛЛАЕВ

Ўзбекистон Маданият ва спорт ишлари

Вазирлигининг биринчи ўринбосари

Азиз ТЎРАЕВ

Тошкент Давлат Маданият

институтининг ректори

Абдусалом УМАРОВ

Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон

миллий кутубхонаси директори

Азамат ҲАЙДАРОВ

«Ўзбекнаво» эстрада

бирлашмаси бош директори

Ушбу сонда:

Манзура ШАМСИЕВА

*Мен отамни
тондим*

Адиба НОСИРОВА

*Ўчқўй
маданият
маънавияти*

Набижон БОҚИЙ

*Эркин Ўзган
қандай ёзади?*

Рўзимуроод ЭСОНОВ

*Миср
эҳромлари*

Нигина ҚОДИРОВА

*Башоратлар,
афеунлар...*

Комил ЖОНТОЕВ

*Одамхўрлар
оролли*

Муқоваларимизда:

1-бет: Хонанда Мамлакатхон Мамаджонова.

Босилма 20.05.2010 йилда топширилди. Офсет қоғози. Бичими: 60x84 1/8.

Ҳажми 6,0. Адади: 4357 Буюртма № 69

Таҳририят манзили: Тошкент — 100000, Буюк Турон кўчаси, 41-уй. Тел: 233-25-66

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 0517 — рақамли гувоҳнома билан рўйхатга олинган.

«Nilol Media» МЧЖ матбаа бўлимида чоп этилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри,

Учтепа тумани, 21-мавзе, Фарҳод кўчаси, 1-«А».

e-mail: AzimSUYUNNUR@mail.ru

Фарзандларимиз
биздан кўра кучли,
билимли, доно ва
албатта, бахтли
бўлишлари шарт!

Ислом КАРИМОВ

* * *

Инсон номи ўлмай яшайди такрор,
Ортидан фарзанди қолганда ёдгор.

Юсуф Хос ҲОЖИБ

* * *

Фарзанд — жонга пайванд.

Ўзбек халқ мақоли

* * *

Бас, керакдурким, ҳар турлик фазл ва ҳунарни фарзандингга ўргатгайсан, то оталик шафқати шартин бажо келтурмиш бўлгайсан. Киши бошига на иш тушарин билмағусидир, фазл ва ҳунар ишга яратғусидир.

КАЙКОВУС

* * *

Ҳар бир дарахтнинг меваси бор, кўнгилнинг меваси эса фарзанддир.

«Ҳикматлар» китобидан

* * *

Болаларингизни қўрқоқлик соясига сира ҳам яқинлаштирманг, улар арслон юракли бўлиб етишсинлар. Ботирлар ғайратли, матонатли, ишчан бўладилар.

Низомиддин ибн ҲУСАЙН

* * *

Бола савол берганида тўғри жавоб бермоқ керак. Ҳатто бу саволлар нозик масалада бўлса ҳам. Чунки болаларни фақат аниқ фактлар қизиқтиради.

Кристиан АНДЕРСЕН

* * *

Боланинг кўнглини синдириш ёвузлик, балки ундан ҳам ёмонроқдир. Уларни севиш эса, энг нозик санъатдан ҳам нозикроқдир.

Чарлз ДИККЕНС

* * *

Мен болаларни яхши кўраман. Дили, тили мутлақо бегона болани ҳам бағримга босиб, меҳр улашишдан завқланаман.

Мария ЕРМОЛОВА

МУЗЕЙЛАРДА ХАЛҚАРО ТУРИЗМНИНГ АҲАМИЯТИ

Туризм сўнгги ўн йилликда иқтисодий ҳаётнинг глобал интеграциялашувида муҳим омил сифатида мамлакатларнинг жаҳон бозорида киришида ўзига хос механизм сифатида иштирок этмоқда. Ўз навбатида, Ўзбекистонда миллий туризмнинг ривожланиши ҳам иқтисодий ўсишнинг асосий нуқталаридан бирига айланди.

Кейинги йилларда ҳукуматимиз томонидан туризм соҳасини ривожлантиришга эътибор кучайиб бормоқда, буни ҳукумат томонидан қабул қилинган қарор ва фармонлар мисолида ҳам кўриб ўтиш мумкин. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1992 йил 27 июлдаги 447-фармонига асосан «Ўзбектуризм» Миллий Компаниясининг вужудга келиши ва бу ташкилотнинг 1993 йили Бутунжаҳон Туризм Ташкилотига аъзо бўлиб кириши туризм тараққиёти соҳасида қўйилган улкан қадам бўлди. Мустақиллик йилларида Ўзбекистонда туризм соҳасининг ривожланиши «ўзбек модели» негизи асосида янги миллий кўринишда шакллана бошлади. Айни ўринда «Бугунги кунда юртимиз тарихи ва келажагига қизиқаётган сайёҳлар оқимини тартибга солиш учун кадрлар тайёрлаш масаласи қай даражада?» деган савол туғилади. Чунки ҳар бир меҳмонга кўрсатилаётган хизматдан мамнунлик ҳисси, кейинги келаётган сайёҳ учун ишонч воситаси ҳисобланади. Халқаро туризмда музей ва ёдгорликлар билан танишиш хизматлари ва бу борада ечилиши лозим бўлган муаммолар бугунги куннинг долзарб масалаларидан ҳисобланади.

Маданий ривожланиш босқичларида музей муҳим ижтимоий-сиёсий аҳамият касб этиб, маданий қатлам сферасини ўрганишда асосий манба ҳисобланади. Турли та-

рихий эволюцион давр ва маданиятни ўзлаштиришда, уни тарғиб этишда, оммага таништиришда музей яхши бир алоқа воситаси вазифасини ўтайди. Музейлар илмий жиҳатдан ўзига хос маданий жараёнлар ва уларнинг бадий кўринишини аниқлайди ҳамда тадқиқот объекти сифатида намойиш этади. Бугунги кунда шиддатли кечаётган маданий босқичлар жараёнида музейлар фаолиятидаги янги лойиҳа ва тартибларни ўрганиб, тадқиқ этиш алоҳида аҳамият касб этмоқда.

Ўзбекистонда музейларга эътибор мустақиллик даврида давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Бугунги кунда Ўзбекистонда 32 та тарих, 16 та ўлкашунослик, 11 та бадий, 6 та адабий-ёдгорлик, 13 та ёдгорлик, 2 та табиий-илмий ва 7 та адабий йўналишдаги музейлар фаолият юритмоқда. Уларда ўзбек ва жаҳон халқлари тарихи ва маданиятига доир жами 1602280 дан ортиқ турли ноёб экспонатлар сақланади.

Музей туризми — ривожланган мамлакатлар музей иши амалиётида кенг ўрганилган соҳа бўлиб, турли мамлакат, халқ, миллатлар тарихи, уларнинг маданий мероси, дини, урф-одати ҳамда маросимлари, хусусан, санъати тўғрисида атрофлича маълумот беради, шунингдек, мароқли дам олишнинг турли-туман кўринишларини очиб беради.

Сайёҳликни ривожлантириш — унинг мамлакат иқтисодиётини кўтаришда муносиб улушга эгалиги ва ижтимоий аҳамият касб этиши сўнгги йилларда дунё бўйича олиб борилган илмий тадқиқотлар натижасида ўз асосини топди. Бундай тадқиқот, илмий изланишларнинг юқори самара бериши учун бугунги кунда халқаро туризмда музейларда янгича экскурсаводлик

фаолияти ва ноанъанавий услубларни ташкил этиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Ушбу кўринишларни умумлаштирган музей бевосита ҳақиқий профессионал илмий марказ сифатида фаолият юритиб, ўз олдига сайёҳлик тарихи, технологияси тўғрисида маълумотларни жамлаш, қайта ишлаш ва шу асосда сайёҳлик фаолиятини такомиллаштиришга оид тавсиялар ишлаб чиқишни асосий вазифа этиб белгилайди.

Халқаро Сайёҳлик Академияси қошида Халқаро музей туризми ҳамда унинг жойлардаги бўлимларини ташкил этиш мақсадга мувофиқ бўлиб, ушбу музей ўз атрофида шу соҳага оид олимлар, мутахассислар ҳамда халқаро ва миллий сайёҳлик соҳасида фаолият юритаётган амалиёт ходимларини бирлаштиради. Академия аъзолари — иқтисодиёт, қонунчилик, сайёҳлик инфраструктураси, сайёҳлик фаолиятини ташкил этиш, сайёҳлик таълими, шунингдек, маданият ва санъат соҳасида эришилган ютуқларни сайёҳлик фаолиятига татбиқ этувчи кўзга кўринган, ўз ишининг моҳир усталаридан иборатдир. Халқаро музей туризми ўз фаолияти давомида халқаро ва мамлакат миқёсида сайёҳликни ривожлантиришга оид методик фаолиятни амалга ошириш билан бир қаторда, мамлакатнинг халқаро доирадаги мавқеини мустаҳкамлаш учун ҳам асосий эътиборни қаратади.

Шуни мамнуният билан эътироф этиш лозимки, бизнинг республикамизда ҳам очик осмон остидаги музейлар мавжуд бўлиб, Самарқанд, Бухоро, Хива, Шаҳрисабз шаҳарлари шулар жумласига киради. Ушбу шаҳарлардаги осори-атикалар, музейлардан жой олган экспонатлар мамлакатимиз, халқимизнинг тарихий-маданий бой-

лиги, қадриятлари эканлигидан далолат беради. Халқаро туризм музейи ўз фаолияти давомида бошқа турдаги музейлар билан яқиндан алоқада, ҳамкорликда иш юритиши мақсадга мувофиқдир, хусусан, ушбу ҳамкорликни турли экспонатлар, маданий ёдгорликлар, ёзма манбалар, нусхалар, голограммалар ва шу каби бошқа манбалар алмашинувида қўриш мумкин.

Халқаро сайёҳлик музейи фаолиятида асосий эътибор мамлакатимизнинг сайёҳлик борасида эришган ютуқларини алоҳида қайд этиб бориш, бу борада фаолият юритаётган барча турдаги музейлар, хусусан, ўлкашунослик, тарих, уй-музейлари билан ҳамкорликни йўлга қўйиш талаб этилади.

Кузатишлар шуни кўрсатадики, сўнгги йилларда сайёҳлик соҳасида эришилган ютуқлар, сайёҳлик тарихини яратишга интилиш музейларда туризмни яратишга қизиқишнинг ортишига сабаб бўлмоқда. Туризмда музейлар фаолиятини ривожлантиришда жойлардаги минтақавий сайёҳлик ташкилотлари, турли сайёҳлик корхоналари, сайёҳлик ўқув-услубият марказлари ёрдами қўл келади.

Сайёҳликнинг турли йўналишлари, масалан, тоғ-чанғи сайёҳлиги, от миниб сайр этиш, балиқ ови, тоғ альпинизми, чўл бағрига туяларда саёҳат, қадимий шаҳарлар ва ўлкаларга саёҳат, қадимий урф-одатлар, маросимларни ўрганиш, миллий таомлар пишириш каби янги йўналишлар асосида туризм музейларини ҳам ташкил этиш мумкин бўлади.

Туризм борасида олиб борилаётган илмий изланишлар фақат тор доирада, яъни шу соҳада фаолият юритаётган мутахассислар, олимлар томонидан тадқиқ этилмоқда. Сайёҳлик борасида халқаро миқёсда орттирилган тажрибалар ва малакалар сайёҳликни ривожлантириш йўллари ва эришилган натижалари асосида шуни таъкидлаш лозимки, сайёҳлик хизмати таъкомиллаштириш, уни маданият ўчоғи даражасига кўтариш, сайёҳлик маданияти, сайёҳлик маҳсулотларига омманинг ижобий қарашларини шакллантириш муҳим аҳамият касб этади.

Бу каби масалаларни ҳал этишда, албатта, халқаро туризм фаолиятида музей ишига оид янги концепциялар, метод ва технологияларни қўллаш замонавий музей санъатини яратишга ёрдам беради. Музейларнинг замонавий концепцияси — сайёҳлик ривожининг кўпқиррали, системали ва узлуксиз жараёни эканини яққол намоён этади, сайёҳликнинг янги йўналишлари ва турлари очилиши эса сайёҳлик борасида истеъмолчилар диққатини жалб этиши мумкин.

Халқаро туризмда музейлар — профессионал илмий марказ сифатида шаклланиб, сайёҳлик тараққиёти тарихи ва сайёҳлик технологиялари ҳақидаги манбаларни йиғиш ва атрофлича ўрганиш, сайёҳлик фаолиятини ривожлантириш ва мукаммаллаштириш юзасидан тегишли тавсиялар ишлаб чиқиш билан шуғулланади. Соҳага оид олимлар ва амалиётчилар билим ва малакаларини жамлаган ҳолда, музейларда туризмнинг бугунги глобаллашув жараёнида янада тараққий этишига, унга янги инновацион технологияларни киритишга, сайёҳликка оид янги наشرлар чоп этиш марказига айланади.

Музей мамлакатимизда ва хорижий мамлакатларда шаклланган миллий анъаналарни сақлаш, унутилганларини тиклаш, шунингдек, сайёҳлик фаолияти юзасидан соҳага оид барча маълумотларни тўплаш ва зарур ҳолларда турли сайёҳлик йўналишлари юзасидан маълумотларни манфаатдор иштирокчиларга етказиш маданий туризм соҳасини ривожлантиришда асосий мақсад ва кўринишларни бирлаштиради. Шаҳар ва шаҳар атрофида мавжуд тарихий обидалар, осори-атиқаларга сайёҳларни янада кўпроқ жалб этиш мақсадида турли театрлаштирилган дастурлар, фольклор жамоалари чиқишларининг ташкил этилиши ҳам бу борадаги ижобий кўринишлардан бири ҳисобланади.

Музейларда махсус туризм дастурларини тузиш ва шу асосда ишлаб чиқарилган сайёҳлик маҳсулотлари билан халқаро туризм кўرғазма ва ярмаркаларида иштирок этиш ҳам музейнинг иқтисодий ҳолатини яхшилаши мумкин. Му-

зей туризмни кенг миқёсда реклама қилиш асосида хорижий ва маҳаллий сайёҳларни янада кўпроқ жалб этиш орқали осори-атиқаларга бой бўлган Самарқанд, Бухоро, Хива шаҳарларига халқаро музей туризми марказлари мақоми берилишига эришиш мумкин. Бу борада музейларда маданий туризм ва бошқа сайёҳлик йўналишлари бўйича аниқ дастурлар ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, тур йўналишлари ва хизматларига оид турли маркетинг тадқиқотларини ўтказиш, ишга юқори малакали, тажрибали мутахассисларни жалб этиш, хорижий ҳамда маҳаллий туризм ташкилотлари билан шартномалар тузиш ва амалий мулоқотлар ўрнатиш бу соҳада самарали натижаларни беради.

Музей туризми — бу туризмни билиш, ўрганишда музейларнинг ихтисослашган фаолияти, музейга оид турли туристик маҳсулотларни ишлаб чиқариш ва сотиш (экспозицияларни яратиш, ички ва ташқи экскурсияларни, музей дўконларини ташкил қилиш ва бошқалар), шу билан бирга, туристик жараёни ташкил қилиш (жойлаштириш, овқат таъминоти, транспорт билан таъминлаш, ахборот бериш)ни қамраб олади.

Замонавий жамиятда глобаллашув жараёнларининг бориши музей фаолиятида бош натижа бўлиб кўринадиган маҳсулот бу — локал, ҳудудий, миллий маданий мерос, бош хусусиятлардан аниқ жой, ҳудуд, мамлакатнинг ўзига хослиги ва музей бўлгунига қадар у ёки бу ҳудуднинг бошқалардан нимаси билан фарқланиши, уларнинг узок жойларга кўчгани ёки ўз жойида сақланганлиги ҳақидаги маълумотларни тўплаб, уларни намойиш қилади. Умуман олганда, халқаро туризмда музейлар фаолияти муҳим аҳамият касб этгани ҳолда, бугунги кунда ўзига хос янгича услубларни бирлаштирмоқда. Замонавий концепция ва инновацион ҳолатлар бирлиги музей иши ҳамда туризм соҳаси ривожидан нафақат иқтисодий, балки маданий кўринишлар негизидан ҳам намоён бўлмоқда.

Муниса МУҲАМЕДОВА,
музейшунос

«МЕН ОТАМНИ ТОПДИМ...»

Президентимиз фармони билан 1941-1945 йиллардаги уруш

қатнашчилари «Ғалабанинг 65 йиллиги медали» билан тақдирланишди.

Хотира ва қадрлаш куни муносабати билан барча уруш фахрийларини, уруш ортида хизмат қилиб, ғалабага ҳисса қўшган юрtdошларимизни табриклаймиз.

Негадир одамнинг беғубор даври — болалик билан боғлиқ хотиралари ёрқин, сермазмун бўлади. Шу боис, кўпчиликка болалиги ҳақидаги хотиралар ҳамisha қадрли туюлади. Иш юзасидан кўпчиликка савол бермоқчи бўлсам, аввало, болалиги ҳақида сўрайман. Бу хотиралар кейинги саволлар учун ҳам ўчоқ бўлиб хизмат қилади. Айтмоқчи бўлганим, болалик хотираларини эслаганда оғир хўрсиниб, ёки эслашни унчалик ҳам истайвермайдиган одамлар ҳам бор. Шундай инсонлардан бири — Отам...

Уйимиз тўрида қишлоқ кийимдаги, қарашлари ўктам, жуссаси қорувли одамнинг расми доим илинган турарди. Эсимизни таниганимиздан бери (балки ундан ҳам олдин) “Бу одам — бобонг”, деб айтишарди. Бизнинг чексиз саволларимизга “Урушда бедарак кетган”, жавобини олардик. Болаларча хаёллар билан “Ишқилиб, энди уруш бўлмасин”, деб ният қилардик. Кейинчалик — уруш нима, бедарак кетган нима дегани ва бобом ҳақидаги бошқа гапларни уйдагилардан, кинолардан, тарих дарсларидан билиб олдик. Отамга ўзи гапирмаса, болалиги ҳақида савол бермасликни ҳам ўргандик. Бугун — ўша машъум кунларнинг доғи юрагидан кетган кунларда отамга бемалол савол бера оламан.

Бобомдан — отасидан келган ягона мактубни олиб, суриштира-суриштира чарчаб, охири югурмай қўйганида юртимизда ҳурлик шамоли эсиб, барча жабҳада янгилинишлар бирин-кетин рўй бераётган кунларнинг бирида “Хотира” китоби нашр этилди. Бу китоб ҳақида эшитган отам маҳалла идорасига югурди. Китобни маҳалла оқсоқоли(болаликдаги ўртоғи)га минг ёлвориб, уйга олиб келди.

Мана, Самарқанд вилояти, мана Жомбой тумани... Мана, мана... варақлай-варақлай топдик. “Рустамов Шамсиддин. 1902 йилда туғилган. 1942 йилда “Гул” қишлоғидан чақирилган...” Давомли нуқталар... Бу нуқталарда бир йигит умри бор эди. “Хотира” китобидаги минг-

лаб номлар, минглаб нуқталар — минглаб хазон бўлган умрлар ниҳоят ўз қадрини топди. Отам эса... Йиглар, йигисини биздан яширишга ҳаракат қилиб жилмаяр ва лаблари “Мен отамни топдим...”, деб шивирлар эди...

Бу кўзёшларда етим қолиб, мактабдаги ўқишни ташлаб, бировлар эшигида кун кўрган кунларидаги армонларми, ёлғиз укасини елкасига олиб, мол боқиб, пана-панада урушни лаънатлаб ўтказган кунларидаги изтиробларми, бугунги фарзандлар, неварачеваралар билан ўтказаетган кунларига шукроналикми ва яна ёлғиз ўзига аён нимадир бор эди.

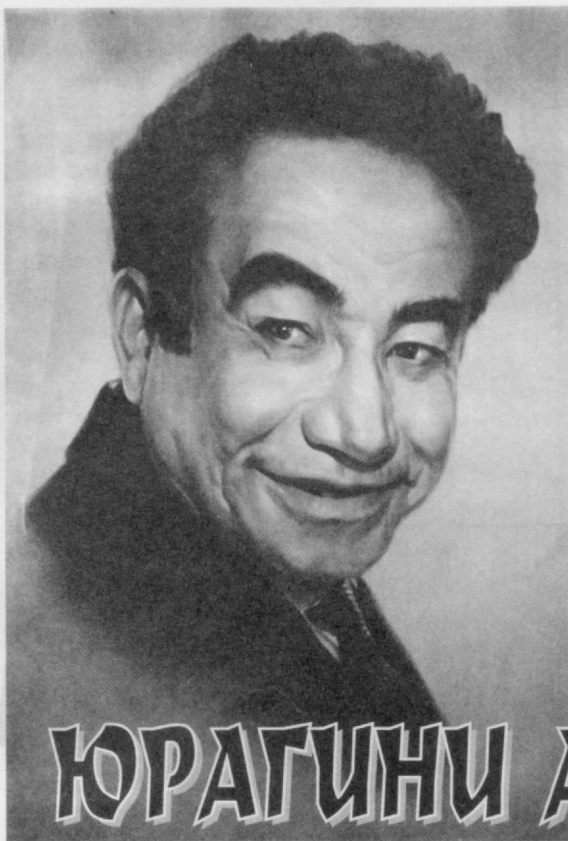

Бир куни отам билан пойтахтдаги “Хотира” майдонига келдик. Отам бу майдонда туриб, бобом сингари уруш қурбонларига, уруш туфайли ёрини, фарзандини, яқинларини кутиб, оламдан ўтганлар хотирасига, бугунги озод ва обод кунларга шукрона айтиб тиловат қилди. Менинг эса шууримда отамнинг “Мен отамни топдим...” деган сўзлари айланар эди. “Хотира” майдонидаги мотамсаро она ҳайкалидан “Мустақиллик” майдонидаги бахтиёр она ҳайкали томон сўзсиз келарканмиз, мақоламга Бобомнинг номидан олинган исми-шарифим билан имзо қўйишни ният қилдим. Зеро ҳар бир инсон номи авлодлари ила бардавомдир.

Манзура ШАМСИЕВА

Ўзбекистон халқ ёзувчиси

Шукур ХОЛМИРЗАЕВ:

«Шоҳ Эдип» ҳозир саҳнада ўйналмоқда.

Залда рус ҳам, ўзбек ҳам, хорижий томошабин ҳам бир хил ҳаяжон билан ўтиради. Асар хотимасига яқинлашар экан, у ер-бу ерда баралла йиғи овозлари эшитилади.

Парда ёпилади, томошабиннинг гулдурас қарсақлари остида яна очилади. Ўйчан, ҳорғин Шукур Бурҳон чиқади.

Халқ санъаткорнинг саҳнадан кетишини асло истамай, гуррос чапак, олқишларни яна кучайтиради.

Орадан уч-тўрт кун ўтгач, Шукур Бурҳоннинг ёрдўстлари, шогирдлари ва мухлислари у кишининг суҳбатига боришади. Суҳбат якунида: «Бу рол мендан бутун куч-қувватим, борим-борлиғимни талаб этади. Шунинг учун розиман ролимдан, дейди. Кейин кулиб бош чайқайди: — Окоси, Эдип тақдир башоратидан қочади, лекин тугилади, чунки бу пешанасига ёзилган. Билмадим, артистлик ҳам менинг пешанамга ёзилган эканми...»

ЮРАГИНИ АЯМАГАН ОДАМ

Ҳаётда шундай инсонлар бўладики, қанча гапирсак, ёзсак, нимадир қолиб кетаётгандек, ўша одамни тўла кашф этмагандек бўлаверамиз. Кўпда ўша очилмаган қирра нималиги хусусида ўйлаймиз. Одамга хос барча яхши хислатлар мужассам бўлса ҳам нимадир ўзига хослиги очиқ қолиб кетаверади. Бу, менимча, одамни ўзичалик ҳеч ким билмаслигидан бўлса керак. Балки ўша етишмаётган шу одамнинг ўзидир...

Бу одам бизни ҳам, саҳнани ҳам ташлаб кетганига анча йил бўлди. Ҳаёт давом этаверади. Дарёдан бир челақ сув олсак, бир чайқалади-ю яна ўрни тўлиб оқаверади. Бизнинг йўқотишимизнинг ўрни тўлмади. Ўнлаб шогирдлар, янги-янги саҳна усталари ўзига хос бўлиб кириб келишаверди. Йўқотишимиз ҳамон ўша-ўша. Бизнинг саҳнамиз дарёсида ўз ўрнини қолдириб кетди. Сўз юритмоқчи бўлганим — **Шукур Бурҳонов**. Менимча, бу буюк актёрнинг ўрни ҳамон бўш. Бўм-бўш.

Бугун унинг талқинидаги Яланг-тўшни, Мирзо Улугбекни, Шоҳ Эдипни, Рустамни, Горациони, Сулаймон отани соғинамиз. Ва... унинг ўзини ҳам. Туб-тубида мунг ва яна аллақандай теранлик бор кўзларини, ингроқларини, ўктам овозини шууримизда жонлантирамиз. Мана у «Юр, қизим, Заркант-

га борамиз, ота-бола бўлиб яшаймиз», деб ҳўрланган аёлни юпата-япти-ю, ўзи йиғлаяпти. Ичига йиғлаётган одам фожеаси! Биз унинг истейдодига чапак чаламиз, қўшилиб йиғлаймиз, яна турмуш ташвишлари билан яшайверамиз. Одамда фидоийлик бўлса, юрагини, умрини аямаса, ўз касбининг устаси

бўларкан. Бироқ аялмаган юрак бир куни панд бериб қолиши ёмон экан...

Шукур Бурҳонов ҳақида гап кетганда, шогирдлари ўз образи билан яшай олиш, борлигини, ўзини унутиб, ролидаги одамга айлана олиш истеъдоди ҳақида айтишади. Бунга эса... Спектаклга 3-4 соат олдин келиб, ҳолатга кириш, репетицияларда биргина чақириқни 20 марта таъкидлаб айтиш, сўзнинг маъно, оҳанг каби қирраларидан моҳирона фойдаланиш, ички нигоҳ билан образдаги «мен»нинг дардини кўра олиш (ҳатто салбий образни ҳам!) каби маҳорат ва машаққат йўлини босиб ўтиш фақат санъат фидойисининг қўлидан келади.

Ҳар қандай маҳорат катта истеъдод ва машаққатли меҳнатнинг меvasидир. «Қиёмат қарз»даги Сулаймон ота образи нимаси биландир Бурҳоновнинг ўзига ўхшайверди. Бошқаларни билмадиму, менга шундай. Бўлмаса, Шоҳ Эдипни ҳам, раис Арслонбекни ҳам, Мирзо Улуғбекни ҳам Шукур Бурҳонов талқинида асл ижро дейиш мумкин. Бироқ буюк актёр ҳақида ёзиш тўғрисида Бош муҳаррирдан топшириқ олган кунимдан бери «Сулаймон отанг фирром эмас!», «Нўмонжонни излаб кетаяпман...», «...Фулам чўлаққа...», «...Заркантти қурути...» деб турган қиёфалари билан кўз олдимда айланаверди. Баъзан «Ҳа, чув» деб қўйишлари-да шууримда пайдо бўлаверди. Яна кўзлари — ўша «Бардош» киносидеги поезд йўлига чиқиб, қўлида сура билан ўғлини кутаётган отанинг мунг ва изтироб аралаш кўзлари, ёшсиз йиғлаётган кўзлари,

кулгусида ҳам ғам ортилган кўзлари кўз олдимга келаверади, келаверади...

Ҳақиқий актёрда саҳна жунуни бўлади. Улар учун театр ишхона эмас, ҳаётининг ўзаги, юрагининг қон томири. Балки ундан ҳам муҳимроқ нимадир. Мана — театр. Мана — саҳна. Спектакл бошланишига бир неча дақиқа бор. Кимдир кулис бўйлаб юрибди. Уни бу дунёдан чалғитиб бўлмайди. У ўз роли билан яшаётган одам. Ўз ролига юрагини, борлигини бағишлаган одам. Ҳозир спектакл бошланади. Унинг шу ҳолати ҳозир саҳнага кўчади... Биз қанча истамайлик, энди бу ҳол такрорланмайди. Бироқ кўнгилда бир ёруғлик бор. Ҳаёт давом этаверади. Бугун саҳнамизнинг ёш ва истеъдодли эгалари бор. Улар устозлар ўғитлари билан порлоқ юлдузларга айланишади. Уларга бурҳоновча фидоийлик тилайман.

Менимча, ҳақиқий инсоннинг ягона орзуси бўлади. Қолган барча истақлар шу улкан орзу йўлидаги изланишлар, холос. Чунки бир истагимиз амалга ошса, кейингиси туғилаверади. Буларнинг ҳаммаси ўша улкан орзу — жаннати бўлиш орзуси бўлса керак. Шунинг учун ҳам катталар бизга икки дунё саодатини тилаб, дуо қилишади, менимча. Бу улкан орзу эса ҳаётда ҳалол, фидоий, тўғри бўлишга ундайди. Ҳаёт имтиҳонларидан оғишмай ўта олганларгина ОРЗУга эришади. Бугун биз 100 ёшини нишонлаётган буюк актёр Шукур Бурҳонов ҳам ўз касбининг фидоийси бўлиб яшаб ўтди. Илоҳим, у дунёси жаннатда бўлсин!

Манзура ШАМС

ШОГИРДЛАР ЭЪТИРОФИ

Устоз Шукур Бурҳонов ҳақида гап кетганда Мирзо Улуғбек роли кўз олдимга келади. Олим ва шоҳ образини, унинг изтиробларини, борлигини жонлантира олганларини доим ҳайрат билан эслайман. Яна шуни айтишим керакки, театрда муҳаббатни Шукур акадан ўтказиб ҳеч ким ўйнаганини билмайман. Табиат бундай инсонларга доим «ҳомилдор» бўлавермас экан. Йўқотиш дарҳол сезилмас экан, йиллар ўтаверган сари устознинг буюк сиймо эканини ҳис қиляпман. Бунақа инсон, бунақа актёр... Билмадим... Яхши актёр бўлиши мумкин, яхши одам бўлмаслиги мумкин, ё аксинча, ҳаётда яхши инсон, яхши актёр бўлолмаганлар бор. Шукур акани Аллоҳ ҳам истеъдод, ҳам яхши хислатлар билан сийлаган эди.

Украинанинг «Довженко» киностудияси «Юлдуз шуъласи» бадий фильмида ўйнаш учун мени тасдиқдан ўтказишибди. Биз Фарғонада гастролда эдик. Телеграммани олиб, аэропортга келдим. Киевга ҳам, Москвага ҳам билет йўқ. Фарғона меҳмонхонасига қайтиб келдим. Шукур ака мени кўриб ҳайрон қолдилар. Вазиятни тушунтирдим. Устоз мени олиб, аэропортга келиб, ўзларини таништириб, елиб-югуриб, билет қидирдилар. Билет йўқ. Мен умидсизликка тушсам ҳам устозда умид бор эди. Тошкентга иккита билет буюрдилар. Тошкентга бирга учиб келиб, битта Киевга, битта Фарғонага билет олиб, қўлимни сиқиб: «Хохолларга ўзбекнинг кимлигини кўрсатиб қўй!» деб хайрлашдилар... Энди бу ердаги фидоийлик, одабийлик, юртпарварлик, шогирдга муҳаббат

сингари хислатлар ҳақида гапириб ўтирмайман.

Дарвоқе, шогирдларга муҳаббат борасида ҳам Шукур ака беқиёс эдилар. Бир куни «Эркинжон, ўйланмайсанми, бу нима юриш?» деб сўраб қолдилар. Бўлажак қайнонамнинг 240 сўм топиб келишни айтганини айтдим. Уйларига кириб кетдилар-да, мени хижолат бўлмасин дебми, билмайман, қўлимга бир даста пул тутиб, «Буни ол, фақат битта шартим бор. Сенга Гани Аъзамов куёвжўра бўлади!» деганлар. Пул олган қўлларим ҳам хижолатдан, ҳам устоз меҳридан ёниб уйгача етиб келганман. Бу бир менга қилган ишлари, устознинг шогирдлари кўп, уларнинг ҳар бири гап кетганда шунақа тантиликларини эсашади.

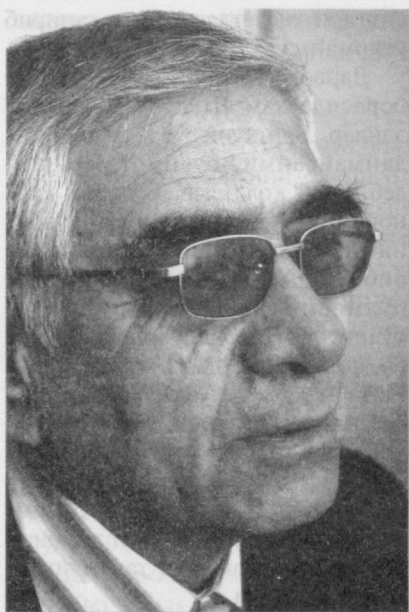
Шукур ака ҳеч қачон саҳнага чиқиб ҳолатга кирмаганлар. Ҳаётини ҳолатни саҳнага олиб чиқа олардилар. Бизга доимо «Саҳнада ёлгон жараёнда яшаманглар. Ёлгон ўйнаш — актёрнинг ўғирлиги. Ўғирлик билан бола-чақа боқманглар», дердилар...

Ҳар бир халқнинг ўзаги, теран томирлари бўлади. Бу борада биз Худо сийлаган халқмиз. Бизнинг буюк аждодларимиз бор. Ҳар бир соҳада ўз беқиёс алломаларига эга халқмиз. Шукур Бурҳонов халқимизнинг бойликларидан бири, деб эътироф этсам — хато бўлмайди.

Умуман, мен Миллий театримизга ишга келганимга 44 йил бўлган бўлса, 38-39 та йўқотиш бўлибди. Шукур Бурҳонов, Олим Хўжаев, Зайнаб Садриева... Буларнинг ҳар бири театримизнинг тамал тошини қўйган буюк инсонлар эди...

Эркин КОМИЛОВ,
Ўзбекистон халқ артисти

ИФТИХОР

Илгари композиторларга муносабат бўлакча эди. Ўз куйимизни фақат ўзимиз тинглардик, десам янглишмайман. Бугун куйни тинглаш, тушунишга эҳтиёж туғилди. Консерваторияда ўқиган ва ўқиётган ёш музикачиларга кенг йўл очилди. Фақат олға юрсалар бўлди. Ўзбекистон Давлат консерваториясида кириш имтиҳонларини топшириб, ўқишни Хитойда давом эттирган синглимиз Эмин Нурбону магистратурага тахсил олиш учун қайтди.

— Ўзимизда барибир бошқача экан, — дейди у, — Ўз юртингда жаҳон музикасидан тахсил олсанг, ота-боболардан қолган маданий мерос кўз олдингда туради. Турли мақомга солмайсан ўзингни.

2004 йил шогирдларим билан Токиода ўтказилган симфоник куйлар ижрочилиги танловидаги иштирокимизни эслаб қувончга тўламан. Танбур ва симфоник оркестр учун ёзилган куйимиз хорижликларга жуда манзур

бўлди. Айниқса, симфоник куй орасида алоҳида чалинган танбур куйидан сел бўлиб кетишди.

Консерваторияда композиторлик ихтисоси бўйича тахсил олаётган қизларимиз кўп. Доно Пўлатова, Нигина Жўраевалар навбатдаги халқаро кўрик-танловга тўрт қисмли «Холоти Алишер Навоий» номли симфониям билан иштирок этишни мўлжаллашган.

Шу маънода, бўлажак композиторларга, ўз миллий руҳидан узоқлашган ҳар қандай санъат инқирозга юз тутати, деб таъкидлайман. Консерваториянинг халқаро эътибор топаётганлиги

дан фахрланишимиз кераклигини эслатиб тураман. Ичимда эса ёшларнинг ҳаракатларидан жуда мамнунман. Уларда куйни тинглаш маданияти юксалаётганлигини кўриб қувонаман. Туркиядан келиб консерваторияда тахсил олаётган Эмрей Калелей Швейцарияда ўтказилган ёш композиторлар кўрик танловида биринчиликти олди. У оркестрдаги ўзбек миллий чолғулари билан муваффақият қозонганлигини кўп анжуманларда эътироф этди.

Музыка — маънавиятнинг асосларидан бири. Шарқда етишиб чиққан мутафаккир борки,

бу санъат турининг сеҳрли оламига назар ташлаб ўтган. Уларнинг номини санашга ҳожат йўқ. Кейинги музикашунос олимлар ҳам алломаларимизнинг нуқтаи назарига таяниб иш кўришган. Аммо санъатни татбиқ ва тадқиқ қилиш, ўзбек музикасини дунёга олиб чиқиш том маънода мустақилликка эришганимиздан сўнг аҳамият касб этди. Бу ёшлар учун фахр. Қолаверса, улар зиммасига янада масъулият юклайди.

Мустафо БАФОВЕВ,
Ўзбекистон санъат арбоби,
профессор

КУЙНИНГ АДАБИЙ ШАРҲИ

(Ўзбекистон санъат арбоби, бастакор Мустафо Бафоев портретига чизгилар)

Эссе

Куйчини англашдан кўра, унинг куйини тинглаш осон. Куйни тушунишдан кўра, куйчини билишга имкон кўпроқ. Негаки, истасангиз у билан суҳбатлаша оласиз; Ҳаётий кузатишлари орқали музикасини шарҳлаб бериши, сизни истейлоди моҳиятига яқинлаштириши мумкин. Мустафо Бафоевнинг симфония, оратория, опера, фреска ва феерия жанридаги музика асарларини талабаларда европа санъатига ихлос сифатида қабул қилган эканмиз. Аслида айб ўзимизда экан. Концертга тушмасдик. Асоси Европа санъати бўлган эстрада кўшиқларига гарқ бўлганимизни билмасдик. Ҳатто бастакор асарларининг номланишига ҳам эътибор бермабмиз: «Бухоронома», «Ҳажнома», «Зардуштийлар маросими», «Ибн Сино», «Ғазал симфонияси», «Шоир ҳаётидан саҳифалар», «Мовароуннаҳр», «Холоти Алишер Навоий», «Умар Хайём», «Ал-Фарғоний», «Лисонут-тайр», «Танбур ва симфоник оркестр», «Кини Сиёвуш» (Сиёвушга йиғи), «Бухорча концерт»... Номларнинг ўзи адабиётни шарҳлаётгандек. Бастакор асарларини куйнинг адабий шарҳи деса бўлармикан? Шу маънода куйдаги мулоҳазалар Мустафо Бафоевнинг ҳаёти ва дунёқарашига баъзи чизгилардир. Бу чизгиларни ўқиб, Мустафо Бафоев асарлари томошасида ўтирган, куйларидан баҳра олаётгандек бўласиз...

ҲАЁТГА ЧИЗГИ. Мустафо Бафоев Когоннинг Ганчқаш қишлоғида туғилган. Аҳоли тоғдан отда ганч ташиб умргузаронлик қилган. Отаси Бафокўл ҳисобчи бўлиб ишласа-да, хиргойи қилишга одатланган эди. Онаси Зулфия ая чиройли алла айтарди. Отаси Мус-

тафога болалигида консерва идишидан гижжак ясаб, от думидан тор боғлаб берган. Бунинг Ваҳдат бобонгдан ўрганганман, бобонг куйларга ўзларича сўз қўйиб куйлардилар, деган фахр билан. Мустафо болалигида шеър ёзарди, адабий тўғаракка қатнашарди. Бир кун отаси уни концертга олиб борди. Бухорога Карим Мўминов ва Фахриддин Умаровлар келишганди. Маҳоратларидан таъсирланганидан, энди кўшиқ айтаман, деган. Кейин Бухоро музика билим юрти, консерватория... Шеърга меҳри — санъатга бўлган муҳаббатига айланди.

ДУНЁҚАРАШГА ЧИЗГИ. Инсон яшаб суратини созлайдими, сийратиними? Отам бир ривоят айтиб берган: Кўринишидан оддий, содда ва камсукум кишига юзсиз бир одам маломат қилди.

— Қора лойнинг суви қачон тозарди? Шаклу шамойилинг шу экан, тўрда ўтириб олиб, ҳикматдан лоф урасан. Мева хушрангу хушбўй бўлмаса, ундан ширинликни кутиб бўладими?

— Жондан, ҳаловатдан кечганлигим учун улуг ишлар қилиш насиб этди менга, — кулимсирати зўрға нотавон киши, — Дилим ҳақдан парвариш топди.

Икки кўзимда сен кўра олмайдиган икки олам акс этиб турибди. Маънан юксаклигим тўрда ўтиришим билан, маънан тубанлигинг пойгадан жой олганинга эмас. Сенинг ожизлигинг — суратимни созлашга фурсатим бўлмаганлигини англаб етмаганинга?

ҲАЁТГА ЧИЗГИ. Мутал Бурҳоновни кейинги барча бастакорлар ўзига устоз деб билади. Жумладан, Мустафо Бафоев ҳам. Бунинг у кўп давраларда айтади.

— Мустафонинг ўрганган мактаби бошқа, — камтарлик қилди Мутал Бурҳонов, — Қолаверса, ёшлигида унга бир куй ҳам ўргатмаганман. Ўзини менга шогирд эканлигини айтиб юраркан. Агар менинг шогирдим бўладиган бўлса, тилхат ёзиб берсин...

— Тиригимиз ҳам, ўлигимиз ҳам музика билан, дерди уста, — ўйлайди у, — Бу янглиғ ўғитлари ҳақи юз марта тилхат ёзишга рози эдим. Куйлари орқали Ватан муқаддаслигини юракларга муҳраб кетган бу одамни устоз деб атамаслик мумкинми?

ДУНЁҚАРАШГА ЧИЗГИ. Музика элни элдан, дилни дилдан бохабар этади. Инглиз ёзувчиси Роберт Стивенсоннинг «Меросхўр Катриона» романида музиканинг ҳатто рақиблар учун мурося вазифасини ўтаганлигига бир мисол бор. Стюартлар авлодига мансуб Алан ўзининг қон душмани Макгрегер авлодига тегишли Робин Ойг билан биронинг уйида юзлашиб қоладилар. Иккиси ҳам қиличга қўл чўзишади. Шунда сибизгачи Дункан Ду тadbир қўллайди. Икки гурурли тоғлиққа фақат қиличбозликда эмас, сибизга чалишда ҳам моҳир эканликларини эслатиб, музика бўйича беллашувга қақиради. Ва икки сибизгани икки рақибга тутқазади. Олдин Робин Ойг қандайдир тарона ҳосил қилади. Алан куйни айнан такрорлайди. Ва янғроқ рақс куйини қўшиб юборади.

— Ёмон эмас, аммо янғроқ куйинг саёзроқ экан, — фикрини айтади Робин.

Аланнинг жаҳли чиқади. Музика қиличбозликка айланиб кетмаслиги учун холис баҳони Дункан Ду берсин, дейди. Робин киноя қилади: «Стюарт эканлигинг эътиборга олинса, ноқобил чолғучи эканлигинг кундай равшан бўлади», — дейди ва сибизга чалишга тушади. У ҳам Алан чалган янғроқ куйни айнан чалиб, янги таронани шу вақтда эслаб қолганлигини намоиш қилади. Алан ноилоҳ, соз чалишга уста экансан, дея жаҳд билан ўрнидан турмоқчи бўлганда рақиб тинчлик сақлашга ишора қилиб, шотланд халқ куйини чалади. Бу эпиклик стюартлар азалдан тилдан қўймай айтиб юрадиган миллий кўшиқнинг куйи бўлиб, Алан учун ниҳоятда қадрдон эди. Чолғучи му-

зикани поёнига етказгунча Аланнинг қиёфасида гинакудуратдан асар ҳам қолмайди. Енгилганини мардона ҳазил билан баён этади: «Совуқ пўлат мунозарамизни бошқачароқ ҳал этиши мумкин эди. Қойилмақом сибизгачини қиймалаб ташлашга қўлинг ҳам бормайди».

Робин Алан Макларенлар хонадонига меҳмон бўлиб келган беморни кўргани келганди. Бемор Дэвид Белфур эса Аланнинг дўсти эди. Робин бир вақтлар Белфурлардан яхшилик кўрган. Демак, қарздорлик ҳиссини туйган инсонга ишонса бўлади. Лекин гап бунда эмас. Уларни музика баҳси банд қилмаганда бу инсоний бурчлар жаҳл исканжасида қолиб кетарди. Бунинг Дункан Ду билган. Майдон табиятини усталик билан ўзгартирди.

Музика одам боласининг бир-бирига душман бўлиб туғилмаслигини эслатиб ва душманни дўстга айлантирди.

ҲАЁТГА ЧИЗГИ. Бастакорга, асарларингиз моҳиятига яқинлаштирадиган шундай гаплар айтилганки, болалигингиз, ёшлик ва кексалик таассуротларингизни қамраб олсин, деди бир муҳбир. Мустафо ака эътироз билдирди:

— Мен тайёр матнга куй ёзаман. Музикачининг ўзи эмас, куйи сўзлайди.

— Куйингиз «тили»ни тушунганимда сизни суҳбатга тортмасдим.

— Асарларим матнининг муаллифлари-чи? Улар ҳам сизга аҳволимдан хабар бермайдими?..

Дарвоқе, бугунги кунда бастакор Абдулла Орипов, Жамол Камол, Жуманиёз Жабборов, Азим Суюн, Омон Халил сингари таниқли шоирларнинг асарларига мурожаат қилиб, янги симфония ва ораториялар яратаяпти.

ДУНЁҚАРАШГА ЧИЗГИ. Академик шоир Фафур Фулом яхши бир таронани инсон умрига қиёслади: Онадан туғилмоқ — таронанинг бошланиши, яшамоқ — чолғудаги «даромад»дай ўйга толдиради одамни. Севиш — «авж парда» каби кўнгилнинг кўтарилгани. Фоний дунёни тарқ этиш — аламли «савт» сингари тингловчи кўзини ёшлатади.

Илҳом АХРОР

Жамият тараққиёти, равнақи келажак эгалари — ёшлар тарбияси билан чамбарчас боғлиқ. Ёшларда интилувчанлик, қобилият ва ташаббус бўлса, эртанги кунимиз бугунгидан самаралироқ бўлади. Президентимиз мустақилликнинг дастлабки кунларидаёқ ёшлар тарбияси, ўқиш ва ўқитишга янгиликлар олиб кириш масалаларини кун тартибига қўйган эди. Ўша заҳматли изланишлар самараси — бугун ўз ҳосилини бера бошлади. Ўша даврдаги мактаб ўқувчилари бугун жамият тараққиётига муносиб ҳисса қўшаётган етук кадрларга айланди. Муҳими, улар ўз фикрига эга, доно, мустақил иш юрита оладиган, жаҳоннинг исталган зиёлиси билан беллаша оладиган шахслар бўлиб етишди.

ЭЛДА АЗИЗ ОДАМЛАР

Бу масалада мактаб таълими муҳим рол ўйнайди. Мактаблар, ўқитувчилар келажак эгалари баркамоллигининг манбаси экан, бу масалада ҳам юртимизда бир неча йиллардан бўён айтишга арзирли ишлар амалга оширилди. Минглаб мактаб ва коллежлар, лицей ва олий таълим даргоҳлари қурилди, ўқитувчилар учун кўплаб имтиёзлар яратилиб, анъанавий тарзда «йил ўқитувчиси», «ижодкор ўқитувчи» конкурслари ташкил этилди. Бу-

лардан ташқари, мустақиллик арафасида ҳукуматимизнинг юксак унвонларига ҳам аксарият ўқитувчилар сазовор бўлишмоқда.

Мана шу эътиборлар боис чекка туманлардаги мактаблар ҳам республикага танилиб, заҳматкаш ўқитувчилар меҳнатидан халқимиз миннатдор бўлмоқда.

Шундай фидоий устозлардан бири қўшработлик Абдурайим Мусурмоновдир. Абдурайим ака иш

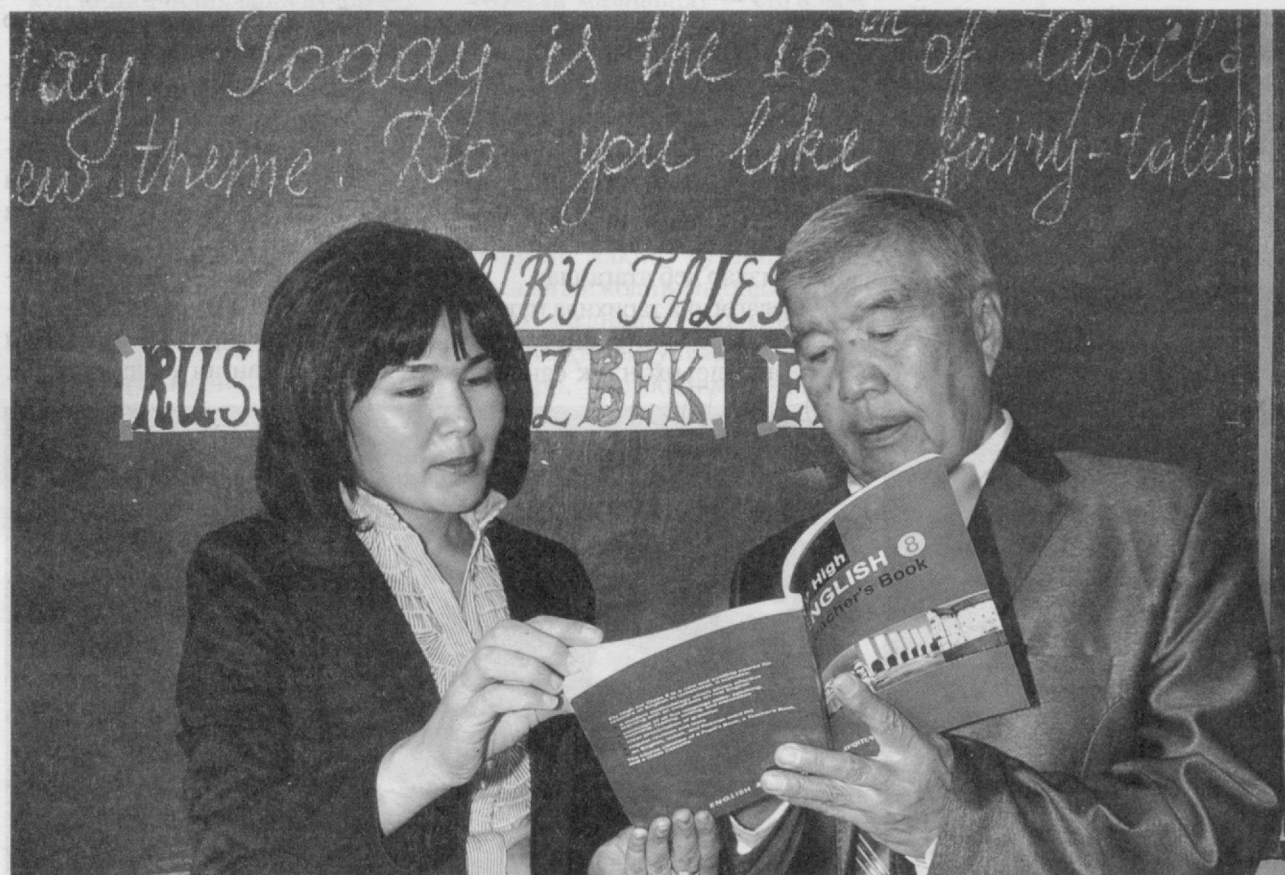

фаолиятини 1970 йилда тумандаги 62-мактабда рус тили ўқитувчилигидан бошлади. Шундан бери бу одамнинг ҳаёти мактаб ва болалар билан чамбарчас боғлиқ. Ўз ишига масъулият билан қараш, ўқувчилар билан тез тил топа билиши Абдурайим акани тез танитди. Кейинчалик уни Қўшраббатдаги 82-мактабга ишга таклиф қилишди. Сўнгра туман халқ таълими бўлими назоратчиси, мудир қилиб ишга чақирилди. Касб бошқа, иш бошқа экан, мустақиллик туфайли мактабларга эътибор қаратилиб, ўқитишга янгиликлар олиб кирила бошлагач, мактабни, болаларни соғинган Абдурайим ака яна 82-мактабга ишга қайтди. Ўз малакасини ошириб, энди астойдил ишлай бошлаган ўқитувчини 2008 йилда 81-ихтисослаштирилган мактабга директор қилиб тайинлашди. Бу мактаб инглиз тили, математика ва адабиёт фанларига ихтисослаштирилган. Шундан бери бу мактаб ўқувчилари туман ва вилоят олимпиадалари пешқадамлари сафидан жой олган. Тўрт нафар ўқитувчининг ўқитиш методи туман мактаблари бўйича оммалаштирилган. Устознинг шогирдлари бугун ўзи билан ҳамдам бўлиб, илғор ўқитувчилар қаторида меҳнат

қилмоқда. Шундай шогирдлардан бири Дилафрўз Улашева «Энг яхши фан ўқитувчиси» танловида туман, вилоят босқичларидан ўтиб, республика босқичида иштирок этди.

Абдурайим Мусурмоновнинг 40 йиллик меҳнат фаолияти фидоийликдан иборат, десам, янгилишмайман. Чунки бу мураббий мактаб ўйида тунларни тонгга улаган вақти кўп бўлган. Мактабни таъмирлашда ҳам энг кўп тер тўкадиган Абдурайим аканинг ўзи бўлади. Ўқувчилари ҳам ўз устозларининг дарсларини интиқиб кутишди. Чунки ҳар бир дарсда ёдда қоладиган нимадир ўйлаб топиб, ҳар бир дарсни воқеага айлантира олади. У кишидан ота-оналар, ўқувчилар, маҳалла, хуллас, ҳамма миннатдор. Шунинг учун ҳам Абдурайим ака бугун Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими аълочиси. «Меҳнат қилган элда азиз» дейди халқимиз. Меҳнатни, таълим беришни ўз ҳаётининг мазмуни билган Абдурайим ака сингари устозлар бор экан, келажакимиз эгаларидан катта умидлар қилишга тўла ҳақлимиз.

Фарида ХОЛМУРОДОВА,
Навоий педагогика институти ўқитувчиси

Маълумки, бадиий адабиёт санъатнинг бошқа турлари каби ижтимоий онг шаклларида биридир. Бадиий асарни ифодали ўқиш ҳам ўқувчиларнинг юксак бадиий дидини шакллантириш ва маънавий дунёқарашининг кенгайишида муҳим аҳамиятга эгадир. Аслида, ифодали ўқишга ўргатиш болалар боғчасидан бошланади, бунга тарбиячиларимиз яхши билишади.

Боғчада ифодали ўқишнинг «декламация» деб аталувчи дастлабки босқичида болаларда она тилига, бадиий адабиётга, санъатнинг бошқа турларига ҳавас, қизиқиш уйғотади. Мактаб ёшидаги болалар эса, бадиий адабиёт намуналарини ўқиш билан «декламация» қилиш, «онгли ўқиш», «ифодали ўқиш» санъатини эгаллай бошлайдилар. Буларнинг ҳар бири ўзига хос хусусиятга эга. Шунинг учун ҳам бу борада педагогларимиз ўқувчига мактабданоқ катта эътибор билан қарашлари лозим. Айниқса, ифодали ўқиш санъати ўқувчилар онги ва ҳиссиётига жуда катта таъсир кўрсатади. Ҳиссиётга таъсир этган нарса киши хотирасида бир умрга сақланади. Шу сабабли ёш баркамол авлоднинг ҳиссиётига тўғри таъсир этиш уни эстетик эмоционал жиҳатдан тўғри тарбиялаш, таълим ва тарбия ишида ҳал қилув-

чи аҳамиятга эгадир. Бу ишда шу соҳа эгалари, айниқса, умумтаълим ўрта мактаб ўқитувчилари олдида нутқ маданиятини ривожлантиришдек масала жуда долзарб бўлиб турибди.

Масалан, баъзи мактаб ўқувчиларининг дарс жараёнида ўқитувчиси билан бўлган мулоқотида ярми русча, ярми ўзбекча ёки мустақил фикрини чалачулпа ва тўмтоқ ҳолда баён этиши ҳам бу борада қилинажак ишларимизнинг кўплигидан далолатдир.

Агар биз ўтмишга назар соладиган бўлсак, педагогикада етакчи ўрин эгаллаган адабий талаффуз нормаларини ўргатувчи «илми калом», жонли нутқ ва адабий баҳсни ўргатувчи «илми мунозара» каби бир қанча фанларга катта аҳамият берилган. Шу туфайли ўтмишда ҳар бир саводли, айни пайтда ифодали ўқиш асосларини эгаллаган кишиларни воизлар деб атаганлар.

Педагогика тарихида нутқ масаласи, ифодали ўқиш санъати, хусусан, шеърхонлик санъатига

болалар ёшлигидан қизиққан. Бу, албатта, ўз-ўзидан келиб чиқмаган. Ифодали ўқиш санъати болаларнинг фақат бадиий дидини шакллантириб қолмай, уларнинг маънавий чиниқишида, хотираси тараққиётида ҳам катта рол ўйнаган.

Мавзуга қайтадиган бўлсак, ҳозирги ёш авлоднинг бадиий адабиётга қизиқиб китоб билан дўстлашиши ва нутқий маданиятини ривожлантиришига яна бир бор умум таълим ўрта мактабларидан катта эътибор бериб бориш лозим деб ўйлайман. Чунки, ҳаммамизга маълумки, инсон эндигина вояга етиш жараёни, яъни олти ярим — етти ёшга етганда мактаб кучоғига боради. Мактабда ҳар бир синфлар ўзларига бириктирилган муаллимларидан, аввало, алифбени қунт билан ўрганадилар. Ана шу дақиқалардан бошлаб ўқитувчиларимиз ягона адабий тилда ўқувчиларга дарс ўтсалар ва улардан ҳам шундай тилда гапиришни талаб қила борсалар, натижалар яхши бўлиши аниқ.

Тўғри, адабий тилга тез ёндоша олмасликларнинг бошқа сабаблари ҳам бор. Бу турли шева-ларнинг борлиги ҳамдир. Лекин бу борада шу соҳа педагоглари катта ёрдам беришлари жуда зарур. Баъзи шаҳар ва ҳудуд мактабларининг кўпчилигида дарслар ўз шеваларида ёки адабий тилдан четланган ҳолда ўтилади.

НУТҚИЙ МАДАНИЯТ МАЪНАВИЯТИ

Қанчалик аччиқ бўлмасин, бу ҳақиқат, айнан бу борада қилинаётган ишларнинг салмоғи оз.

Кўп йиллик тажрибалар шуни кўрсатаптики, вақтлар ўтиб, мактабда тил ва адабиётдан тўлиқ қониқмаган ўқувчи олий ўқув юрти талабаси бўлгандан кейин кўп қийинчиликларга дучор бўлмоқда. Масалан: маданият ва санъат йўналиши бўйича режиссёрлик фикрлаши ва актёрлик қобилияти кучли бўлган абитуриентнинг нутқида нуқсон ё, умуман, талабга жавоб беролмайдиган ҳолатлар ҳам юз бермоқда. Буларни яна қандай изоҳлаш мумкин.

Демоқчимизки, кўп иқтидорли ва талантли ўқувчилар юқорида келтирилганларимиз оқсашлар туфайли мажбуран бошқа касб эгаси бўлиб қолмоқдалар.

«Яна бир долзарб вазифа — ўсиб келаётган авлодга, унинг маънавий тарбиясига ниҳоятда катта жавобгарлик ҳисси билан ёндошиш масаласи. Нега деганда, ёшлар халқ маънавиятининг муносиб эгаларидир. Шунинг учун ҳар бир ўғил, қизимиз дастлабки қадамларидан бошлаб, маданий бойликларимиздан баҳраманд бўлиши керак.

Истеъдодли ёшларимизнинг, йигит-қизларимизнинг ўз қизиққан соҳаларида етук инсонлар бўлиб

етишиши учун тегишли шарт-шароитлар ҳали тўла яратилгани йўқ.

Агарки, биз ўзимизнинг маънавий бурчимизни оқлашни истасак, уларга оталарча ғамхўрлик қилишимиз керак», деб жуда тўғри фикрни айтганлар Юртбошимиз И.А.Каримов ўзларининг «Юксак маънавият — енгилмас куч» асарларида.

Дарҳақиқат, оталарча ва оналарча ғамхўрликнинг маъно-мазмунини ҳар бир мактаб ва коллеж ўқитувчиси ё олий ўқув юрти педагоги бўладими, юқорида келтирилган фикрларнинг мағзини чақиб, кўтарилаётган масалага ижодий ёндошса, у ўзининг маънавий бурчини адо этишга ҳисса қўшган бўларди.

Зеро, Юртбошимиз «Юксак маънавият — енгилмас куч» асарларида келажагимиз бўлган ёшларнинг маънавий оламини эзгу гоялар асосида шакллантириш ва камол топтириш йўлларини очиқ-ойдин кўрсатиб берганлар.

Кўриниб турибдики, сўз юритилаётган мавзунини барча жабҳаларда камол топтириб, юксакларга кўтаришга имкониятлар етарли. Фақат эслатиб ўтиш ўринлики, баъзан ҳаваскорлик санъати ҳақида гап кетганда, биров нописандлик, камситиш

ҳоллари ҳали-ҳамон учраб туради. Бу нотўғри муносабатдир. Аслида, ҳаваскорлик тўғрисида дондан чиқиб, профессионал санъаткор даражасига етган Лутфихоним Саримсоқова, Шукур Бурҳонов, Аббос Бакиров, Раҳим Пирмуҳаммедов, Сойиб Хўжаев, Эътибор Жалилова, Маҳмуджон Ғафуров ва бошқа бир қанча санъаткорлар (кейинчалик баъзи-бирлари санъат олийгоҳида сиртдан таълим олганлар) ҳеч қандай олий таълимсиз санъатнинг олий чўққиларини эгаллашга муяссар бўлдилар. Бундан шундай хулоса қилмоғимиз керакки, интилувчан талантли ёшларга истиқболда адабиёт, санъат ва маданиятимизнинг кўзга кўринган улкан намоёнласи бўлиб етишувчи эҳтимолдан холи бўлмаган сиймо сифатида қараш ва шундан келиб чиқиб, ундаги истеъдод куртакларини ривожлантириш барча таълим-тарбия соҳасида иш юритаётган педагогларнинг кечиктириб бўлмайдиган муҳим вазифасидир.

Адиба НОСИРОВА,
педагогика фанлари номзоди,
доцент

ГЎЗАЛЛИКНИ ТУШУНГАН ИНСОН ГЎЗАЛДИР

(Асқад Мухторнинг ахлоқий-эстетик қарашлари хусусида)

Ҳар бир адиб сўз санъатидай улкан бўстон саҳнида ўз гули, гулининг ранги, ҳиди билан бошқалардан ажралиб туриши, яъни ўз фикри, ўз овозига эга бўлиши лозим. Устоз Асқад Мухтор нафақат шоир, носир, балки мутафаккир сифатида ўз фикри, ўз овозига эга бўлган. Наим Каримов ёзгани каби «XX аср ўзбек адабиёти кўп асрлик миллий бадиий маданиятимизнинг XV аср адабиётидан кейинги, иккинчи олтин давридир. Бу давр адабиёти ғоят улуғ шоир ва ёзувчиларни етиштириб берди. Бу бир-бирига мутлақо ўхшамаган улкан адиблар ўртасида Асқад Мухтор шоир сифатида ҳам, носир сифатида ҳам алоҳида ўрин эгаллайди. Асқад Мухторнинг бошқа адибларимиздан фарқли томони унинг, энг аввало, мутафаккир инсон ва файласуф адиб бўлганидир». Мутафаккирлик, файласуflik Асқад Мухторнинг бирламчи фазилати эканлиги, айниқса, унинг «Ёш дўстларимга» ва «Тундаликлар» асарида яққол кўзга ташланади. Адиб адабиёт олами-дан ташқари, сиёсий-ижтимоий, илмий-маданий ҳаётда содир бўлаётган ҳодисаларни ҳам шу соҳанинг ки-шисидек пухта билади ва теран фикр юритади, бир сўз билан айтганда, замон ташвишлари билан яшайди. Зотан, адибнинг ўзи таъкидлаганидек, «ёзувчи, ав-вало, шахс сифатида ўзи замонвий бўлиши керак». Бунинг учун ёзувчи давр ҳақида, жамият ва одамлар ҳақида, гражданлик ва масъулият, кураш ва тенден-циялар ҳақида, шахс мавқеи, тақдири ва бахти ҳақида ўйлай билиши, мулоҳаза ва баҳс юрита олиши, қис-қаси, мутафаккир бўлиши талаб қилинади.

«Яхши сўзингизни аяманг» мақоласи «Машҳур олим Сен-Симон ўз хизматчисига ҳар оқшом: «Мени эртага фалон сўзлар билан уйғот» деб ўргатиб қўяр-кан. Агар олим бугун астойдил ишламоқчи бўлса, хиз-матчиси уни: — Туринг, граф, сизни буюк ишлар ку-тяпти! — деб уйғотар экан» деган жумлалар билан бош-ланади. Кун мана шу биринчи турткидан бошланади. Биринчи туртки қаёққа йўналтирса, ўша томонга мойил бўласиз. У майин, ёқимли, бардам, гайрат ба-гишловчи туртки бўлса яхши. Аммо борди-ю...

Муаллиф мақолада муомала маданиятининг тур-ли кўринишлари ҳақида фикр юритар экан, «...инсон

сўзи билан инсон. Одамнинг гапирган гапи унинг маънавий қиёфасини ҳам, феълу хулқини ҳам, мақса-ду орзуларини ҳам, онги, маданияти, дидини ҳам кўзгу-дагидек кўрсатиб туради», дейди ва ўринли сўз, яхши муомаланинг психологик таъсирини юксак баҳолайди.

Инсон ҳаётида энг бебаҳо тўхфа бу — вақт. Лекин унга кўпда эътибор бермаймиз. Бекор ўтган соатларни унутамиз. Аслида уларни йиғсангиз, умрнинг маълум бир қисми зое кетганини англайсиз. Адиб «Вақт» ма-қоласида ўзининг бой маънавий дунёси, зарур ўйлари бўлмаган одам тез зерикаши, ёлғиз қолишдан қўрқи-ши, пулини ҳам, вақтини ҳам улфатчиликда баҳам кўришга уринишини айтиб, вақтни зое кеткизадиган кишиларнинг психологиясини очиб беради. Маъноли ўтган умрни мўъжизага қиёслади. Ҳазрат Навоий айт-ганларидек:

*Камол эт касб ким,
олам уйидин
Сенга фарз ўлмағай
ғамнок чиқмоқ.
Жаҳондин нотамом
ўтмоқ биайних,
Эрур ҳаммомдин
нопок чиқмоқ...*

Гўзаллик — жуда катта фалсафий муаммо. Гўзал-ликка кўп буюк олимлар таъриф беришга уринишган. Адиб фикрича, нимаики ҳаётни эслатса, нимаики ҳаёт-га чақирса, ҳаётга муҳаббат уйғотса — шу нарса гўзал! Инсоннинг гўзаллиги турмушда, меҳнатда, илмда, ку-рашда очилади. Демак, инсоннинг ижодий моҳияти гўзалликдир. Асқад Мухтор гўзаллиқни тушуна билмас-лик, гўзалликка бефарқлик, лоқайдлик, дидсизликни катта айб деб билади. Гўзаллик ҳиссини тарбиялаш ишлари алоҳида эътиборга молик эканлигини таъкид-лар экан: «Ким гўзал, деса — мен: Гўзалликни тушуна-диган одам гўзал, деб жавоб берардим. Ҳассос одам ёвуз бўлмайди, ҳассос одам адолатсиз бўлмайди» дейди.

Гўзалликни ҳис қилишни ҳар бир инсон ўзига эъти-бордан бошлаши керак. Чунки ўзига бефарқ бўлган

инсон ҳеч қачон атрофдаги гўзалликни ҳис қилолмайди. Шу жиҳатдан муаллифнинг «Ўзингизга қаранг...» номи мақоласи ҳозирги қунимиз учун ҳам аҳамиятли. «Агар биров соқоллари ўсган, уст-боши гижим, пошнаси қийшиқ, тугмаси узилган ҳолда кўчага чиқса, «Фалончи ўзига қарамай қўйибди» дейилади. ...Аммо бу таъбир ички, ҳиссий дунёнинг қашшоқлиги, маънавий бефарқлик ҳақида ишлатилса — бу жуда ҳам жиддий масала». Маънавий ва эстетик такомил ҳар қандай касбдаги одамга ҳам зарур. У ижодий тасаввур кучини оширади, фантазияни кенгайтиради, энг оғир шароитларда қатъиятли, ўзига ишончли, қувноқ ва изчил бўлишга ўргатади.

Маънавий жиҳатдан ўзига қарамай қўйган одамнинг ҳеч қандай эзгу нияти ҳам, бировларга ёки бировларнинг ижодида, меҳнатига ҳурмат ҳисси ҳам бўлмайди. Атрофда ҳамма ижод қилади, ишлайди, ҳаёт обод, гўзал бўлсин дейди, у эса барига бепарво. Адиб фикрича, ўзига қарамай қўйган бундай одамларнинг йирик-роғи, хавфлироғи ҳам бўлади. Улар ҳаётга, гўзалликка, инсон меҳнатига бефарқ ҳолда бирон мансабни эгаллаб ўтирганлардир.

Одамнинг маънавий бутунлиги, мукамал такомил тарбиявий ташкилотлар билан биргаликда, шахснинг ўзига ҳам боғлиқ. Такомил ҳар кимнинг бир умрлик ишидир.

Асқад Мухтор маънавий фаол одамгина давр ва жамият билан баробар қадам боса олишини таъкидлар экан, «Меҳр — сув эмас» мақоласида ёшлиқдаги тарбия нуқсонлари билан боғлиқ сабаблар, айниқса, меъридан ортиқ меҳр беришнинг салбий оқибатлари ҳақида ҳам алоҳида тўхталиб ўтади. Маълумки, тарбиянинг илк қирралари оиладан бошланади. Адиб фарзандга бўлган муносабатда тарбиянинг хатолиги, тарбияда талабчанлик, «гражданлик руҳи»нинг йўқлиги боланинг нотўғри шаклланишига олиб келишини айтиб, «...у катта бўлганда албатта тажанг, асабий бўлади, ўзигина эмас, бошқа кўпларни ҳам асабий қилади», дейди.

Бундай фарзанд катта бўлганда ўзи ишлаган жамоада ҳам ҳамманинг диққат марказида бўлишни истайди, ўзгаларга талаби катта бўлади-ю, бошқаларга ўзи нима бераётганини ўйламайди. Натижада атрофдагиларнинг қаршилигига учрайди, бундан ўзини омадсиз санайди, баттар асабийлашади, бошқаларнинг ҳам асабини бузади.

Фарзандни эркалаганда меҳрни сувдай тўкиб юбормаслик керак. Меҳр ота-онанинг муқаддас туйғуси экан, унинг ҳар мисқолини авайлаб, қадрлаб сарфлаш тарбиянинг энг муҳим жиҳатидир.

«Фарзандга меҳрибон бўлинг, лекин бола сезсинки, у жамиятга керак, унинг қалби, ақли, қобиляти, қўли одамлар учун зарур. Одамларга фойда келтириш билан бахтиёр бўлиш ҳисси — гражданлик ҳисси, буюк ҳисдир. Қимматбаҳо ота-оналик меҳри мана шу муқаддас ҳисни тарбиялаш учун сарфланиши керак».

Муаттар ЖЎРАЕВА

ҲУҚУҚИЙ САВОДХОНЛИК ЙЎЛИДА

Бугунги кунда тобора трансмиллий кўлам касб этиб бораётган одам савдоси жаҳон ҳамжамиятини жиддий ташвишга солмоқда. Ҳозирда дунёдаги барча мамлакатлар турли кўринишдаги бу иллатдан жабр кўрмоқда. Шу сабабли одам савдоси жиноятининг ҳар қандай кўриниши чегарасиз эканлиги ҳар бир давлатнинг унга қарши курашувчи халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар ва конвенцияларга қўшилишини тақазо этади.

Афсуски, глобаллашув жараёнида миллатимизга, маънавиятимизга, динимиз ва тилимизга мутлақо ёт бўлган бу иллат бизнинг юртимизни ҳам четлаб ўтмади. Айрим содда, ҳуқуқий саводи паст ёки мўмай даромад илинжида юрганлар бу жиноятчиликнинг қурбонига айланиб қолишгани сир эмас.

Мамлакатимизда одам савдосига қарши курашиш ва унинг олдини олишга қаратилган ҳуқуқий асослар яратилди. Бу борада муайян ишлар амалга оширилмоқда.

2009 йил апрел ойида «Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида»ги Қонун кучга кирди. Шунингдек, Олий Мажлис Сенатининг ўн тўртинчи ялпи мажлисида «Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши конвенциясини тўлдирувчи одам савдосини, айниқса, аёллар ва болалар савдосининг олдини олиш ҳамда унга чек қўйиш ва унинг учун жазолаш ҳақидаги Протоколни ратификация қилиш тўғрисида»ги Қонун маъқулланди.

Бугунги кунда мамлакатимиз бўйлаб одам савдоси билан боғлиқ жирканч жиноятга қарши кураш кенг кўлам касб этиб, бу борада бирмунча ижобий самараларга эришилмоқда. Айниқса, юртдошларимизнинг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш, ноқонуний меҳнат сафарларининг мудҳиш оқибатларини кенг оммага етказиш одам савдосига қарши курашнинг бир усулидир. Шунингдек, матбуот, маҳалла, жамоатчиликнинг тарғиботи ҳам кўп самара беради. Кези келганда чет элларда ишлашни истайдиган фуқароларимиз учун бу борада мавжуд тегишли қонунларга қатъий амал қилиш лозимлигини эслатиб ўтмоқчимиз. Шундагина уларнинг ҳаёти, хавфсизлиги ва меҳнат даромадлари ҳимояси тўлиқ қафолатланади.

Давлатимиз ўз фуқароларини дунёнинг энг олис бурчакларида ҳам ҳимоя қила олади. Бунинг учун белгиланган қонунлардан четга чиқмаслик шарт! Ҳуқуқий саводхонлигимиз ва тафаккуримиз қанча юксак бўлса, ҳаётимиз хатарсиз, оиламиз тинч ва осойишта бўлади.

Марҳамат САНГИЛОВА,
Оҳангарон тумани ФХДЁ бўлими мудири

Журналимизнинг бу галги меҳмони хонанда, ажойиб овоз соҳибаси, қолаверса, Ўзбекистон телевидениесида бўлиб ўтган «Ёшлар куйлаганда», «Қизлар гулдастаси», «Ёр ва диёр тароналари», «Якшанба оқшомида», «Дутор ва танбур тароналари», «Назм ва наво» номли концерт дастурларида ўзбек халқ кўшиқлари, мумтоз, лирик кўшиқларнинг моҳир ижрочиси ҳамда радиода «Бир жуфт кўшиқ», «Фонолато», «Маишгал», «Муסיқада ҳаёт нафаси», «Жавоҳир» номли муסיкий эшиттиришларда ўзининг алоҳида концерт дастурларига эга серқирра санъаткор Мамлакатхон опа Мамаджоновадирлар.

Сўхбатимиз миллий мумтоз ҳамда замонавий кўшиқчилик ва умуман, санъатнинг муҳаббатимиз ҳаётида тутган ўрни борасида кечди. Куйида ана шу сўхбатни журналхонларимиз эътиборига ҳавола қилмоқдамиз.

Бў бўстон сахнида...

— Мамлакатхон опа, сўхбатимизни санъатга кириб келишингиз ҳақидаги савол билан бошласак. Зеро, ҳар қандай истеъдод қанчалик кучли, ёрқин бўлмасин, маълум бир муҳит таъсирида шаклланади, сайқал топади. Бу муқаддас даргоҳга илк кўйган қадамларингизни эслай оласизми?

— Ҳа, албатта, менда санъатга бўлган қизиқиш жуда эрта, яъни болалик чоғимда бошланган. Бувим раҳматли Солия ая ажойиб кўшиқлар, «Ошиқ Ғариб ва Шоҳсанам» дostonидан парчалар хиргойи қилардилар. «Қуш инида кўрганини қиладди» деганларидек, бувимдан ўрганганларимни мен ҳам ўзимча айтиб юрардим. Шуларнинг натижаси ўлароқ, мактабда ўқиб юрганимда, қачон ва қаерда бир тadbир ёки байрам ўтказилса, албатта, менга кўшиқ айттиришарди. 7-8 синфдалигимда ўзимизнинг Чуст тумани ҳамда вилоятда ўтказилган конкурсда қатнашиб, биринчи ўринни олганман. Хуллас, оилада бошланган санъатга бўлган чексиз қизиқиш мени Наманган муסיқа билим юртига етаклади. Муסיқа билим юртига ўқишга кирган йилимиз шаҳарда янги Маданият саройи очилганди. Ана шу Маданият саройида концерт уюштириб кўшиқ айттардик. Яхши кўшиқ айтган ижрочилардан иборат мазкур гуруҳ концертида бошловчилик ҳам қилардим, кўшиқ ҳам айттардим. Ушбу

концертларда халқнинг меҳрини қозонган бўлсам керак, газета ва журналларда мен ҳақимда «Хушовоз хонанда, Наманган булбули Мамлакатхон Мамаджонова» деб мақолалар эълон қилинганди.

— Санъат фидоийликни талаб этади. Санъаткор бўлишингиз осон кечмаган бўлса керак?

— Болалигимдаги кўшиқчи бўлиш орзуси мени Тошкентга бошлаб келди. 1974 йилда «Шодлик» ашула ва рақс ансамблига яккахон хонанда сифатида ишга қабул қилишди. Шерали Жўраев, Фуломжон Ёқубов, раққоса Дилафрўз Жабборовалар билан бирга ишлаганмиз.

Менга 1975 йилда Германиянинг Галли шаҳрида бўлиб ўтган III Халқаро «Дўстлик» ёшлар фестивалида қатнашиш насиб этганди. «Шодлик» ашула ва рақс ансамблига саралаб олинган биз 24 санъаткор Галли, Лейпциг ҳамда Берлин шаҳрида гастролда бўлиб қайтганмиз.

1977-1982 йиллар давомида Муқимий номидаги муסיқали драма театрининг республикаимизнинг турли вилоятлари бўйлаб уюштирган гастрол сафарларида Ўзбекистон халқ артисти устозим Фароғат Раҳматова раҳбарлигида яккахон хонанда сифатида кўшиқ куйлаганман.

Жонли ижро этганимиз учун ҳам халқ севиб тингларди. Такрор-такрор бўлса ҳам ҳар сафар ўша жўшқинлик билан айттардик. Ёшлардан тортиб кексаларгача жуда қизиқиб кутиб олишарди.

(Ўзи ҳақида гапиришни унча ҳам хуш кўрмайдиган опамизнинг санъати турли даврларда давлат ва ҳукумат идоралари томонидан тақдирланган ёрлиқларга кўз югуртирганимизда, улар орасида ушбу гастрол чиқишларида хушовоз хонандаимизнинг мафтункор чи-

қишлари томошабинлар томонидан ўзгача бир илиқлик билан кутиб олинганининг нишонаси сифатида бир қанча вилоят ҳокимликлари томонидан тақдим этилган фахрий ёрликларга гувоҳ бўлдик.)

Ҳозирги кунда энди санъатга кириб келган ёшлар дарҳол қўшиқларини ёздиришга ошиқишади. Ёшларимизнинг жонли ижрочилик қобилиятларини кучайтиришга кўпроқ эътибор бериш керак. Халқ аввало, жонли ижрога қизиқиб концертга тушади. Ҳамма сизга қараб турса-ю, овозингиз бошқа томондан эшитилиб, номига лабингизни қимирлатиб турсангиз. Бу халқни алдаш эмасми?! Мен баъзан ана шу нарсаларга ачинаиб, санъатни қадрлаш ўрнига таҳқирламаяпмизмикин, деб ўйлаб қоламан.

1982-1984 йиллар тақдир тақозоси билан Ўзбекистон Давлат телевидениеси ва радио комитетининг «Этнография» ансамблида яккахон хонанда бўлиб ишлаш ижодий фаолиятимда туб бурилиш ясади, деб айта оламан. Шу давр мобайнида Ўзбекистон радиосида ўндан ортиқ қўшиқларимни магнит тасмасига ёздиришга ўришдим.

1987 йил Тошкент театр ва рассомчилик институтининг драма ва кино актёри ихтисослиги бўйича дипломини олдим.

Ўзбек миллий мумтоз қўшиқларига бўлган меҳр-муҳаббатим туфайли устозим Ўзбекистон халқ ҳофиси Фаттоҳхон Мамадалиевнинг маънавий меросини ўрганишга интилдим.

— **Мамлакатхон опа, Сиз жуда катта санъаткорларнинг шогирди ҳамда улар билан бирга ишлаш бахтига муяссар бўлгансиз. Айтингчи, бунинг ижодингизда қандай ўрни бор?**

— Дарҳақиқат, Наманган мусиқа билим юртида ўқиб юрганимизда раҳматли Ўзбекистон халқ артисти Карим Мансуров, Бурҳон Юсупов ҳамда Толмас Ғафоровичдек ажойиб устозларимиз бор эди. Наманган мусиқа билим юртининг биринчи курсида ўқиб юрганимизда ансамбл ташкил этилганди. Ана шу ансамблда менга «Барно йигит» қўшиғини айттиришган.

Тошкент театр ва рассомчилик санъати институтидаги устозларим Сотимбой ака Турсунбоев, Нурхон опа Алиева, Тўлқин ака Курбонов каби

домлаларни ҳурмат билан тилга олгим келади. Булар ўқиш давридаги устозларим бўлса, иш фаолиятимдаги устозларимни ҳам ҳурмат билан эслайман. «Шодлик» ашула ва рақс ансамбли раҳбари Ўзбекистон халқ артисти марҳум Ҳаким Нишоннов, машҳур бастакор Муҳаммаджон Мирзаевлар билан ҳамкорлик қилиб, улардан сабоқ олганман.

Муқимий театрга ишга ўтганимдан кейин Ўзбекистон халқ артистлари Раззоқ Ҳамроев, Сойиб Хўжаев, Эътибор Жалилова, Турсунхон Жаъфарова, Фароғат Раҳматова каби устоз санъаткорлардан таълим олганман. Шунингдек, радиода ишлаганимда Ўзбекистон халқ артистлари Ориф Алимаҳсумов, Коммуна Исмоилова, Берта Давидова, Ўзбекистон халқ ҳофизлари Эсон Лутфуллаев, Фаттоҳхон Мамадалиев, бастакорлар Ориф Қосимов, Матниёз Юсупов каби устозлардан сабоқ олганимдан мен жуда бахтиёрман. Хуллас, юқорида тилга олган ва олмаган устозларимнинг ҳар бирини санъаткорнинг ўзи ҳамда сўз устида ишлаши, сахнада ўзини тутиши каби санъатнинг нозик қирраларини ўрганганман десам хато бўлмайди.

— **Ўзингиз ёқтириб ижро этган қўшиқларни санаб ўтсангиз. Қайси қўшиқларингиз мухлисларингизга кўпроқ манзур бўлган?**

Ўзбекистон халқ шоири
Муҳаммад Юсуф

— Айтган қўшиқларимнинг барчасини яхши кўраман. Лекин шу билан бирга энг зўр қўшиқларимни ҳали айтганим йўқ деб ўйлайман. 1982 йилда Ўзбекистон халқ артисти Ориф Алимаҳсумов раҳбарлигидаги этнография ансамблида айтиб олтин фондга ёздирган «Ошиқ Ғариб ва Шохсанам» дostonидан «Озод қил» ҳамда Ҳабибий сўзи билан айтиладиган «Қўзғалур» қўшиқларим мухлисларга кўпроқ манзур бўлган шекилли, қаерга бормай, мазкур қўшиқларни айтиб беришни сўрашади.

— **Бугунги кун миллий мусиқа маданиятимизни эстрада йўналишисиз тасаввур этиб бўлмайди. Бу борадаги қарашларингизни билмоқчи эдик.**

— Мен эстрада қўшиқларини жуда яхши кўраман. Ботир Зокиров миллий эстрада қўшиқларини айтиб чиққанида биз ёш бола эдик. Телевидение, радио орқали ҳавас билан тинглар эдик.

Ҳозирги кунда эстрада йўналишида ижод этган баъзи йигит-қизларимиз қўшиқларини яхши кўриб эшитаман. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Озодбек Назарбековнинг қўшиқлари менга жуда ёқади. Мусиқалари, айтиш оҳанги, овози ҳар жиҳатдан тингловчига ёқимли. Шунингдек, Равшан Комилов, Ғиёс Бойтоев каби хонандалар ҳам эстрада йўналишида миллий қўшиқларни маромига етказиб айтишади. Ҳозир ёшлар орасида Сардор Раҳимхон яхши қўшиқлар куйлаяпти. Лекин, шу билан бирга, афсуски, сўзларни бузиб талаффуз қилиб, нима деяётганини ўзи ҳам бил-

май, қўшиқ айтаётган айрим санъаткорлар ҳам йўқ эмас. Шунингдек, уларнинг баъзан сўзларни бир неча бор такрор-такрор айтиб, тингловчи меъдасига тегаётганига нима дейсиз?! Халқнинг олдида чиқишдан аввал етук шоир ва композиторлар билан маслаҳатлашиб, ҳар бир қўшиққа «оқ фотиҳа» олиб чиққан маъқул эмасми.

— *Узоқ йиллик катта тажрибага эга эканлигингизни эътиборга олиб, шуни сўрамоқчи эдим. Муסיқа санъатининг ёшлар маънавиятига қандай тарбиявий аҳамияти бор деб ўйлайсиз?*

— Модомики, бу йил ҳукуматимиз томонидан “Баркамол авлод йили” деб эълон қилинган экан, миллий муסיқа санъати соҳасида “Устоз-шоғирд” тизимида катта эътибор бериш керак деб ўйлайман. Қолаверса, Президентимиз Ислон Каримов “Юксак маънавият — енгилмас куч” асарида бу масалага алоҳида тўхталиб, Муножот Йўлчиева мактабини яратиш талаб ва таклифини ўртага қўйганлари бежиз эмас.

— *Бугун қандай ижодий ишлар билан бандсиз? Ёхуд келажакдаги режаларингиз?*

— Мустақилликдан кейин яратилаётган ижодий имконият ва эркинликлар кўпчилик санъаткорлар қатори мени ҳам илҳомлантириб, янги парвозлар, ютуқлар сари ундамоқда.

— Режаларим кўп ва катта. Бу ҳозирча сир бўлиб қолишини истайман. Амалга ошгандан кейингина улар ҳақида гапирган маъқул. Шуни айтиш мумкинки, ҳозир ҳам санъатдан бир дақиқа бўлсин узоқлашган эмасман. Уйда қўшиқлар устида ишлаб, ижод қилмоқдаман.

— *Мухлисларингизга тилакларингиз.*

— Мен ҳалоллик, тўғрилиқ, гўзалликни яхши кўраман, қолаверса, атрофимдаги дўстларимда ҳам шу хислатлар мужассам бўлишини истайман. Ҳамамага яхшилик тилайман. Зотан, кўнглимнинг яхшиликдан ўзга тилаги йўқ.

— *Қизиқарли суҳбатингиз учун раҳмат. Сизни таҳририятимиз, қолаверса, барча мухлисларингиз номидан шу кунларда нишонлаётган таваллуд айёмингиз билан табриклаймиз. Сизга узоқ умр, ситхат-саломатлик ҳамда келгусидаги режаларингиз амалга ошишини тилаймиз.*

Суҳбатдош: Шермурод СУБҲОН

РЕЖИССЁРЛИК СЕРСИНОВ ҚИСМАТ

*Муқимий номидаги
ўзбек давлат муסיқали театри
Бош режиссёри билан суҳбат*

XXI юз йилликда башар аҳли юрагининг тўридан жой олган театр санъатининг “қундош”лари ёнига ахборот-коммуникация тизими, яъни интернет ҳам қўшилди. Бир неча минг йиллик давр ичида инсон юрагига энг тез ва салмоқли таъсир воситаси актёрнинг юрак-юрагидан чиқаётган нутқ бўлса, XX аср режиссура асри бўлди. Инчунин, оташин нутқни аудиторияга тўғри йўналтириш, керак бўлса, “тизгинлаш” зарурати туғилди. Не-не ном қозонган жаҳон театрларида ижодий бошқариш жараёни режиссёр қўлига ўтди.

Ўзбекистонда ҳам Маннон Уйғур, Етим Бобононов, Тўла Хўжаев, Раззоқ Ҳамроев ва бошқа режиссёрлар ўзбек театр санъатига режиссура имлосини олиб кирдилар.

Бугунги кунда республикаимизда муסיқали драма санъатининг лабораториясига айланган Муқимий номидаги ўзбек давлат муסיқали театри янгича ифода усуллари излаш, давр билан ҳамнафас бўлиш борасида изланишлар олиб бораёпти. Мазкур театрнинг бош режиссёри Гулрух Нажидова билан ижодий жараён тўғрисида суҳбатлашдик.

— *Гулрух, нисбатан ёш бўла туриб, катта режиссёрлар панжасига панжа урдингиз. Сизнинг бу борадаги дастурингиз қандай?*

— Мен болалар театрида ишлаш жараёнида ёш авлоднинг психологиясини ўрганиб, шунга амин бўлдимки, кичкинтойларга қуруқ насихатомуз спектакллардан кўра бевосита таъсирчан ва интригаси кучли асарлар зарур экан. Аслида фақат болалар учун эмас, ёши улғу томошабинларга ҳам қуруқ дидактиканинг кераги йўқ.

Диплом спектакли сифатида А.Обиджоннинг “Наврўз ва бойчечак” эртагини республика ёш томошабинлар театрида сахналаштирдим. Спектакль маъқул бўлди шекилли, мени шу театрда ишга таклиф қилишди. Уч йилдан сўнг Сирдарё вилоят театрига бош режиссёрликка таклиф қилишгач, Гулистонга бориб 5 йил ишладим.

— *У театрда бош режиссёр сифатида бир неча йил ишлаб, ўнлаб спектакллар сахналаштирддингиз. Албатта, вилоят ёки республика театри дейилганда, кўпроқ санъат даргоҳи жойлашган масканга қараб нисбат берилади. Ахир, қаерда жойлашганидан қатъи назар театр салоҳияти у ерда сахналаштирилган*

асарларнинг бадиий жиҳатдан юксаклиги ва ижрочиларнинг истеъдодлари даражаси билан ўлчанади.

— “Ролнинг катта-кичиги бўлмайди, актёрнинг катта кичиги бўлади” деган гап бор. Менинг бувим Офтобой Муродова худди мана шу Муқимий театрида чорак аср солист-вокалист бўлиб ишлаганлар. Ўшанда мен, суякли неvara бувимнинг яхши маънодаги “думи” сифатида уларга эргашиб юрардим. Ўшанда, яъни уч ёшимда “Тошболта ошиқ”ни кўргандим ва Сойиб Хўжаев ижросидан ғоят таъсирланганман. Бундан ташқари бошқа ўнлаб спектакллари қайта-қайта томоша қилганман. Ўшанда актёр бўламан деб кўнглимга тугиб қўйдим. Мактабни битиргач, театр санъати институтига ҳужжат топширмоқчи бўлганимда ота-онам “оёқ тираб” туриб олишди ва уларнинг хоҳишига биноан Тошкент Тиббиёт академиясининг жарроҳлик бўлимига ўқишга кирдим ва муваффақиятли битирдим. Сўнгра икки йил Тошкент шаҳар 16-касалхонасида жарроҳ бўлиб ишладим. Кунлардан бир куни газеталарнинг бирида театр санъати институтида олий режиссёрлик курси очилаётганини ўқиб қолдим ва ҳеч ким билан маслаҳатлашмай тўғри институтига ҳужжат топширдим ва имтиҳонлардан ўтиб бўлгач, бу ҳақда ота-онамга билдирдим. Энди мен оқу қорани кўриб, анча пишиб қолган эдим. Ҳаётий тажрибам борлиги учун спектакллар саҳналаштирганимда ҳар бир персонажнинг асарда кўрсатилмаган ҳаётини ҳам тасаввур қилиб чиқаман.

Гулистонга бориб 5 йил ишладим. Ўн иккита спектакль саҳналаштирдим. Театрни Тошкентга фестивалга олиб келдим. Кўйган спектаклларим ҳақида ижобий фикрлар билдирилди. Мен М.Худойкуловнинг “Ибтидо” драмасини саҳналаштирганимда драматургик режиссёр сифатида анча унсурлар топганман. Т.Маликнинг “Заҳарли томчи” драмасини саҳналаштирганимда Гулистон театрининг саҳнаси замонавий услубда қурилгани учун саҳнавий кенгликлардан унумли фойдаландим. Асар руҳини ифодалайдиган фожевий жиҳатларни бўрттириш учун саҳнанинг ҳар қаричидан фойдаландим.

— Гулистонда Ўзбекистон халқ шоири Охунжон Ҳакимовнинг “Бу чоллар ёмон чоллар” комедиясини саҳналаштирдигиз.

— Бу спектакль Сирдарёда 30 мартча кўрсатилди. Ундан кейин Тошкентдаги республика театр фестивалида муваффақиятли намоёиш этилди. Кўплаб театршунос ва мутахассисларнинг назарига тушди. Менинг наздимда, бу асарнинг саҳна ҳаётида ҳали очилмаган жиҳатлари бордек туюлавергани учун уни қайтадан саҳналаштириш нияти пайдо бўлди. Уни Бухоро вилоят театрида жуда қисқа муҳлатда, 20 кунда саҳналаштирдим. Мен аввало, актёрларга импровизация учун имкон бердим. Шунинг натижасида актёрлар мириқиб ўйнашди. Спектаклга бир неча кун томошабинлар тирбанд бўлди. Лекин менинг кўнглимда яна бир армон пайдо бўлди. Чунки бу асарнинг тўла имкониятини очиш учун мусиқавий талқинда гавдалантириш нияти туғилди. Шундан кейин ўзим бош режиссёр бўлиб ишлаётган Муқимий номидаги ўзбек давлат мусиқали театрида “Бу чоллар ёмон чоллар” спектаклини саҳналаштирдим. Мен бу асар устида ишлар эканман, ўзим қўшиқ матнлари ёздим. Шоирликка даъвогар бўлмасам ҳам, асар муаллифи — оқсоқол шоир Охунжон акага маъқул бўлди.

— Бу спектаклни бир неча марта кўрдим. Энг катта ютуғи актёрлар ансамбли яратилганидир. Турсун-

бой Пиржонов, Гулчехра Носирова каби актёрлар “чўмилиб” ўйнашган. Аслида режиссура турли ташқи “тарақ-туруқ”, ясама эффектлардан кўра актёрга сингиб кетгани маъқул. “Бу чоллар ёмон чоллар” спектаклида айнан ана шундай йўл топилган, яъни актёрларнинг берилиб ўйнаши эсда қоларли образлар яратишига сабаб бўлган.

— Бундан ярим аср бурун мусиқали театрларда актёрнинг вокал имкониятлари, яқкаҳон ижрочилик, алоҳида мусиқали ария ёки дуэтларга кўпроқ эътибор бериларди. Бугунги кун талаби шундаки, АҚШ, Европа ва Россия театрларида мюзикл саҳналаштириш урф бўлмоқда. Демак, театрда бугунги кунда мусиқанинг роли кучайиб бормоқда. Мен Муқимий театрига ишга келганимда мусиқали театрда ишлаш жуда маъсулиятли эканини тушундим. Чунки бевосита сўз санъати, вокал, хор ва балет каби компонентларнинг қўшилишидан спектакль яратилади. И.Турсунов, Д.Зокированын “Тузоқ” детектив мусиқали драмасини саҳналаштирганимда, бу борала ҳам мусиқий талқин жуда муҳимлигини ўз тажрибамда синадим. Айрим танишлар мусиқали театрда детектив асар саҳналаштириш мумкин эмас деган эди. Аммо мана, икки йилки бу спектакль муваффақиятли намоёиш қилинмоқда.

— Мусиқали драма жанри синтетик компонентлардан иборат бўлгани учун ҳам агар жанрнинг бир томони оқсаса, спектакль ахлитлигига путур етмайди. Шунинг учун ҳам мусиқий театрнинг режиссурасида алоҳида салоҳият, жиддий тайёргарлик ҳамда қўшимча компонентларни яхши билиш тақозо қилинади. Сизда мусиқа театрида ишлаш нияти қачон туғилган эди?

— Инсон энг хурсанд пайтида, ғамгин чоғида ҳам қўшиқ айтиб юборади. Шунинг учун мусиқали театрда ишлашнинг ўзига хос ижобий жиҳатлари бор. Агар торнинг керакли оҳангини топа олсангиз, кўнглидаги музлар эрийди. Худди шундай асарни тўғри ва юракдан саҳналаштиришга эришсангиз, мусиқали драма драмадан таъсирли чиқиши аниқ. Қўйилажак спектаклларимда сўз, қўшиқ, рақс ва безаклар мутаносиблигига эришиш керак. Мусиқали театрда ишлашнинг энг мураккаб жиҳатлари ана шунда. Хуллас, ҳали қилинадиган ишлар мўл.

Ҳассос шоир Рауф Парфининг “Санъаткор” шеърисида қуйидаги мисраларни такрорлашни истардим:

Парда туширилди,
томоша тамом,
Сиз бошқа тушларни
кўрарсиз ухлаб...

Аммо санъаткор қўйилган ва қўйилажак спектакллариининг қаҳрамонлари билан тақдирдош, суҳбатдош ва сирдош бўлиб яшайди. Саҳна салтанатининг сирли олами ана шунақа.

— Мазмунли суҳбатингиз учун раҳмат.

Тўра МИРЗО суҳбатлашди

ЭРКИН АЪЗАМ ҚАНДАЙ ЁЗАДИ?

Етмиштадан еттитаси, еттитадан иккитаси...

Эссе

Телевидениеда «ўртаҳол» масъул ходим бўлиб ишлайдиган Азизбек бир куни гап орасида бундай деб қолди: «Иш ўрганиш учун йўланма кўтариб студиямизга келадиган талабалар орасидан бўладиганини чамалаб кўраман-да, оғайни, Эркин Аъзамнинг ўнта ҳикоясини ўқиб келгин, кейин гаплашамиз, дейман, хотиржам бўл, ўқиш жойингга керакли қоғозни ёзиб, муҳрлаб берамиз. Келишдикми?... Боёқиш ўйлаб туриб, Шукур Холмирзаев ёки Алишер Ибодинов ҳикояларини ўқисам бўлмайми, деб сўрайди. Йўқ, дейман, айнан Эркин Аъзам ҳикояларини ўқиб келасан, бошқа ёзувчиларнинг ҳикояларини ўқиш-ўқимаслик мажбурий эмас, лекин буниси биринчи топшириқ. Ўн кун вақтинг кетадими, ўн беш кунми, майли, муддатини ўзинг белгилайсан, дейман. Фақат экранда кўриниш, тележурналист бўлишни ният қилган талаба ҳам ноумид қолдирилмайди; унга лавҳа тайёрлатамиз, «юзочди» қиламиз. Бироқ, жиддий журналист бўлишни ният қилган талаба, аввало, матнни тўғри ёзишни ўрганиши лозим, сўздан ўз ўрнида фойдаланишни билиши шарт. Тўғри, ўзимиз ҳам «бадхатроқмиз» — чаласаводмиз, аммо маёқ сари интиламиз, зинҳор-базинҳор саробга қараб кетмасликка ҳаракат қиламиз».

Ёзувчи ҳикояларини ўқиб қайтган талаба билан бўладиган суҳбат бош қаҳрамон ёки ёш қаҳрамон тўғрисида эмас, муаллиф муайян матнда фойдаланган сўз ҳақида кечар экан: қайси жумлани таҳрир қилиш мумкин, қайси сўзни у ёқдан бу ёққа, бу ёқдан у ёққа олиб қўйиш мумкин?..

Азизбек билан тиришқоқ талаба ўртасида бўладиган суҳбатни тахминан кўз олдимга келтирдим. Яна ўйладимки, агар укувти талаба топилмаса, ҳикоялар даврасида Азизбек ўзи билан ўзи суҳбатлашиб, қизгин баҳслашиб ўтириши ҳам мумкин. Чунки қалами ёки тили тўмтоқ бўлиб қолишини истамаган истеъдод эгаси ҳар куни сўз устида ишлаши керак. Бу иш қандай кечали? Ҳар кимнинг таъби-табиати ҳар хил бўлади, демак, иш жараёни ҳам ҳар хил: кимдир ўзини қойил қолдирган сўз тагига чизик тортиб қўяди, кимдир ўша сўздан фойдаланиб тажриба ўтказди — қоғоз қоралайди ва ҳоказо... Мухими — жараён тўхтаб қолмаслиги лозим.

Эсимда, Эркин Аъзамнинг матбуотда эълон қилинган бирорта янги ҳикоясини ёки нашр этилган китобини йўл-йўлакай Шукур Холмирзаевнинг боғчасига ташлаб ўтардим. Орадан бир-икки кун ўтгач, яна боғқўчадан ўтиб қолсам, Шукур ака гулзорини чопиқ қилаётган ё дарахтлар орасида куймаланиб юрган

бўларди; зимдан қарасам, чеҳрасида табассум, ичида ўзи билан ўзи гаплашаётган бўларди. «Шукур ака, ички монологингизни қоғозга тушириб қўйсангиз бўлмайди-ми?» дердим ҳазил аралаш. «Вай, қайдан билдингиз?!» «Ана, гулларингиз ҳам ҳаяжонланиб бош тебратяпти-ку! Эгасининг меҳри товланиб турмаганда булар ҳам тумтайиб оларди!» «Тўғри-тўғри, — дерди Шукур ака кўзлари намланиб. — Лекин мен мақтасам ўзидан кетиб қолмасмикан деб кўрқаман». «Оббо, топган гапингизни қаранг! Ахир, Эркин Аъзам ёш буйдоқ эмас-ку! Қолаверса, Эркин ака сизнинг мақтовингизга жуда ҳам зор бўлмаса керак». Шукур ака бирдан тумтайиб оларди, бир юзу саксон даражага ўзгарарди-қоларди. Бундай пайтда гапни қисқа қилиб жуфтакни ростлаган маъкул.

Ўша пайтларда келтириб берганим «Пакананинг ошиқ кўнгли» китоби баҳонасида Шукур ака «Адабиёт» газетасида, янглишмасам, бир саҳифа мақола эълон қилган эди.

Менимча, танлаган мавзусига қарабгина ёзувчининг салоҳиятини, даражасини белгилаб бўлмайди.

Ўттиз-қирқ йил муқаддам Бойсунда ўрта мактабни битирган Гулсанам исмли қиз Тошкентга келиб ўқишга аҳд қилади. Унинг Бердибой деган тажангроқ акаси: «Тошкандда пишириб қўйган эканми?!» деб йўлини тўсмоқчи бўлади. «Сиз... ўтган асрдан қолган одамсиз, акажон!» деб ўз билганидан қолмайди ўжар сингил. Ориятли Бердибой ўз ёғига ўзи қоврилиб юраверади: «Ахир, шаҳар сенга аммангнинг уйими? Яхши бор, ёмон бор. Ёмон кўп! Кўза кунда эмас, кунда синади, сингим! Билиб бўладими, бўйни йўғон бирорта номард бошингни айлантурса... Фалокат босиб бирор лаънат орттирсанг-чи — иснод, етти пуштингга етадиган иснодга ботасан!.. Сингиллар ҳам шу яқин-атроф хеш-ҳамсоёга узатилган бўлса — иссиқ-совуғу яхши-ёмон кун деган гаплар бор. Ў, қани бундай бўлса! Ана ўшанда меҳроқибат ҳам бошқача бўларди...»

Ўжар қиз эса икки оёғини битта этикка тиқиб туриб олади. «Э-э, билганингни қил!» деб қўл силтлайди қоғоқ ака.

Олтиариқлик Маъсума эса, ғойибона бўлса-да, айнан Бердибойнинг кўнглидаги сингил бўлиб чиқади. У қуёв танламайди: «Бир вақтлар қалбининг тубида туғилган жингалак соч, келишган зиёли йигит — Маъсума билан боғларда қўл ушлашиб сайр этиши керак бўлган йигит қалбининг ўша ерида ўлиб, дафн этилган эди... Ўн саккизда уни Ражаббойга беришиди... Маъсума ўн олти ёшлигида хаёлида чизган йигитдан унда бир нарса — жингалак соч бор эди. У Маъсумани яхши кўрар,

истакларини бажо келтирарди. Китобларни ҳам у олиб келарди. Маъсума баъзан ёзган шеърларини Ражаббойга кўрсатар, у мийиғида кулиб қўя қоларди». Сиртдан қаралса, ширингина оилавий ҳаёт бир маромда давом этарди. Аммо, кўза кунда эмас, кунда синади. Бир кун даладан ўт юлиб келиш Маъсуманинг эсидан чиқади, мол-қўй оч қолади. Маъсума эрига янги ёзган шеърини туҳфа этмоқни кўнглига тугиб, оқшом чўкишини сабрсизлик билан кутиб ўтиради. Ражаббой қоронғи тушганда ҳовлига кириб келади: «Падарингга лаънат сендақа хотиннинг! Сигир очдан ўлай деб қопти! На ўт юлибсан, на уйдан бирон нима топиб солибсан! Дўмпайиб ётишингни қара!» дейди ғазабланиб.

Маъсуманинг кўнгил шишаси чил-чил синади. Агар воқеалар ривожини ғойибона давом эттирилса, келинчак ҳадемай ҳомиладор бўлади, кейин дард-аламини ичига ютиб яшай бошлайди ёки эри билан ажрашади. Ажрашмаса керак. Агар ажрашса, битта боласи билан кимга тегади? Ҳўп, хотини ўлган бирорта эркак топилиб қолар, лекин у ҳам сигирнинг оч қолишини асло истамайди-да!

Бойсунлик Гулсанамми, олтиариқлик Маъсумами ёки сайрамлик Шоҳсанамми, аравонлик Гуласалми, бунинг унчалик аҳамияти йўқ. Жуғрофий макон ўзгариши мумкин, замон ўзгариши мумкин, ҳатто қаҳрамонлар ўзгариши мумкин. Лекин кун тартибда турган муаммо ўзгармайди: инсоннинг қадр-қиммати топталган жойда, инсоннинг хоҳиш-истаги бир пулга қиммат бўлган жойда ҳузур-ҳаловат бўлиши мумкинми? Маъсумага ўхшаб тақдирга тан бергандан кўра, Гулсанам каби фақат феълганаши эмас, ўзгинаси ҳам бузилиб кетгани афзал эмасми?..

Гап ҳозир қанақа мавзунини ёритиш, қандай муаммони кун тартибига қўйиш тўғрисида кетмаяпти. Албатта, мавзу ҳам муҳим аҳамиятга эга. Аммо қандай ёзиш керак деган гап бирламчи аҳамиятга эгадир. Нимани ёзишни билиш баробари қандай ёзишни ҳам билмоқ керак.

Муайян бир асарда кўтарилган муаммо ёзувчи томонидан нотўғри ҳал этилган бўлиши мумкин. Муаммо (конфликт) ечимини тўғри топиш юз фоиз ёзувчининг зиммасига юклатилган вазифа эмас, ўқувчига ҳам «уйга вазифа» қолдирилиши лозим.

Ҳўш, Эркин Аъзам қандай мавзуларни танлаб олади? Ёсингизда бўлса, Шукур Холмирзаевнинг «Ўзбек характери» деган ҳикояси бор. Унда ўзи емасдан, болаларига ҳам едирмасдан меҳмонларни зиёфат қилган камбағалгина ўзбек оиласи ҳақида гап кетади. Ёзувчи гўё меҳмондўстликни улуғлайди. Аслида, Шукур аканинг ўзи бундай зўрма-зўракиликни ёмон кўрарди; «қандай бўлсанг шундай кўрингин, қандай кўринсанг шундай бўлгин» деган ақида тарафдори эди. Ўша ҳикояда ҳам худди шундай «нимкоса» бор.

Маълумки, водийча меҳмондўстлик тўғрисида кўп гапирилади. Бу бежиз эмас, ҳақиқатан ҳам шундай. Лекин баъзан ҳалдан ташқари одоб ҳам, эҳтиром ҳам кишини ўртаб юборади, энсани қотиради.

Шу тобда қирқ йилдан буён қалам аҳли орасида оғиздан оғизга кўчиб юрадиган битта воқеа эсимга тушиб қолди. Шўро даврида донг таратган хўжалик раисининг уйига уч-тўрт киши оқшом чоғи меҳмон бўлиб боради. Меҳмонлар орасида республика газетасининг мухбири ҳам бор. Хонадон соҳиби дарҳол қўй сўйдиради, Кўқондан эл назарига тушган хонандани олдириб келади. Давра кенгайиб кетганини баҳона қилиб зиё-

фатни хўжалик боғида давом эттиради. Ўйин-кулги, аския авжига чиқади. Вақт алламаҳал бўлганда мезбон узр сўраб, уйига кетади. Маст-аласт меҳмонлар эрталаб уйғонса, хизматкорлар хийла маънос тортган, магнитофон ҳам, радио ҳам ўчирилган, ҳамма оёқ учига юрибди. Меҳмонлар ювиниб-тараниб нонушта қиладилар. Сўнг меҳмондўст, қўли очиқ раисни сўрайдилар. «Кеча кечаси кампир оналари бандаликни бажо келтирган эди, ҳозир жанозада мотам тутиб ўтирибди», деб жавоб беради хизматкорлардан бирови одоб сақлаб. Албатта, меҳмонлар ҳам жанозага боради, азадордан кўнгил сўрайди. Тошкентга қайтганларидан сўнг **водийча меҳмондўстлик** тўғрисида тўлқинланиб гапириб юришади. Ўша хангомани ўзим ҳам бир неча марта эшитганман, уни Эркин Аъзам ҳам эшитган.

— Бунинг нимаси меҳмондўстлик?! Ахир, раис меҳмонлар орасида мухбир борлиги учун, мухбирдан кўрққани учун зиёфатни куюқ қилади-ку! Қолаверса, дунёда онадан азизроқ зот борми? Онаси уйда ўлиб ётган бир пайтда қайси аҳмоқнинг кўнглига зиёфат сиғади?! — деб жиғибийрон бўлади Эркин ака.

Шунга ўхшаган яна бир воқеа бор.

Ёши улуг санъаткорлардан бири «Тафаккур» таҳририятига «ташриф буюриб», машҳур ролларни ижро этган устози тўғрисида тўлқинланиб гапириб беради. Гапираётиб ўзи ҳам ролга кириб кетади.

— Шошманглар, мен сизларга битта воқеани айтиб бераман, — дейди терлаб-пишиб. — Устознинг биттаю битта, суюкли фарзанди бор эди. Ўша фарзанд оғир касалга чалиниб қолди ва бир оқшом вафот этди. Ўчакишгандек, айнан ўша оқшом устоз театрда бош ролни ижро этишлари лозим эди. Билетлар сотилган, томошабинлар тўпланган. Устоз сир бош бермасдан театрга боради, грим қилади, сахнага чиқиб ролни ўйнайди. Спектакл тамом бўлгач, гримхонага кирадио ўкириб йиғлаб юборади. Сабоби сўраб-суриштирилса, бояги аҳвол маълум бўлади... Ана, санъатта фидокорлик! Ана, сахнага садоқат!

Артистнинг ҳис-ҳаяжони бир оз босилгач:

— Кечирасиз-у, устозингизнинг ўша спектаклда дублёр-ўринбосари йўқмиди? — деб сўрайман энсам қотиб.

— Йўқ, устоз ўзига дублёр тайёрламасди. Чунки дублёр тайёрласа, ўзингиздан қолар гап йўқ, шоғирди ўша ролни тортиб олиши мумкин. Театрда ҳам ўзига хос рақобат бўлади...

Эркин ака гапни дарҳол бошқа ёққа буриб, меҳмонга чой қуйиб узатди.

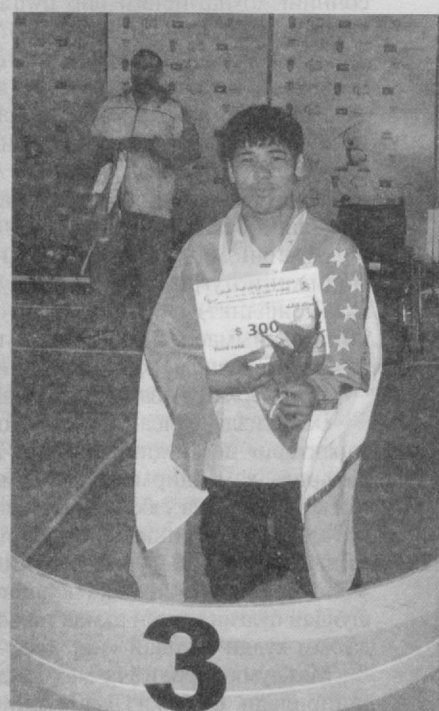
Меҳмон кузатилгач, Эркин ака бош чайқаб:

— Бу одам устозини ростдан ҳам яхши кўрадимми, уни ҳурмат қиладими ўзи? Анави гапларни билмасдан айтиб юбордим ёки билиб гапирдимми? — деб сўради.

— Риторик савол беряпсизми?

— Қўйсангиз-чи! Шу тобда риторикага бало борми? Афсуски, ёши улуг санъаткор ҳамма гапни сидқидилдан айтган эди.

Ҳўш, Эркин Аъзам «водийча меҳмондўстлик» тўғрисида ёки «санъатта садоқат» ҳақида ҳикоя ёзиши мумкинми? Ҳа, ёзиши мумкин. Лекин талқинни бир юзу саксон даражага ўзгартириб юборган бўларди. «Мумкин» деган мавҳум сўздан фойдаланиб, дарҳол изоҳ беришга шошиляпман: «мумкин» эди, лекин асло ёзмасди. Эркин Аъзам зийрак ўқувчининг ҳам ақли етадиган гаплардан муаммо ясаб, ҳикоя ёзиб ўтиришни ўзига эп кўрмайди.

Команда Хасматов на чемпионате

Ўзбеким спорт

Шу йилнинг апрел ойида Кувайтда Лондон паралимпия ўйинларига рейтинг очколарни берувчи дунё паралимпиячилари ўртасида енгил атлетика бўйича Очiq халқаро турнир мусобақалари бўлиб ўтди. Ушбу турнирда 12 давлат паралимпиячилари иштирок этишди. Улар орасида Республикамиз паралимпиячилари ҳам муваффақиятли иштирок этишди. Ядро ирғитиш мусобақаларида Хуснитдин Норбеков, Нарзибек Шарипов, Мирзоҳид Шароповлар олтин, Юсуф Қодиров кумуш, Азиз Усмонов, Фазлиддин Ҳайдаров, Холмурод Мўминовлар бронза медалларини қўлга киритишди. Шунингдек, найза улоқтириш мусобақаларида Хуснитдин Норбеков кумуш ва диск улоқтириш мусобақаларида Юсуф Қодиров бронза медалига сазовор бўлишди. Олис Кувайтда байроғимизни баланд кўтариб, ғолиб бўлган паралимпиячиларимизга яна янги-янги омадлар тилаймиз.

Ўтган асрнинг олтишинчи йилларида қишлоқдаги мактабимизнинг кунботар томонида учбурчак шаклида экилган уч туп каттакон тол бўларди. Учинчи синфда ўқийдиган ўн беш бола танаффус чоғлари Чигитарикдан ҳатлаб ўтиб атай ўша толнинг катталигини ўлчаб кўрардик: бир-биримизнинг қўлимиздан ушлаб давра бўлсак ҳам толга қўлочимиз етмасди. Тол остида темирчининг пастқам устахонаси жойлашган эди. Темирчи ўчоғида доим кўмир лангиллаб турар, сандонга урилаётган болга товуши мактабдан ҳам эшитиларди. Темирчининг юзлари қип-қизил бўлиб, шоп мўйлови бор эди. Биз атрофида ўралашиб қолсак: «Нарироқ туринглар, кўзларингга учкун тегмасин», дердию ишини давом эттираверарди. Узоқ-яқиндан чавандозлар келиб отларини тақалатиб кетарди, баъзан эшакларга ҳам тақа қоқаётганини кўрардик. Уста белкурак, кетмон, оташкурак ва бошқа рўзгорбоп буюмлар ясарди. Хуллас, қишин-ёзин қандайдир юмуш билан овора эди. Олтишинчи йилларнинг охирига келиб жамоа ҳўжалигида тракторлар кўпайиб қолди, қишлоқ газлашди. Шундан сўнг темирчига тушиб турадиган буюртмалар ҳам камайиб кетди. У кўпинча тол соясига шолча ташлаб, бошини қўлига тираб ёнбошлаганча хаёл суриб ётарди. Аҳён-аҳёнда чавандозлар отларини тақалатгани келиб қолмаса, уста уззу кун хаёлга ботиб ўтираверарди. Кейинчалик у оиласи билан қаергадир кўчиб кетди. Чамамда, темирчиликдан бошқа иш қўлидан келмасди. Шу боисдан ҳунарига эҳтиёжманд жойларга кўчиб кетган бўлса керак. Қаранг, ҳунар кишининг киндик қони тўкилган жойидан ҳам азизроқ экан...

Кўпинча уста ёзувчиларни заргарга ўхшатадилар. Хусусан, атоқли таржимонимиз Низом Комил адабиётимизда ўчмас из қолдирган Абдулла Қаҳҳор тўғрисидаги мақоласини «Темирчининг заргар ўғли» деб номлаган эди. Низом Комилга ҳеч қандай эътирозим йўқ. Лекин, менимча, сўз қадрини биладиган ёзувчи кўпроқ темирчи устага ўхшаса керак. Эҳтимол, Абдулла Қаҳҳорнинг отаси темирчи бўлгани учун ҳам машаққатли меҳнат муҳитида вояга етган ўғил келажакда «заргар» ёзувчи бўлган. Ҳартугул, ёзувчилик ҳунари кўп фойда келтирадиган заргарликдан кўра кўпроқ машаққатли меҳнат талаб қиладиган темирчиликка ўхшайди. Бу иш нечоғлиқ машаққатли эканини Устани яқиндан кузатган ёки унга шогирд бўлиб кўрган одам яхши билади.

Дунё адабиётининг хазинабони Антон Павлович Чехов: «Мен, хоҳласам, бўсахонада лойга ботиб ётган этик тўғрисида ҳикоя ёзиб беришим мумкин», деган экан. Дарҳақиқат, А.П.Чехов этик тўғрисида ажойиб ҳикоя ёзиб беришга қодир эди. Ўйлайманки, Эркин Аъзам ҳам «оғзи» очилиб қолган шиппақлар тўғрисида нордонгина ҳикоя ёзиши мумкин, лекин ёзармикан?..

Эркин Аъзам ишхонада, уйдаги иш кабинетида доим сигарет тутунига ботиб ўтиради. Қўл остида турган вараққа тикилиб ўйлангани ўйланган:

«Жувон қанчалик енгилтак бўлмасин, Бадалнинг қочиригини тушунди».

Бу жумлага тикилиб нимани ўйлаш мумкин? Тўғрику, нимаси хато экан?

- Енгилтак одам қочириқни тушунмайдими?
- Тушунади.
- Бўлмасам, ёзувчи нега бундай ёзаяпти?

— Тушунмайди деб ёзаётгани йўқ-ку, «тушунди» деб ёзаяпти.

— Шунақами?.. Бу гапдан ё «енгилтак»ни йўқотиш керак, ёки «тушунча»дан воз кечиш керак. Чамаси, муаллиф «енгилтак» сўзини «дурочка» маъносиди ишлатяпти, лекин матнда кўзланган маънони бермаяпти.

Эркин Аъзам ҳамиша излайди, ўйлайди ва топади. Лекин ниманинг эвазига топади? Ўпкасини курум бостиради, юрагида санчиқ пайдо қилади.

Бундан ташқари, Эркин Аъзам учун мутолаа ҳам кони азобдан иборат: «Менинг икки онам уруш даврида Ватан ҳимояси йўлида ҳалок бўлган эрларига садоқат сақлаб, бошқа турмуш қуришмади».

Аслида гализроқ, очеркбоп бу жумлада дастлаб, «бўлган» сўзидан кейин, ҳойнаҳой, вергул тушиб қолган бўлса керак, деб ўйлайди. Гапнинг давомини ўқиса, «опалар» эмас, поччаларнинг ҳалок бўлгани маълум бўлади. Агар уруш даврида Ватан ҳимояси йўлида «опалар» ҳалок бўлганда-ку, ҳикоя фавқулодда ҳодисага бағишланган, дарҳол ўқувчининг диққатини жалб этган бўларди. Умуман, бадиий асар кунда рўй бериб турадиган воқеа-ҳодисаларга эмас, камёб ҳодисаларга бағишланиши лозим. Адабиётнинг қонуниятларидан бири ҳам шунда.

«Эшик шовқинсиз очилгандаёқ қуш уйқусида ётган йигит чўчиб уйғонган эди».

Демак, парда қимирлаган ёки эпкин юзини сийпа-лаб ўтган. Бу ерда ҳеч қандай «шовқин» йўқ, йўқ нарсасага эътибор шарт эмас, йўқ нарса хаёлга ҳам келмайди. Агар жуда ҳам эшикдан шовқин чиқмаганига диққатни жалб этиш лозим бўлса, эшикнинг ошиқмошиғи мойланган эди, деб изоҳ бериш зарур.

«Бир жуфт эр-хотин мусича...»

Мусича эр-хотин бўлмайди, жуфт бўлади. Агар жинсига алоҳида эътибор бериш лозим бўлса, мусичанинг макиёни билан ҳўрозини фарқлаб турадиган ташқи кўринишига оид бирорта белги қайд этилиши керак.

«Пишиллаб ухлаб ётган тўрт яшар Эркин...»

Бола ухлаб ётибди, ҳали ҳеч ким уни уйғотиб, «ёшинг нечада?» деб сўрагани йўқ. Шундоқ экан, боланинг тўрт яшар эканини қаердан биламиз? Сиртдан қаралса, уч-тўрт яшар эканини пайқаш мумкин, лекин қатъиян «тўрт яшар» дейиш учун аниқ далил-дастак бўлиши зарур.

Илгари ўрта мактабларда иншо ёздирилса, «саводхонлик» ва «мазмун» учун алоҳида-алоҳида баҳо қўйиларди. Агар ўша тартиб қаламқашлар орасида ҳам жорий этилса, саводхонлик учун ҳалол «қониқарли» баҳо оладиган ёзувчи жуда кам чиқади. Мазмунни-ку қўлига қалам олган одам у ёқдан-бу ёққа тортқилаб эпақага келтириши мумкин, аммо саводхонликни маош олиб қўлёзма устида ишлайдиган муҳаррирлар ҳам эпақага келтира олмайди.

Айрим ҳикоялар сариқ, қизил рангли пуфакка ўхшайди. Ичига ҳаво тўлдириб шишириб қўйилган. Муаллиф ўқувчига сариқ пуфакни кўрсатиб: «Бу тонг чоғи тоғлардан мўралаб бош кўтараётган қуёш», дейди. Сўнг қизил пуфакни кўрсатиб: «Буниси заволга оғиб бораётган офтоб», дейди. Рамзий маънода сариқ пуфакни эзгулик тимсоли, қизил пуфакни эса ёвузлик тимсоли сифатида талқин этади. Эзгулик кўкларга кўтарилади, ёвузлик зулмат қаърига киритиб юборилади. Қарабсизки, лақма кўнгилда тўй-томоша бошланади:

«Сой бўйида мажнунтол ажаб-ажаб,
Сочларини ёйибди ажаб-ажаб...»

Эрта тонгда ёвузлик тимсоли этиб талқин этилган «қизил» қуёш заррин нур сочиб тоғлардан бош кўтариб балқиб чиқса, кечаси пуфакларни бошига қўйиб ухлаган болакай ҳайрат бармоғини тишлаб: «Воҳай бола, ёвузлик ҳам эзулик каби кўринаверар экан-ку!» дея чинқариб йиғлай бошлайди.

Афсуски, ҳикоя тўй-томоша билан якунланган, муаллиф эса ишонувчан ўқувчини қандай юпатиш чорасини кўрмаган бўлади. Ҳикоя қолипига сиғмай қолган ҳаёт шўринг қургур муаллифни асло қизиқтирмайди.

Ҳикоя нуқсонни нималарда кўринади? Аввало, қуёш мангулик тимсолидир, уни эзуликка ҳам, ёвузликка ҳам ўхшатиб бўлмайди. Чунки эзулик ва ёвузлик тушунчалари нисбий ҳисобланади. Нисбий тушунчалар эса Одам боласи ўйлаб топган «илмий ривоят», холос. Қуёш ҳаёт тимсоли, ҳаётда эса эзулик ҳам, ёвузлик ҳам ёнма-ён яшайди. Эзуликни кучли-қудратли, ёвузликни кучсиз-нотавон тасаввур қилиш ҳаётни жўнлаштиришдан бошқа нарса эмас. Ҳаётда кўпинча буларнинг акси бўлади. Шу боис ўқувчини ҳаёт ҳақиқатига тик қараб мардона ҳаёт кечиришга даъват этган маъқул кўринади:

*«Мажнунтол остига ўтқазинг мени,
Мен учун йиғласин,
Мен йиғлаб бўлдим...»*

Донишманд Миртемир оппоқ бошини чангаллаб мажнунтол остида йиғлаб ўтирибди, у муқом қилиб рақсга тушишни ҳаёлига келтираётгани йўқ. Мардона яшаган зот ҳаёт билан мардона видолашади.

Хулосавий ҳақиқат шундан иборатки, ижодкор ўзида йўқ нарсаларни бошқаларга ўргата олмайди. Қолаверса, ижодкорнинг вазифаси фақат «ўқитувчилик» қилишдан иборат эмас. Ҳаётни имкон қадар бор бўйича кўрсатиб-тасвирлаб берса ҳам жуда катта гап.

Яқинда роппа-роса етмиш-кетмиш ижодкорнинг ҳикояларидан иборат салмоқли тўплам нашр этилди. Китобхон сифатида мен бундай тўпламларни харид қилмайман, фақат ўзим ёқтирган адибларнинг китобларини алоҳида-алоҳида сотиб оламан. Лекин умумий тасаввур ҳосил қилиш учун ёки умумий тасаввурни «аслига тўғрилаб олиш» учун бундай тўпламларни ҳам мутолаа қилиш керак экан. Мутолаадан сўнг ўзимча хомчўт этиб кўрсам, дунёдан ўтиб кетган улуг устозларимизни истисно қилганда, етмиштадан еттитагина том маънода саводли ёзувчи бор экан. Бу ерда имло саводи тўғрисида эмас, адабий савод — адабий савия ҳақида гап кетаётгани ўз-ўзидан тушунарли бўлса керак. Ўша ғал-вирда қолган еттита ёзувчини ҳам ҳаёлан Эркин Аъзамнинг назаридан ўтказиб кўрсам, ишонасизми-йўқми, иккита ёзувчи қолди! Иккинчи ёзувчининг ҳикоясини синчиклаб ўқиб қарасам, анча-мунча жойига қалам уришга тўғри келди, таҳрирбоп ўринлари кўп экан. Охириқабат биттагина ёзувчи қолди, холос.

Жин урсин, Азизбек ҳам адабиётни балодек тушунар экан-ку!..

Деразага тикилиб кўчадан биров келишини кутиб ўтирган одамга эса Вақт бир жойда тўхтаб қолгандек туюлади. Кимнидир, ниманидир интизор кутаётган одам Вақтни жонлантириб, уни битта-яримта эзма махлуқ йўлида тўхтатиб қолган бўлса керак, деб ўйлайди. Ваҳоланки, бизнинг Вақт тушунчамиз ҳам, масо-

фа ёки тезлик ҳақидаги тушунчамиз ҳам нисбийдир. Биз бир жойда михланиб ўтирган чоғимизда Ер шар — Она сайёра бир сонияда (кўз очиб юмгунча) салкам ўттиз минг чақирим масофани босиб ўтади. Бир йил давомида Қуёш атрофида парвона бўлиб юрадиган Ер 149,6 милён чақирим масофани босиб ўтиб, шамсия йил ҳисоби бўйича Наврўз бўсағасига етиб келади. Ер фақат Қуёш атрофида айланмайди, ўз ўқи атрофида ҳам айланади, кеча ва кундуз шу айланиш натижасида содир бўлади. Бир йил бадалида Ер қанча «йўл юради»? Бир мучал давомида босиб ўтилган йўлни узунасига ўлчаб бўладими? Беш мучал масофани узунлик бўйича ўлчаш керакми ёки тезлигини ҳисоблаб чиққан маъқулми? Балки, рақамларни аб-жадга ағдариб («син» — У) арабий имлода таърих қулфини ясаб, калитини белбоққа қистириб юрганимиз жўяли кўринар... Нима бўлганда ҳам от айланиб қозигини топади, Ер беш мучал айланса ҳам барибир ҳар йили Наврўз остонасидан бир марта ҳатлаб ўтади. Наврўздан сўнг қиш бўлмас, у ёғи баҳор. Дўппини бир айлантиргунимизча баҳор ҳам ўтади, ёз бошланади. Роҳатибадан энгил кийимларга, шиппакларга эҳтиёж пайдо бўлади. Асад ойида офтобнинг тафти авж нуқтада муаллақ бўлиб туриб қолади. Узум пишади, пишиқчиликни кўриб кўзларимиз тўяди. Кейин ариқларда сувлар тиниқлашиб сунбула бошланади. Сунбуладан сўнг мезон. Мезондан сўнг ёз бўлмас... Шукрки, мезонгача анча бор. Олдин асадга кириб борамиз. Асад пишиқчилик мавсумининг ўртаси ҳисобланади, гўё умрнинг ҳам ўртасига ўхшайди. Асад — шайин, тарозининг шайини. Бир палласи баҳорга тобин, бир палласи кузга тобин. Кузга тобин палла охири-оқибат оғирлик қилади. Вақтни тўхтатиб бўлмайди. Хазон фасли бошланади ва беихтиёр Бобуршоҳ боғларда хазон фаслига ноҳос йўлиқиб чоғир базминни ихтиёр этиб, бор дунёни унутмоққа ҳарчанд уринганини эса оламиз. Қошқийди, одам ўзини унутар даражада маст бўлиб Вақтни тўхтатиб қолишнинг уҳдасидан чиқса! Азим чинор шохларидан чирт-чирт узилиб тўкилаётган заъфарон япроқлар, жажжи қизалоқнинг сочлари мисоли турмаклаб айвон шифтига осиб қўйилган пиёз боғламлари аллақачон куз келганидан дарак бераверади. Илиги тўқ одам, бағри бутун одам хазон фаслидан асло кўрқмайди, қаҳратон совуқларидан ҳам кўрқмайди. Боз устига, уйга сандал қуриб «Алиф лайло ва лайло» эртақларини ўқиб ўтирадиган пайт келгунча ҳали анча бор. Ҳозир эса ғаллазордаги алмисоқдан қолган, титиғи чиқиб кетган, бошидан телпаги тушган, иштонсиз ёғочоёқ «қоровуллар»ни кўриб шунчаки кулибгина қўйиш мумкин...

Яна сарлавҳага чиқарилган саволга қайтаман: Эркин Аъзам қандай ёзади? Бу саволга узил-кесил жавоб бериб бўлмайди. Негаки, адабиёт бир жойда тўхтаб қолмаганидек, Эркин Аъзам ҳам бир жойда депсиниб тургани йўқ. У доим ҳаракатда: ўйлайди, излайди, топади. Топиб ўрни-ўрнига қўйилган сўзлари ҳам мустақил ҳаракатини бошлайди. Бу сўзлар бизни-да ҳаракатга келтиради: ўйлашга, излашга, топишга ундайди. Ўйлайманки, ўзбекча ёзишни истайдиган қаламқаш юз-юз эллик йилдан кейин ҳам Эркин Аъзам асарларига қайта-қайта мурожаат этаверади. Чунки у битта, биргина нусхада, холос.

Дарвоқе, қишлоғимиздаги темирчи ҳам ёлғизу ягона эди.

Набижон БОҚИЙ

Кимни излаб йўлга чиқдинг?!

БЕҲУДЛИК

(Шоир Саъдулла Ҳакимга)

Нечун яна бўм-бўш юрагим?
Ломакондай тоза. Губор йўқ.
Ай бағрим, ичингдан сўрагин,
Надир у — ичимдан нураган?

О, менинг ол қоним, намунча
Инграндинг, бўғзимга тиқилдинг?
Ким сени бу ҳолга солгучи,
Нечун мен жимликка йиқилдим?

Жимжитлик эдими тилагинг?
Унда нечун сало аҳдинг йўқ?
Кимди?... Хув солланган кўлага,
Турқи бунча харобот, совуқ?

Юрагим,
Юр, ортга қайтамиз,
Ҳали қанча риёзатлар бор.
Бизни кутар “хайрул гуноҳлар”.
Ибодатлар қилишим керак!..

Оҳли оҳлар уришим керак...

Эй, қалбимнинг ардоғи, кимсан?
Нечук ҳануз билмасман отинг?
Заволи йўқ ҳарир юкимсан,
Хурсан, нурсан — мунаввар ботин.

Гарчи малолинг йўқ, чарчадим,
Чирпандим, илкимда малор йўқ.
Оралиқ бир нафас... Бир одим,
Ўтолмасман... Бу қандай ёзуқ?

Етолмасман сенга... жудолик!..

ЭРТАГА МЕН...

Ўн саккизга тўласан бугун,
Ўн тўққизим кузатаман мен.
Сен яшариб бораверасан
Мен ёшлиқдан кетганим сайин.

Дил раҳмини, бугун ёр. яшдор,
Дам омонат, лаҳза ғанимат.
Эртагача... эллик йил бор...
Эртага мен... қарийман.

ОВВОРАЛИК

Кўнгил,
Сени излаб йўлга чиқдим.
Сўроқладим салкам олтмиш йил
Ҳали-ҳануз тополганим йўқ.

Олислаб кетмасанг бунчалар?

Кўнгил,
Кимни излаб йўлга чиқдинг?!
Сўроқлайсан мана эллик йил.
Ҳали-ҳануз тополганинг йўқ.

Юрибман-ку, шундоқ ёнингда!..

Кўнглим,
Кимни излаб йўлга чиқдинг?!

КЎЗЛАРИНГ

Тўрт деворнинг ичида, мана
Фақат мен ва... сенинг хаёлинг.
Яшаяпмиз... юрагим қонар,
Хаёлингга хаёлим...

Ўйларки, зил, кўринмас ёғду,
Дилизарим тунга беларлар.
Эҳ, кўзларинг... зулматни ёриб
Келаверар, келаверарлар!

Ай, бевафо... Ҳолинг шу экан,
Севмайман, деб бердинг-а азоб.
Не қилардинг фожиа ясаб
Кўзларингга кучинг етмаса...

Абду Наби (БОЙҚЎЗИЕВ)

Кўқон шаҳридаги Ҳамза номидаги муסיқали драма театрида Ўзбекистон халқ артисти Раҳима Мазоҳидова таваллудининг 80 йиллигига бағишлаб “Санъаткор хотираси” мавзuida адабий-муסיқий тадбир ўтказилди.

САНЪАТКОР ХОТИРАСИ

Хотира тадбири Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги, Республика халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий-методик ва ахборот маркази, Ўзбекистон Маданият ходимлари касаба уюшмаси Марказий кенгаши ҳамда Кўқон шаҳар ҳокимлиги ҳамкорлигида ташкил этилди.

Раҳима Мазоҳидова 1930 йил 8 март куни Кўқон шаҳридаги Дегрезлик маҳалласида Мусохон тўра исмли табиб oilасида туғилган. Кўқон шаҳридаги 8-ўрта мактабни битириб, Муқимий номидаги атлас тўқиш фабрикасига ишга кирази. У фабрикадаги бадиий ҳаваскорлик тўғрарига қатнашади. Кўқон шаҳрида ўтказилган ҳаваскорлар кўригида “Қурамиз зўр каналлар” кўшиғини маҳорат билан куйлайди. Устози Мурод Кўлдошев ёрдамида театрда иш бошлайди...

Раҳима ая унутилиб кетган ўзбек халқ кўшиқларини қайтадан тиклади. “Қаринаво”, “Мужгонларинг” каби кўшиқлар унинг ижросида қайта туғилди. Хонанда халқ

муסיқаси дурдоналарини ихлос билан асраб-авайлаб, уларга ўзгача сайқал, янгича жило ва оҳанглар берди. Ая ижросидаги “Феруз”, “Гулужорим”, “Овозим”, “Ялла”, “Ўзбекистоним”, “Самарқанд ушшоғи”, “Кўқон ушшоғи” каби кўшиқлар ўзгача оҳанг билан жаранглайди.

Томошабинлар Раҳима аяни актриса сифатида яхши биладилар. Театр саҳнасида 30 дан зиёд спектаклларда ўзига хос образлар яратди. “Бойила хизматчи”да Раҳима хола, “Муқимий”да Рисо-

лат, “Куёвнинг омонати”да Тўти, “Қон сачраган тол”да Норхоннинг онаси, “Дўстнидоси”да Раъно, “Адашган соҳибжамол”да Чарос образларини маромига етказиб ижро этди. Шунингдек, “Ўтган кунлар”, “Зулматни тарк этиб”, “Оталар васияти” каби фильмларда ўзига хос образлар яратди.

Қадимий халқ кўшиқлари, урф-одатлар, маросимлар ва анъаналарни ўрганиш, тарғиб этиш мақсадида Раҳимахон ая бир гуруҳ шоғирдларидан иборат “Кўқон ёр-

ёри" халқ фольклор-этнографик ансамблини ташкил этди. Бу жамоа қатнашчилари Республика миқёсида ўтказилаётган умумхалқ "Наврўз" ва Мустақиллик байрамлари, кўрик-танловлар ва фестивалларда фаол иштирок этиб келмоқда.

Раҳима Мазоҳидованинг санъат соҳасида кўп йиллик самарали меҳнатлари инobat-га олиниб, "Ўзбекистон халқ артисти", "Меҳнат шухрати ордени" каби кўплаб фахрий унвонларга сазовор бўлди.

Хотира тадбирида фольклоршунос олимлардан Абдулла Қодирий номидаги

Тошкент Давлат Маданият институти "Халқ ижодиёти" кафедраси мудири, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўсатган ёшлар мураббийси Саодат Йўлдошева, Қўқон шаҳар ҳокимининг катта маслаҳатчиси Ўлмасхон Мақсудова, мутахассислар, Республика халқ ижодиёти ва маданий-маърифий ишлар илмий-методик ҳамда ахборот маркази қошидаги хонанда Маҳфуза Боймирзаева раҳбарлигидаги "Дурдона" фольклор ансамбли, Андижон, Наманган, Сирдарё вилоятларидан санъаткорнинг издошлари

ҳамда Қўқон шаҳар Маданият ва спорт ишлари бўлими қошидаги Хурсаной Қодирова раҳбарлигидаги "Қўқон ёр-ёри" халқ фольклор-этнографик ҳамда "Сарвигул" халқ чолғу ансамбли қатнашчилари ўз томоша дастурлари билан иштирок этдилар.

Хотира тадбирига санъаткорнинг фарзандлари, мухлислари, республикаимизнинг турли бурчакларидан Раҳима аянинг издошлари ташриф буюрдилар.

**Муҳаммаджон
ҚОЗОҚБОВ**

КЕЛАЖАК БАРКАМОЛ АВЛОД ҚЎЛИДА

Баркамол авлодни тарбиялаш инсониятнинг энг эзгу ва улғу ниятларидан бири бўлиб келган. Тарихга назар солгудек бўлсак, ажодларимиз ҳам фарзандларининг оқил, доно ва фозил инсон бўлиши йўлида машаққат чекканига гувоҳ бўламиз.

Бобомиз Ал-Форобий ўзининг «Фозил одамлар шаҳри» асарида жамиятдаги ҳар бир билимли инсон фозилдир деган фикрни олға суради. Чиндан ҳам билимли инсон ўзи яшаётган давлатдаги барча қонун-қоидаларга эътиборли ва унга амал қилувчи, қолаверса, ўз касбининг устаси бўлади. Мамлакатимизда мустақилликдан кейин ёшларни ҳар томонлама билимдон ва баркамол қилиб тарбиялаш масаласига алоҳида эътибор қаратилди. Жорий йилнинг Юртбошимиз томонидан «Баркамол авлод йили» деб аталиши ҳам бежиз эмас.

Дарҳақиқат, мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотлар замирида ҳам маънан, ҳам жисмонан етук ав-

лодни улғайтириш мақсади ётибди. Бугун мамлакатимизнинг барча ҳудудларида қад ростлаган юзлаб замонавий таълим даргоҳлари, бири-бирдан муҳташам спорт иншоотлари ёшларимиз ихтиёрида. «Таълим тўғрисида»ги қонун ва «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»нинг ҳаётга татбиқ этилиши эса малакали кадрлар тайёрлаш ишларини янги босқичга кўтарди. Шунингдек, давлатимиз таълим тизимида улкан ижобий ўзгаришлар ясади.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, бугунги кунда инсон билимдонлиги унинг ўз ҳақ-ҳуқуқларини қай даражада билиши билан ҳам ўлчанади. Зеро, қонунни яхши билмаган, ҳуқуқларини тўлиқ англаб етмаган ёшлардан келажакда етук кадрлар етишиб чиқиши мушкул. Бугун ёшларимиз барча жабҳаларда жуда фаол. Улар ўз билим ва иқтидори боис жаҳонга юзланишмоқда.

Шу билан биргаликда уларнинг ҳаёт йўлларида дуч келиши мумкин бўлган турли тўсиқларни енгиб ўтишида ҳуқуқий саводхонлик ҳам му-

ҳим ўрин тутаети. Давлатимиз раҳбарининг бевосита ташаббуси билан аҳолининг ҳуқуқий саводхонлигини янада ошириш, ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маланиятни юксалтириш борасида кенг қамровли ислохотлар ҳаётга татбиқ қилинмоқда. Адлия тизимида ҳам ёшларимиз ҳуқуқий онгини янада ривожлантириш борасида кўплаб тадбирлар ташкил этиляпти. Бу борада бизнинг идорамиз ходимлари ҳам тегишли ташкилотлар билан ҳамкорликда тез-тез турли суҳбатлар, учрашувлар уюштирмоқда. Худди шундай учрашувлар умумтаълим мактаблари ва коллеж ҳамда лицей талабалари иштирокида ташкил қилинади.

Бу учрашувларда эса асосий эътибор барча жабҳаларда қонун устуворлиги ёшлар онгига сингдиришга қаратилади. Зеро, биз кучли демократик давлатдан кучли фуқаролик жамияти куриш йўлидан бораётган эканмиз, аввало, мавжуд қонунларга ҳурмат ва уларга амал қилиш биринчи ўринда турмоғи шарт. Бу ҳақиқатни эрта-миз, порлоқ истиқболимиз эгалари бўлган ёшлар онгига, шуурига жойлаш эса барчамизнинг бурчимиздир.

Сайёра ШОМИРЗАЕВА,
Янгийўл туман 1-нотариал идораси
Катта нотариуси

ИБРАТЛИ УМР

Таниқли ўзбек олими Иристой Қўчқортоев Сайрам туманидаги Қорабулоқ қишлоғида туғилган. Бошланғич ва ўрта маълумотни ўзи туғилган Қорабулоқ қишлоғида олган. 1953-1958 йилларда Тошкент Давлат университети (ҳозирги Ўзбекистон Миллий университети) ўзбек филологияси факультетида таҳсил олиб, 1958 йилда Фанлар академияси Тил ва адабиёт институтига кичик илмий ходим бўлиб ишга кирган. Олимнинг 1960 йилдан кейинги фаолияти эса, Ўзбекистон Миллий университети билан боғлиқ. У университетда 1960-1996 йилларда аспирант, ўқитувчи, доцент, профессор, кафедра мудири, факультет декани лавозимларида ишлади.

1965 йилда «Абдулла Қаҳҳорнинг фразеологик новаторлиги» мавзуида номзодлик, 1978 йилда «Ўзбек тилидаги нутқ феъллари» мавзуида докторлик диссертацияларини ҳимоя қилди. 1987 йилда Фанлар академияси мухбир-аъзолигига сайланди, 2000 йилда Фанлар академиясининг академиги бўлди.

И.Қўчқортоев тилшуносликда янги бир даврни бошлаб берган атоқли олим Ф. Де Соссюр назарий қарашларини 1970 йиллардан атрофлича ўрганишга киришди. Чунончи, 1976 йилда «Ф. Де Соссюрнинг лингвистик концепцияси, назария ва метод масалалари» номли китобини чоп эттирди. Шундан кейин олим ўзбек тилшунослигида биринчилардан бўлиб семасиология мавзуи билан шуғулланди ва катта муваффақиятларни қўлга киритди. Бу борадаги самарали изланишларининг натижаси сифатида «Сўз маъноси ва унинг валентлиги» (1977), «Ўзбек тилида нутқ феълларининг валентлиги» (1978) монографияларини нашр эттирди. Шу мавзуга оид докторлик диссертациясини ҳимоя қилди. Бугунги кунда ушбу ишларни ўзбек тилшунослигида яратилган энг муҳим тадқиқотлар қаторидан жой олди дейишга асосимиз бор. Олимнинг бу борадаги хизматларини таниқли тилшунос Абдуҳамид Нурмонов эътироф этиб шундай ёзади: «Лексикологиянинг тавсифий босқичдан назарий босқичга кўтарилишида И.Қўчқортоев тадқиқотлари катта рол ўйнади... Бу асарларда муаллиф Ф.Де Соссюрнинг тилнинг белгилар

системаси эканлиги ҳақидаги таълимотига асосланган ҳолда, ўзбек тилшунослиги тарихида биринчилардан бўлиб, луғат таркибини системавий структур ўрганиш муаммосини кўтариб чиқди ва ўзбек нутқ феъллари мисолида лексемаларнинг системавийлик табиатини ёритиб берди».

Олим Ўзбекистонда туркологиянинг равнақ топишига, туркология масалалари билан шуғулланувчи кадрлар тайёрлаш ишига ҳам катта ҳисса қўшди. У туркологиянинг муҳим асарлари тил хусусиятларини ўрганди, турли халқаро анжуманларда туркологиянинг долзарб муаммоларига бағишланган маърузалар билан иштирок этди. Бутун илмий фаолияти давомида ўзбек тилининг бошқа қардош тиллар ўртасидаги мавқеи жуда баланд эканлигини исботлашга ҳаракат қилди. «М.Кошғарийнинг «Девону луғотит турк» асаридаги нутқ феъллари» (1971), «Лексика «Девону луғотит турк» М.Кашғари и современный узбекский литературный язык» (1972), «Сибирь руник ёзувининг 3 ёдгорлиги» (1986), «Олтойшунослик: вужудга келиши асосий йўналишлари, ўқитилиши» (1986); «Туркийда неча ҳарф бор?» (1991) мақолаларини яратди.

И.Қўчқортоев узоқ йиллар давомида ўзбек тили масалалари билан махсус шуғулланган машҳур турколог А.Н.Кононов ҳаёти ва фаолиятини, назарий қарашларини чуқур ўрганди. У ҳақда «Ўзбекистоннинг улкан дўсти» (1986) номли китобини ёзди.

У 1984 йили «Туркий филологияга кириш» ўқув қўлланмасини (Б.Исабеков билан ҳамкорликда) нашр қилдирди. Қўлланманинг И.Қўчқортоев томонидан ёзилган қисмида маҳаллий олимлар томонидан яратилган тарихий асарлар, уларнинг туркология тараққиётидаги ўрни ва аҳамияти хусусидаги фикрлар ҳам берилганлиги билан ажралиб туради.

Масалан, унда турли даврларда туркий тиллар бўйича яратилган луғатлар, Маҳмуд Кошғарий ва унинг «Девону луғотит турк» асари, Алишер Навоий ва унинг ижоди ҳамда «Муҳокаматул луғатайн» асарининг аҳамияти билан боғлиқ масалалар туркология тараққиёти билан уйғун ҳолда ёритилган.

И.Кўчқортоев ўзбек тилининг тарихда тутган ўрни, бошқа қардош тилларни шакллантиришдаги иштироки хусусида ўзгача бир гуруҳ ва ифтихор билан гапирар, бу борада қилиниши зарур бўлган жиддий тадқиқотлар, ўзбек тилини хорижий мамлакатларда тарғиб этиш масалалари ҳақида қайта-қайта таъкидлаб турарди. Шу маънода олимнинг ўзбек тилини хорижий мамлакатларда тарғиб этиш, хорижий фуқаролардан ўзбек тили мутахассислари тайёрлаш ишига ҳам муносиб ҳисса қўшганлигини алоҳида қайд этиш лозим. И.Кўчқортоев 1987-1988 йилларда Югославиянинг Кирилл ва Мефодий университетидида ўзбек тилидан маъруза ўқиди. 1993 йилдан Анқара университети Тил ва тарих-география факультетидида дарс бериб, ўзбек тилининг сир асрорларини хорижликларга ўргатди. Хорижий мамлакатларда ўзбек тили бўйича дарс берадиган юқори малакали педагог кадрлар, илмий ходимлар тайёрлади. Олимнинг шоғирдлари орасида Қозоғистон, Қирғизистон, Туркменистон, Тожикистон, Туркия, Америка Қўшма Штатлари, Полша, Хитой фуқаролари бор.

Бир неча халқаро конференцияларда ўзбек тили, ўзбек тилининг туркий тиллар орасидаги юксак мавқеи бўйича маърузалар ўқиб, тилимининг энг қадимий ва бой тиллардан бири эканлигини исботлашга ҳаракат қилди. Хориждаги нуфузли нашрларда ўзбек тилининг долзарб масалаларига бағишланган чуқур таҳлилий мақолаларини чоп эттирди.

Олим илмий, педагогик фаолият билан бирга, фаннинг, мутахассис кадрлар тайёрлашнинг, ўзбек тили мавқеини тиклаш борасида Республика Давлат комиссиясининг аъзоси сифатида ташкилий ишлари билан ҳам шуғулланди. Домланинг бу борада муҳим йўналишларда олиб борган хизматларини алоҳида таъкидлаб ўтиш жоиз.

1. И.Кўчқортоев Москва, Санкт-Петербург университетларидаги туркий филология кафедралари фаолиятини, уларда олиб борилаётган дарслар, фан дастурлари, ўқув адабиётлари ҳамда кафедралар олимлари томонидан олиб борилаётган илмий тадқиқотлар мазмун-моҳиятини чуқур ўрганди, кафедралар олимлари билан ҳамкорлик алоқаларини ўрнатди. Шундан кейин 1982 йилда собиқ иттифокда тўртинчи, Марказий Осиёда биринчи бўлиб ҳозирги Ўзбекистон Миллий университети (Тошкент Давлат университети) Ўзбек филологияси факультетидида туркий филология кафедрасини ташкил қилди. 1996 йилгача шу кафедранинг бошқариб, соҳага оид бир неча ўқув қўлланмалари, методик адабиётлар яратди.

2. XX аср бошлари миллий тил ва адабиёт масалаларини қайта ўрганиш, баҳолаш зарурияти туғилгандан кейин ўша давр материалларини йиғиш, умумлаштириш ва уларни илмий асосда таҳлил қилиш лозим эди. И.Кўчқортоев 1989 йилда

шу мақсадда университет проректори лавозимида ишлаб турган Тўрабек Долимовнинг қўллаб-қувватлаши билан гуманитар фанлар бўйича биринчи маротаба илмий лаборатория ташкил қилди. Лаборатория ходимлари икки йўналишда иш олиб бордилар. Адабиётшунослик бўйича Бегали Қосимов, Абдуғафур Расулов, Шухрат Ризаев, Раҳмон Кўчқоров, тилшунослик бўйича Иристой Кўчқортоев, Карим Назаров, Жўра Худойбердиевлар шуғулланишди. Шунингдек, XX аср бошларида чоп этилган кўплаб манбалар тўпланиб, матбуотда эълон қилинди. Иккита илмий тўплам нашр этилди.

Домланинг илмий лабораторияни ташкил этишдан яна бир мақсади — ўзбек тили тарихидаги муҳим асарлар матнларини компьютер хотирасига киритиб, тил луғат бойлиги базасини яратиш эди. Бунда «Девону луғотит турк», «Кутадғу билиг», «Ҳибат-ул ҳақойиқ», Аҳмад Яссавий, Алишер Навоий, Бобур асарлари ҳамда XX асрдаги муҳим асарлар компьютер хотирасига киритилиши, ҳар бир асар махсус дастур асосида алоҳида-алоҳида таҳлил қилиниши, кейин уларнинг барчаси умумлаштирилиб, ягона тизимни яратиш кўзда тутилган эди. Бу ўзбек тили ва тил тарихи назариясини, миллий тил хусусиятларини ўрганишга, турли типдаги луғатлар тузишга, ўзбек тилини ўрганишга мўлжалланган қўлланмалар яратишга беқиёс манба бўлар эди. Бундан ташқари, тилимидаги ҳар бир сўзнинг аниқ паспорти, яъни сўзлар қайси асарда учраши ва уларнинг даврлар ўтиши билан қандай ўзгаришга учраганини, қайси даврдан истёмолда бўлганлигини аниқлаш имконияти яратилар эди.

3. И.Кўчқортоев фан доктори илмий даражасини олиш учун диссертациялар ҳимоя қилинадиган ихтисослашган кенгашни бошқариб, кўплаб иқтидорли мутахассислар тадқиқотларининг илмий жамоатчилик томонидан эътироф этилишига, уларнинг диссертациялари ҳимоя этилишига яқиндан ёрдам берди.

4. И.Кўчқортоев ўзбек тилига давлат тили мақомининг берилишида, лотин ёзуви асосидаги ўзбек алифбосини ишлаб чиқишда Давлат комиссиясининг аъзоси сифатида фаол иштирок этди. Ўзбек тилига давлат тили мақоми берилишининг зарурияти ва унинг асослари, лотин ёзуви асосидаги ўзбек алифбосини жорий этишнинг аҳамияти билан боғлиқ кенг қамровли тарғибот ишларини олиб борди.

Юқорида қайд қилинганлардан хулоса қилиш мумкинки, И.Кўчқортоев ўз халқи ва миллатига олим сифатида хизмат қилиб ибратли умр йўлини босиб ўтди, ўзидан бой илмий мерос қолдирди.

Жўра ХУДОЙБЕРДИЕВ

Адиба ЧУМИРОВА

Бир илинж истайман дил оҳимизга

РУҲИМДА УЙҒОН

Мен — сенинг ўзингдан кечмаган ёдинг,
Соҳир кечаларни қийнаб ётган туш.
Кузги боғлар аро тентираб, дайлиб,
Исмимни чақириб ўпасан беҳуш.

Қўлларинг нобақор, гуноҳкор тунинг,
Хаёлинг умрингдан ҳам қоронғуроқ.
Менсиз яшамокқа йўқ бирор кунинг,
Бахтинг йўқ, дунёда мендан қайғуроқ.

Севгимки, кўзингда ёнаётган ўт,
Мен — сенман. Ташлаб кета олмайсан.
Энг ёруғ нур каби кўзингга кириб,
Бир ғўзал хаёлман — унутолмайсан.

Сен учун Худодан сўрайман шафқат,
Бир илинж истайман дил оҳимизга.
Бўйнимдаги дорсан, жонимга қасдсан,
Тунларни қўмасан гуноҳимизга.

Хур насим сингари руҳимда уйғон,
Севгим шундай аччиқ, шундай бокира.
Олдинда ҳаёт йўқ, яшай олмайсан,
Ҳатто ўлмоқликка топмайсан чора.

* * *

Қанийди, миллион йил туш кўрса мени,
Пойимдан ўзини топсайди ёниб.
Бир тоза қалб билан Худодан, қани,
Битта ишқ сўраса, лаблари қонаб.

Қанийди, бир бора юракдан ўтса,
Муз қотиб қолмаса қароқларимиз.
Қанийди, оҳимиз кўкка етса-ю,
Малаклар оқласа гуноҳларимиз.

Қани, севолмаса мендайин ҳеч ким,
Қаҳрабо кечалар бағрин тилсайди.
Кўзига кирмоққа бўлсайди ҳаққим,
Яшашга улгурмай яшаб бўлсайди.

Қанийди...

ОРЗУ

Иссиқ кучоғидан айрилсам, наҳот,
Видосиз ўйларинг кўзимга тўлди.
Асов ғалаёнлар жўш урган заҳот,
Хайр демоқликнинг фурсати келди.

Қадрдон йўлаклар кузатар изсиз,
Қуёшни ичаман, титрайди лабим.
Берган меҳринг ҳаққи кетмасман беиз,
Тотган тузим ҳаққи сенга бу қалбим.

Қайда созим бўлса, сени куйлайман,
Кибор давраларнинг кўксин ёритиб.
Қайда бўлмай, фақат сени ўйлайман,
Сенга борар барча ғамни аритиб.

Бағринга ёмғирдай тўкилиб балким,
Бир куни қайтарман (ширин орзу) — бу.
Чексиз кенгликларинг, ёруғ далалар,
Оромбахш даштларинг қўйнига мангу.

* * *

Ё бахтсиз қилдимки кимни ўйларим
Ёки ким мен учун яшади бекор?!
Отилган оққушдай титрар қўлларим,
Ярадор оҳудай юрагим бедор.

Кўрқинчли туюлар кўрган тушларим,
Тупроқдан қаддимни кўтаролмам тик.
Қаерга учишни билмайди руҳим,
Шарпалар кўзимга кирар беҳадик.

Кичрайиб боряпман ғуссалар аро,
Безавол азоблар жонимни қистар.
Бу пайтда дўстларим тарк этмас асло,
Душманам ҳам узоқ яшашим истар.

ЭЛГА ХИЗМАТ — ОЛИЙ ҲИММАТ

Мустақиллик йилларида фан ва маданиятимизнинг бир қатор жонқуярлари фидокорона меҳнатлари билан элга танилдилар. Миллий истиқлолимиз уларга янги куч-қувват ва ғайрат бахш этди. Шулардан бири Республика Байналмилал маданият маркази директори, таниқли шоир ва таржимон, жамоат арбоби Носир Муҳаммадир.

У 1946 йил 2 декабрда Шаҳрисабз шаҳри яқинидаги Яккабоғ қўрғонида таваллуд топди. Унинг марҳум падари бузруквори Мисриддин ота Муҳаммадиев узоқ йиллар муаллим ва шу ердаги туман газетасида бош муҳаррир бўлиб ишлаган, мактаб ва маориф соҳаларида болаларга билим бериб, халқнинг меҳр-муқаббати ва олқишига сазовор бўлганди.

Насриддин ёшлигиданоқ оилада ота касби бўлган матбуот ва адабиётга меҳр қўйиб ўсди. Мисриддин ота бу борада ўғлини ҳар томонлама рағбатлантириб борди. Насриддин 1963 йили ўрта мактабни тугатгач, ҳозирги Миллий Университетнинг филология факультетига ўқишга кирди. Бу ерда у Фулом Каримов, Субутой Долимов, Аюб Фуломов, Шавкат Раҳматуллаев, Озод Шарафиддинов, Умарали Норматов, Талъат Солиҳов каби таниқли адабиётшунос ва тилшунос олимлардан мароқли сабоқлар эшитди ва ўзбек классик ҳамда замонавий адабиёти, жаҳон классикалари асарларини қунт билан ўрга-

на бошлади. Абдулла Қодирий, Абдулла Қаҳҳор, Мақсуд Шайхзода, Миртемир каби моҳир ижодкорларнинг энг яхши асарларини севиб ўқиди. Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов сингари ижодкорларнинг фалсафий ва исёнкорлик руҳидаги оташин шеърларидан руҳланиб, ўзи ҳам шеърлар машқ қила бошлади.

У 1968 йили ўқишни тугатгач, «Тошкент оқшоми» газетасига ишга кирди. Бу ерда газета муҳаррири, адиб Саъдулла Кароматов, истеъдодли ёзувчи Ўткир Ҳошимов ва бошқалар билан бирга XX аср ўзбек адабиёти тарихининг кам ўрганилган даври — 1905-1930 йиллар адабиётининг таниқли намояндалари Тавалло, Сидқий, Элбек, Абдулҳамид Мажидий ва бошқаларнинг асарларидан намуналар бостира бошлади. XV аср ўзбек дунёвий адабиётининг йирик тадқиқотчиси, машҳур адабиётшунос олим Эргаш Рустамов раҳбарлигида туркий дунё тасаввуфий адабиётининг буюк вакили Аҳмад Яссавий ижоди бўйича тадқиқот ишлари олиб борди.

Шоир Носир Муҳаммад Шарқшунослик институти ҳузурида очилган 2 йиллик форс тили курсини битириб, 1976-1979 йилларда Эронда таржимон бўлиб ишлади. Бу даврда у форс адабиётининг машҳур классикалари ижодини пухта ўрганди, улардан таржималар қилди. Хориждан қайтгач, яна «Тошкент оқшоми»да, сўнгра атоқли шоир

Эркин Воҳидов муҳаррирлигида чиқа бошлаган «Ёшлик» журналида масъул котиб вазифасида хизмат қилди. Журналда ўсиб келаётган истеъдодли ёш ижодкорларнинг асарлари нашри ва тарғиботига кенг имконият бериб, уларнинг кейинги улғайишлари-га ҳар томонлама ёрдам берди.

Шу йиллар давомида унинг «Салом, келажак» (1980), «Баҳор таронаси» (1981), «Сенга интилам» (1987) каби шеърый тўпламлари ва «Эстетик идеал ва адабиёт» сингари илмий-публицистик рисолалари босилиб чиқди.

Шоир ижодини кузатиб борган республикаимизнинг ардоқли шоири Шухрат, таниқли ижод намояндалари Абдулла Орипов ва Ўткир Ҳошимов унинг шеърый тўпламларидаги янги изланишлар ва ютуқларига умид боғлаб, Ёзувчилар уюшмасига аъзоликка киришига тавсия бердилар.

Ҳа, Носир Муҳаммад устозлар билдирган умид ва ишонч-ни оқлади. У 1989 йил 26 июндан эътиборан Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг аъзоси сифатида қизгин бадиий ижод билан шуғулланди, айна пайтда масъулиятли лавозимларда ишлади. Айниқса, мустақиллик йилларида унинг фаолияти янада миқёсли ва самарали бўлди. 1993-1995 йилларда Ўзбекистон Миллий ахборот агентлигининг Халқаро ахборот бўлими бошлиғи, Ташқи ишлар вазирлиги матбуот хизматининг биринчи котиби, «Жаҳон» ахборот агент-

лигининг таржима хизмати бошлиги вазибаларида ишлади. 1996 йил октябридан эътиборан у Ўзбекистоннинг Туркиядаги элчихонаси биринчи котиби этиб тайинланди. Бу ердаги хизмати давомида Туркия ва Ўзбекистон ўртасидаги дипломатик ва маданий алоқаларнинг ривожланишига муносиб ҳисса қўшди. «Жаҳон» ахборот агентлигининг муҳбири сифатида ҳар икки мамлакатнинг ўзаро иқтисодий-сиёсий ва маданий алоқаларига доир долзарб мавзуларда бир қатор муҳим мақолалар ва ахборотлар эълон қилди. Туркиялик Сулайман Мардон ўғли билан бирга «Ўзбекистон» номли қўлланмани нашр қилиб, республикамизнинг бой тарихи, маданияти, истиқлол даврида қўлга киритилган улкан ютуқ ва ўзгаришларни Туркияда тарғиб ва ташвиқ қилди. Республикамиз Президент Ислам Каримов асарларининг турк тилига таржима қилиниши ва нашрида фаол иштирок этди. Анқарада чиқадиган «Турк лаҳжалари ва адабиёти» журналида буюк ўзбек шоири ва давлат арбоби Мир Алишер Навоийга бағишланган махсус сонни тайёрлашда жонбозлик кўрсатди. Шу билан бирга у ижодий ва илмий фаолиятини, таржимонликни ҳам тўхтатмай, бу борада бир қанча ишларни амалга оширди.

Шундан кейинги йилларда унинг «Сумалақдан тош топдим» (2004) шеърий тўплами, «Насаф ва Кеш алломалари» (2001), «Анқони маҳрам қилдингиз» (2004), «Ҳазиналар ороли» (2007), «Ўзбекистон — Туркия муносабатлари тарихидан» (2008), «Мумтоз адабий тилимиз» (2009) каби муҳим илмий-публицистик рисола ва мақолалари босилиб чиқди.

Шоир таржимонлик борасида ҳам ихлос, илҳом билан ишлади, Шарқ ва Ғарб мумтоз ҳамда замонавий адабиётининг

энг яхши намуналарини ўзбек тилига жозибали қилиб ўгирди. Жумладан, кейинги йилларда унинг таржимасида турк адаби Азиз Несиннинг «Кўзимга иссиқ кўринаяпсиз» ҳикоялар тўплами, Абу Али Ибн Сино ва Абдуллоҳ Ансорийнинг ҳикматлари, Хусрав Деҳлавий ва Мавлоно Жалолиддин Румий шеърлари эълон қилинди. У Пушкин, Грибачев, Хайне, Гёте, Бехер, Нозим Ҳикмат, Бахтиёр Ваҳобзода, Абдулла Тўқайларнинг бир қатор ёрқин насрий ва назмий асарларини рус, немис, форс, озарбойжон, турк, татар тилларидан ўзбек тилига маҳорат билан таржима қилиб, адабиёт шинавандаларини хушнуд қилди.

У бугунги кунда Республика Байналмилал маданий марказининг раҳбари сифатида қизғин фаолият кўрсатиб, ўлкамизда тинчлик, осойишталик, миллатлараро тотувликни мустаҳкамлашга қаратилган ғоявий-тарбиявий ишларни амалга ошириш билан бирга, халқаро мавзуларда ҳам қалам тебратмоқда. Бу йўналишда ўзбек ва рус тилидаги матбуот саҳифаларида шу вақтгача унинг қатор мақола ва интервьюлари эълон қилинди.

Жумладан, унинг рус тилидаги «Культура толерантности в Узбекистане» номли мақоласида республикамизда қадимдан бағрикенглик ва инсонпарварлик анъаналари мавжудлиги, улуғ алломаларимизнинг бу борадаги қимматли ўғит ва насиҳатлари, Мустақилликдан кейин ўлкада олиб борилаётган миллатлараро дўстлик ва иноқлик борасидаги муҳим тадбирлар ҳақида фикр юритилади. Турли миллат вакилларининг Ўзбекистондаги бағрикенглик ва миллатлараро ҳамкорлик ҳақидаги мулоҳазаларини келтириб, шундай ёзади: «Мустақил Ўзбекистон асрлар давомида шаклланган бағрикенглик анъаналарини муваффақият би-

лан давом эттирмоқда. Мамлакатимиз Президенти Ислам Каримов раҳбарлигида мустақилликнинг илк йилларида ишлаб чиқилган миллий сиёсат тамойиллари ва барча қонунларимизга ана шу қадриятлар асос қилиб олинган. Ўзбекистонда ўрта ва олий таълим 7 тилда олиб борилади — ўзбек, қорақалпоқ, рус, қозоқ, тожик, туркман ва қирғиз тилларида. Энг муҳими, етти тилдаги дарсликлар давлат маблағлари ҳисобига нашр этилиб, ўрта ва олий таълим муассасаларига етказиб берилмоқда.

Байналмилал маданият маркази ва миллий маданий марказлар фаолияти давлатимизнинг доимий ғамхўрлиги ва эътибори туфайли равнақ топмоқда. Мустақиллик йилларида марказлар фаолларидан 80 га яқин киши юксак давлат мукофотлари билан тақдирланганлиги ҳам бунга мисол бўла олади. Улар 24 миллат вакиллариidir. Бу борадаги ютуқларимиз мамлакатимизда шаклланган бағрикенглик маданияти ва давлатимиз раҳбариятининг оқилона сиёсати натижасидир».

Хулоса қилиб айтганда, Носир Муҳаммад бугунги кунда республикамизда фақат таниқли шоир ва таржимон, публицист сифатидагина эмас, фаол жамоат арбоби сифатида ҳам ғайрат ва шижоат билан меҳнат қилмоқда, Байналмилал маданият марказининг раҳбари сифатида Ўзбекистонда миллатлараро дўстлик ва тотувлик, тинчлик борасида муҳим ғоявий-тарбиявий ишларни олиб бориб, эл-юрт ҳурмати ва олқишига сазовор бўлмоқда. Шу сабабли у 2008 йилда Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими унвони билан тақдирланди.

Шерали ТУРДИЕВ

Дунёда ҳамма нарса Вақтдан қўрқади, Вақт эса Эҳромлардан.

Ҳа, инсон зоти азал-азалдан ўз қўли билан мўъжизалар яратишга қизиқиб, интилиб келган. Одамзот табиатидаги ушбу хоҳиш-истак самараси ўлароқ, ақлни лол қолдирувчи улкан иншоотлар барпо этилди. Мана, орадан неча-неча асрлар ўтди, аммо инсон ақл-заковати ила бунёд бўлган бу иншоотлар ҳали-ҳануз ўз тароватию маҳобатини йўқотган эмас.

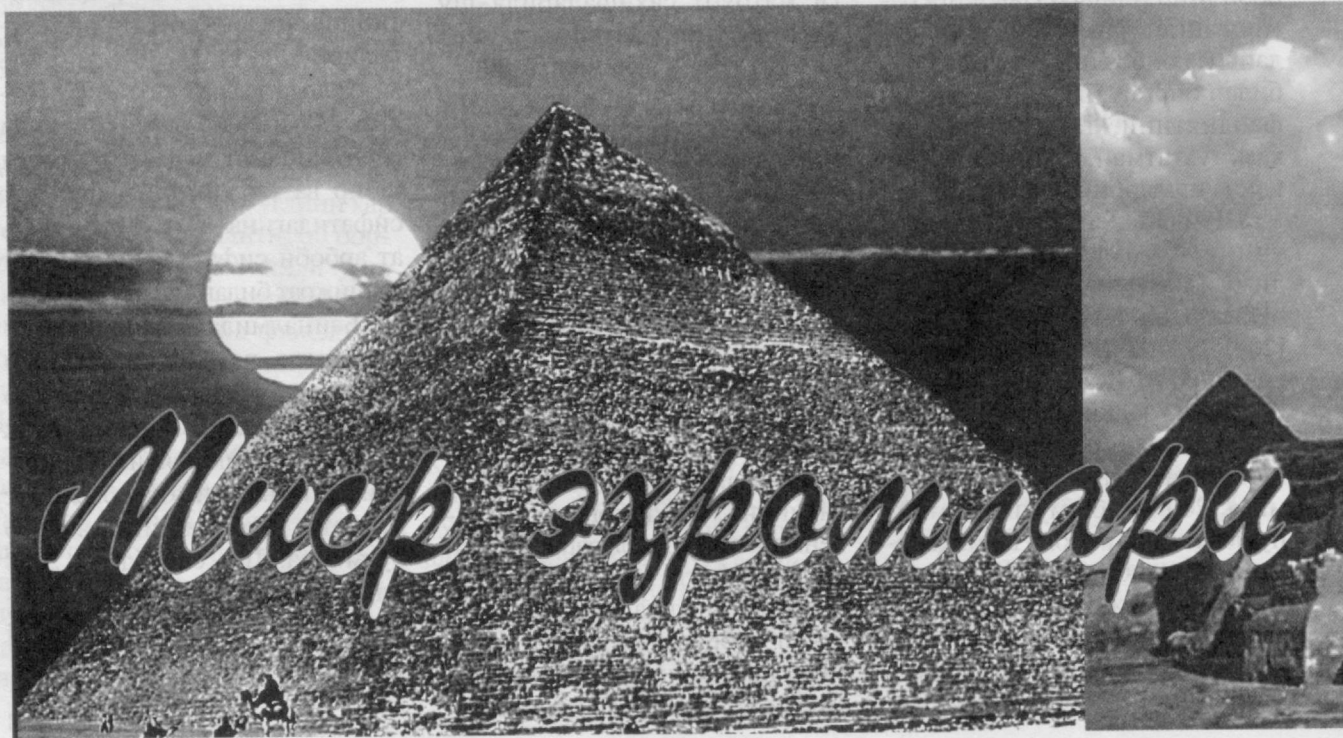
Миср эҳромлари қадимги дунёнинг ана шундай мўъжизаларидан бири ҳисобланади. Улар Ливия саҳроларидаги қайноқ қумлар оралаб ҳозирги Қоҳирадан Фаюм каналигача ўнлаб километргача масофада жойлашган. Тарихчиларнинг шаҳодат беришларича, Миср эҳромлари эрамиздан аввалги 2575-2467 йилларда барпо этилган. Иншоотлар учун

йиллар давомида жой ҳозирланган. Юз минглаб қуллар қурилиш-тиклаш ишларига жалб этилган.

Археологлар шу пайтгача 80 та эҳром ўрнини аниқлашган, аммо уларнинг ҳаммаси ҳам бизгача етиб келмаган. Уларнинг энг машҳурлари Хеопс (Хуфу), Хефрена (Хафра) ва Мекерина (Менкаура) эҳромларидир.

Эҳромларнинг энг маҳобатлиси фиръавн Хеопс пирамидасидир. Бундан беш минг йил муқаддам (эрамиздан 28 аср аввал) қад ростлаган эҳромнинг баландлиги дастлаб 147 метрни ташкил этган. Аммо қум барханлари босқини туфайли унинг бўйи ҳозирги кунда 137 метрга тушиб қолган. Унинг ҳар бир томони 233 метрга тенг. Аниқроқ қилиб айтилса, унинг бир томони иккинчи томонидан 20 сантиметрга фарқ қилади. Яъни муҳандислар атиги 0,0009 метр хатога йўл қўйган. Хеопснинг умумий майдонини 50 минг квадрат метрни ташкил қилади. Унинг атрофини айланиб чиқиш учун қарийб бир километр йўл босиш керак бўлади.

Хеопс эҳроми силлиқлаб тарашланган ва жило берилган 2 миллион 300 мингта оҳактош плиталардан бунёд этилган. Ҳар бир плитанинг оғирлиги 2 — 2,5 тоннага тенг. Император Наполеон Мисрга юришларида, эҳромлар қаршисида ҳайратланиб: «Гизадаги мана шу учта (Хеопс, Хефрен, Мекерина) пирамиданинг тошлари қайта ишланиб гиштга айлантирилса, бутун Франция ҳудудини девор билан ўраб чиқиш мумкин», — деган. Ҳисоб-китобларга қараганда, эҳромнинг юқори қисмидаги ҳар бир тошнинг оғирлиги 2,5 тонна, асос

қисмидаги энг катта тошнинг оғирлиги 15 тонна бўлиб, пирамиданинг умумий оғирлиги беш миллион етти юз минг тоннани ташкил қилар экан.

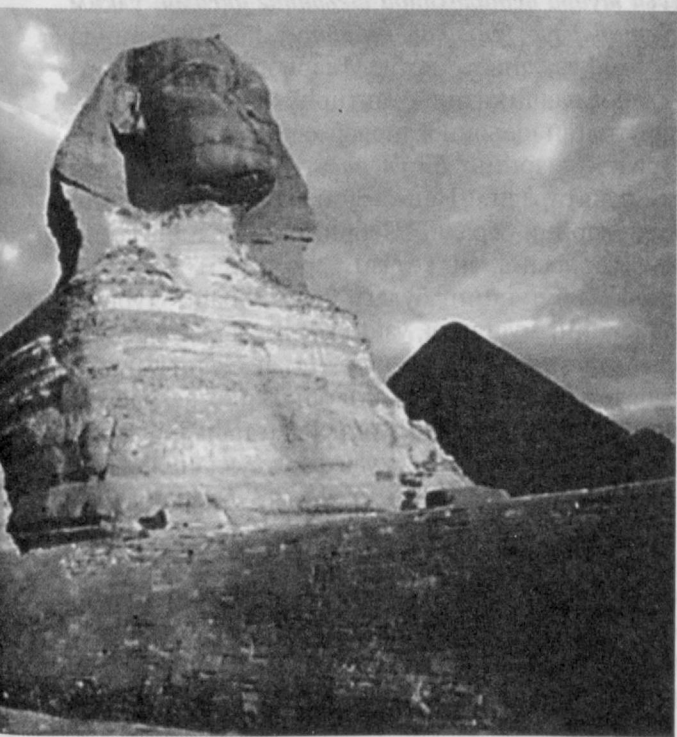
Тош плиталар бир-бирига шу қадар жипс терилган эканки, ораси 5 миллиметрдан ошмас экан.

Хефрен пирамидаси Миср эҳромлари орасида катталиги жиҳатдан иккинчи ўринда туради. Фиръавн Хефрен шарафига барпо этилган ушбу эҳромнинг олд қисмига яқин жойда Сфинкс (бош қисми одамнинг юзига ўхшатиб ишланган ғоят улкан шер) ҳайкали ўрнатилган. Мисрликлар назарида, бу баҳайбат ҳайкал инсон каби донолик ва шер каби куч-қувват рамзини ифодалаган. Маҳаллий аҳоли уни, антик давр тарихчиларининг ёзишича, «Абул Ҳавл — даҳшат отаси», деб аташган.

Миср эҳромлари, айниқса, ўтган асрда бутун дунёга машҳур бўлиб кетди. Гап шундаки, Тутанхамон сағанасининг топилиши катта шов-шувга сабаб бўлди. Олимлар учун бу катта янгилик бўлиб, илмий фаразларга жуда кўп аниқликлар киритилди.

Тарихий манбаларда ёзилишича, Тутанхамон бундан ўттиз икки аср муқаддам яшаган. Ўша даврнинг энг ёш фиръавни бўлган. Қарангки, орадан неча минг йиллар ўтса-да, фиръавн сағанасидаги қадимги Миср тарихига оид осори-атиқалар — олтин ва қумушдан ясалган ҳайкалчалар, турли идишлар, муҳрлар — барча-барчаси ўз ҳолича сақланган. Топилган сағандаги бирон-бир буюмга, ҳатто фиръавннинг мўмиёланган жасадига ҳам қўл тегизилмаган.

**Жиззах педагогика институти ўқитувчиси
Рўзимурод ЭСОНОВ тайёради**

Техника фанлари доктори, профессор Муҳаммад Тошболтаев бадиий ижод билан бир неча йиллардан бери шуғулланади. “Фикрат ҳосилалари” китоби фалсафий мушоҳадалар маҳсули сифатида ёзилган эди. Муаллиф навбатдаги китобини “Қулдиргилар ва кўйдиргилар” деб номлабди. Бу китоб фалсафий қарашларнинг ҳажвий ифодасидан иборат. Уларни ўқиган одамда ҳам қулги уйғонади, ҳам чуқур фалсафий мушоҳадалар, мулоҳазалар тугилади. Қуйида Муҳаммад Тошболтаевнинг янги ҳикматларидан баҳраманд бўласиз.

ҚУЛОҚҚА ЧАЛИНГАН ГАПЛАР

“Анатомия касалхонада, жисмоний тарбия мусобақада, мусиқа концертда, сизларга жавоб”. (Илмий мудирнинг ўқувчиларга хабари).

Моторим мой, радиаторим сув ейдиган бўлиб қолди. Занглаб ётибман”. (Тракторчининг ҳасратидан).

“Анависи тўнка, манависи мирзатерак, буниси дуб”. (Қизлар суҳбатидан).

“Жигаринг тоза бўлса, ярмини кесиб бер”. (Харидорнинг қассобга дегани).

МАКТАБ ҲАЁТИДАН

Фармонбиби ўғли ва келинларини яхши кўради, аммо девордаги миҳга осилган эри — Азимшерни уларга қараганда қаттиқроқ яхши кўрарди. (Иншодан).

Марғилоннинг Қўқон дарвозасидан эрта тонгда бир жуфт от кириб келди. Уларнинг биттаси — Отабек, иккинчиси — Ҳасанали эди. (Диктантдан).

Олма боғида кўпроқ сайр қилинглари, ундан кейин ваннада чўмилишга ҳаракат қилинглари. Ньютон ва Архимедлар шундай қилишган ва физиканинг янги қонунларини очишган. (Ёш физика ўқитувчисининг «насихати»).

ЁН ДАФТАРДАН

Иқтидордан истёъдодга

Ўз иқтидорини ўз вақтида фандаги мураккаб илмий муаммоларни ҳал этиш йўлида ишлата оладиган олимни бемалол истёъодли деб аташ мумкин.

Шодланишдан завқланишга

Устозликни бошлаган олим, агарда биринчи кунлардан бошлаб ўз шогирдларининг кичик ютуқларидан шодланишни ўрганмас экан, кейинчалик улар эришадиган улкан кашфиётлардан завқланиш хислатини ҳам эгаллай олмайди.

Шогирдга

Устознинг этагидан тутибсан, бу яхши. Лекин бу этакка ямоқ бўлма, лоақал чиройли жияк каби унга зеб беришга ҳаракат қил.

“ФУНУН УЛ-БАЛОҒА”ДА ПОЭТИК КОМПОНЕНТЛАР ТАСНИФИ

Бирор поэтик яратикни тўғри баҳолаш учун унинг асли нима (жанрига кўра) экани, унда қандай жиҳатлар бўлмоғи лозим, қаерида қандай ютуқ ёки кашфиётлари бор эканини билиш керак бўлади. Асарнинг чин баҳосини беришда бу жуда муҳимдир. Бунинг учун жанрлар таърифи, уларнинг асосий тамойил, ўлчам ва чегаралари аниқ белгиланганлиги илмий тафаккурнинг бадиий ҳаёл парвозидан ортда эмаслигини кўрсатади. Шеърнинг баҳосини беришда поэтик компонентлар ҳам ҳал қилувчи аҳамиятга эгадир. Негаки, гоҳида муайян бадиий услуб, шеърини санъат асарининг айнан қайси қисми ва ўрнида ишлатилганига кўра жанрий ўзига хослик белгиланади. Яъни поэтик қисмлар жанр кўрсаткичларини белгиловчи бирликдир.

Замонавий адабиётшунослик бу соҳада юксак ютуқларга эришган. Бунда саволлар жавоблар билан ҳамқадам бормоқда. Бироқ қадимда ушбу масалага етарли эътибор билан қаралмаган. Поэтик қисмлар у ёқда турсин, жанрлар ҳам мустақил эстетик ҳодиса сифатида текширилмаган. Поэтик жанрлар ва шеърини қисмлар масаласи бу даврда яратилган илмий тадқиқотларда тамомилан назардан четда қолган, ошиб борса, бошқа масалалар баёнида йўл-йўлакай айтиб кетилаверган. Бундай ҳолат эса ўз навбатида шеърини яратиклар қимматини белгилаш, уларнинг жанрини аниқлашда чалкашликлар келиб чиқишига сабаб бўлган.

XII-XIV аср адабиётшунослари шеър жанрларини алоҳида тадқиқ қилмаганликлари балки, ўша пайтлар ҳали жанрлар тўла шаклланиб улгурмагани, шаклланиш, ривожланиш, ўзгариш, янгиланишда давом этаётгани сабаб бўлгандир. Нима бўлганда ҳам, фақат XV асрга келибгина поэтик жанрлар ва шеърини қисмларни илмий тадқиқ этишга примитив шаклда бўлса-да, киришилди.

Шеър жанрлари ва поэтик қисмлар 1436 йилда Шайх Аҳмад Худойдод Тарозийнинг “Фунун ул-балоға” асарида алоҳида бадиий ҳодиса сифатида китобнинг махсус бобида тадқиқ этилди. Бу факт шеърини жанрлар ва бадиий матн поэтик компонентлари тадқиқи қачон ибтидо олганини билдиради. Бадиият илмида айни соҳанинг махсус тад-

қиқига илк бор туркий адабиётшуносликда, бизнинг юртдошимизнинг асарида, она тилимизда киришилганлиги алоҳида илмий аҳамиятга эга ҳодисадир.

Шеърини жанрлар ва шеър қисмлари Шайх Аҳмад Худойдод Тарозийнинг “Фунун ул-балоға” асарида тўлиқ, алоҳида боб ҳолида, энг муҳими, содда ва тушунарли тилда берилган. Асарнинг “Ал-фанн ул-аввал фи-ақсом иш-шеър” тарзида номланган илк боби шеър компонентлари ҳамда жанрлари тадқиқига бағишланган. “Фунун ул-балоға” асарида тадқиқотчи форс тилли олимлардан (Рашиддин Ватвотдан ташқари) фарқли тарзда асосан арабий атамалардан фойдаланган. Бироқ арабий атамалар жуда тушунарли, хосларгина эмас, ҳар қандай истовчи учун ҳам англашиларли тилда изоҳланган.

Асар мундарижаси (“фахрест ул-фунун”)да: *“Аввалги фаннда шеърнинг ақсомин ва анвоин шарҳ қилур”*, - дейилади. Ушбу бобда шеър жанрлари саноғи қуйидагича бошланади: *“Билгилким, мажмуъи шуаро истилоҳинда шеърнинг ақсоми, улким мўътабардур, ўн навъ келибтур...”*. Шу ўринда “ақсом” ва “анвоъ” истилоҳлари қайси атамаларни ифодалашини аниқлаштириб олиш лозим. Санаб ўтилган шеърини жанрлар ҳақида гапирар экан Тарозий уларни: *“Бу ўн навъ шеърким...”*, - дея умумлаштиради. “Навъ” сўзи тур, хил, кўриниш маъноларини беради. Шеърнинг “ўн хили, тури” жанр маъносига тенг келади. Зеро, “қисм” (кўплиги “ақсом”) бутуннинг бўлаги бўлса, “навъ” туркум ҳодисанинг мустақил, ўзига хосликлар ва алоҳида белгиларга эга кўринишидир. Демак, жанр “Фунун ул-балоға”да “навъ” деб аталган. Бироқ асар давомида “навъ” сўзи жанр атамасидан ташқари ўз луғавий маъноларида ҳам жуда фаол қўлланилган.

Асарнинг “фи-ақсом иш-шеър” бобида аввал шеър жанрлари муайян тартибда: *“қасида, ғазал, қитъа, рубоий, маснавий, таржеъ, мусаммат, мустазод, мутаввал, фард”*, - тарзида саналади. Бу ўринда жанрлар ҳажми (каттадан кичик томон), шоирлар орасида қўлланиш частотаси, мавқеъи, тарқалганлик даражаси, мавзу кўламига кўра

жойлаштирилган. Катта ҳажмли “қасида” билан бошланган навъ саноғи энг кичик “фард” билан якунланади. Навълар тадқиқида уларнинг қофиясига ҳал қилувчи композицион бирлик сифатида аҳамият берилади. Яъни жанр белгиси **“Қитъа ул-дурким, аввалги мисраинда қофия бўлмас...”** тарзида таърифланади. Бунинг устига Тарозий **“... шеърнинг асли қофия. Ва қофиясиз шеър мумкин эрмас”** тарзида шеърнинг шеър ёки шеър эмаслигини фақатгина қофия ҳал этишини қатъий таъкидлайди.

Сўнгра шеърнинг ғоявий-мавзувий кўринишлари санаб ўтилади ва содда тилда қисқа изоҳ берилади. Бу таърифлар халқона соддалик ва академик аниқлик билан берилгани учун ҳеч қандай шубҳа ва саволларга ўрин қолдирмайди: “Бу ўн навъ шеърким, зикр қилдуқ, ҳар қойсида агар Тенгри азза ва жаллага ҳамд айтсалар, они *тавҳид* дерлар. Ва агар Муҳаммад Мустафо алайҳис-салот вас-саломни васф қилсалар, *наът* дерлар... Агар Тенгри ҳазратинда тазарруъ қилсалар, *муножот* ўқурлар. Ва хулофойи рошидинни таъриф қилсалар, *маноқиб* ва *манқабат* дерлар. Агар салотин ё умаро ё вузарони ўтсалар, *мадҳ* ва *мадҳат* ва *тамаддуҳ* ўқурлар. Ва агар ўлган кишини зикр қилсалар, *марсия* дерлар. Агар кимарсани нафрин қилсалар, *ҳажв* ва *мазаммат* дерлар. Ва агар ҳазл қилсалар, *мутуйиба* дерлар”.

Олим ўзига хос ҳажм, қофия тизими, вазн ўлчамларига эга бўлмаган, фақат мақсади, сабаби, мавзусига кўра алоҳида ажралиб турадиган бу каби бадиий ҳодисаларни жанр эмас, балки шеър кўриниши сифатида баҳолаган. Бунинг устига, Тарозий томонидан ушбу шеър кўринишлари **“ўн навъ шеърким, зикр қилдуқ, ҳар қойсида... айтса бўлур”** тарзида таърифланади. Бу таъриф ҳам бугунги кунда жанр мақомига эга айрим бадиий ҳодисалар аслида мустақил жанр эмас, шеърнинг ғоявий-мавзувий шакли экани ҳақидаги фикри мизни далиллайди. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, ўша замондаёқ, Тарозий томонидан сатира билан юмор фарқланган ва улар орасидаги айирма: **“Агар кимарсани нафрин қилсалар, ҳажв ва мазаммат дерлар. Ва агар ҳазл қилсалар, мутуйиба дерлар”**, - тарзида содда, тушунарли ва аниқ кўрсатиб берилган.

Шеър қисмлари, аниқроғи, бадиий матн компонентлари ҳам Тарозийнинг услубига хос қисқалик, соддалик, тушунарлилик билан таърифланган. Бу таърифлар “Фасл” дея номланиб, адабиётшуносликда илк бор алоҳида мустақил қисм тарзида тақдим этилган. Бунда аввал ҳам насрий, ҳам назмий нутқ ва ҳатто дostonга тегишли компо-

нентларга таъриф берилади: “Нусханинг ибтидосин, агар наср бўлсун ё назм, *фотиҳа* ўқурлар. Ва интиҳосин *хотима*. Ва аввалиндин оғози дostonгача *дебоча* дерларким, ул тавҳид ва муножот ва наът ва маноқиб ва мадҳ ва сабаби таълиф бўлғай”. Шунингдек, юқорида қайд этилган шеърый шаклларни қандай турдаги асарларнинг қайси ўрнида бериш мумкинлиги ҳам олим томонидан қатъий белгилаб берилган.

Шундан кейин фақат назмгагина тегишли шеър қисмлари таърифига ўтилган. Шеър қисмлари таърифидаги бундай тартиб муаллифнинг ўзи таъкидлаганидек, “Агарчи, каломи Изиди ва аҳодиси набавий воситасидин насрнинг шарафи назмга (нисбатан) собитдур” қабилидаги қаноат билан изоҳланади. Ушбу бадиий унсурлар эса шеър, байт, мисра қисмлари сингари тартибда таърифланади: “Ва шеърнинг ибтидоси *матлаъ* ва *охирин* мақтаъ дерлар. Ва байтнинг аввалги жузвин *садр* ўқурлар ва охир жузвин *ажз* ва *зарб*. Ва қофия ва мисранинг ўртасин *ҳашв* дерлар. Ва аввалги мисраънинг охирин *аруз* дерлар. Ва сўнгги мисраънинг аввалин *ибтидо*”.

Шеър жанрлари ва қисмларига Тарозийгача яратилган илмий асарларда шеър вазнлари ёки санъатлари орасида таъриф бериб келинган эди. Бу поэтик ҳодисалар илк бор “Фунун ул-балоға” асарида махсус бобда махсус фаслларга ажратилиб тадқиқ этилган. Тарозий бошқа тадқиқотчилардан фарқли ўлароқ, поэтик қисмларга эътиборга молик илмий-эстетик объект сифатида қараган. Негаки, шеърнинг бадииятига баҳо бериш учун, авваламбор, унинг қандай шеър, уни қайси мезонларга асосан баҳоламоқ зарур, ундан нима кутмоқ кераклигини тайин қилиш муҳимдир. Аниқроқ қилиб айтганда, ғазални рубоийнинг талаби билан баҳоламаслик учун Тарозий ёндашувига таяниш лозим бўлади.

Тарозий даврига келиб, араб назми навъларининг туркий адабиётга ўзлашиш жараёни якунига етган, улар ўз доимий белгиларига эга бўлиб улгурган эди. Жанр компонентлари тўла шакллангани, поэтик жанрни қофия тайин этиши аниқ бўлган бир шароитда энди унинг кўринишларини шеърый санъатлар ёки аруз вазни тадқиқи орасида йўл-йўлакай айтиб кетиб бўлмай қолди. Фунуни балоғанинг ушбу жиҳати ҳам алоҳида илм даражасига етди. Ва у илк бор Тарозий томонидан тўлақонли равишда илмий истеъмолга киритилди.

Жалолбек ЙЎЛДОШБЕКОВ

Бу инсонлардаги
ноёб қобилият олим-
лар учун ҳамон
ечими йўқ жумбоқ-
лигича қолмоқда.
Улар аслида ким?
Маҳоратли афсун-
гарларми ёки учига
чиққан фирибгарлар-
ми? Ёхуд иккала
сифатни ҳам ўзида
мужассам этган
уддабурунлар?..

Шу нарса аниқки,
ғаройиботга қизи-
қиш кун сайин ор-
тиб бораётган бир
вақт буларнинг
сирини фош қилиш-
дан ҳеч ким ман-
фаатдор эмас.

БАШОРАТЛАР, АФСУНЛАР...

Нострадамус — ҳақиқий исми Мишаел де Нотрдам. 1503 йил 14 декабрда Сен-Реми (Прованс) шаҳрида таваллуд топган. Аждодлари орасида машҳур табиблар кўп бўлган. Юлдузларга қараб башорат қилган. 63 ёшида ҳаётдан кўз юмган Нострадамус мактабда ўқиб юрган чоғларидаёқ «жажжи мунажжим» сифатида машҳур бўлган.

Роҳиб Авел — 1757 йилнинг 18 мартида Тула вилоятининг Акулово қишлоғида таваллуд топган. Авелнинг ишонтириб айтишича, гўёки кунларнинг бирида номаълум қўллар уни самога олиб чиққан ва ўша ерда унга иккита китобни кўрсатишган. Авел ерга қайтганидан сўнг бу китобларнинг мазмунини одамларга етказишга ҳаракат қилади. 1787 йилнинг март ойидан бошлаб унга ғойибдан овозлар келади ва бундан бу ёғига Авел келажакдаги барча ишларини ўша овозга бўйсунган ҳолда амалга оширади. Хуллас, билибми ё билмай у Екатерина II, Павел I нинг ўлимини, французлар томонидан Москва-нинг ёндирилишини ва бошқа кўплаб ҳодисаларни башорат қилган.

Эрик Вайс — 1874 йилнинг 24 март кuni Будапештда таваллуд топди. Гарри Гудини сифатида шуҳрат қозонган. У перитонит касаллиги туфайли 1926 йил 31 октябрда оламдан ўтган. Гарри кулф солинган юк машинаси контейнеридан, улкан қоғоз қоп ичидан (уни йиртмасдан) ва ҳатто қамоқ камераларидан соғомон чиқар эди. 1918 йил Нью-Йорк ипподромида Гудини фил билан ғойиб бўлиш томошасини намойиш этган.

Вольф Григоревич Мессинг — 1899 йил 10 сентябрда Варшава яқинидаги манзилгоҳда таваллуд топган. Берлиндаги Паноптикумда фаолият юритган. У ўз фаолияти юзасидан Фрейд, Эйнштейн, Махатма Ганди ва ўша даврнинг бошқа намояндалари,

хусусан, Сталин билан бир неча маротаба учрашган. 1939 йил иккинчи жаҳон уруши бошланиши билан собиқ иттифоққа қараб қочган. Уруш йилларида эса ўз ҳисобидан иккита самолёт қурдирган. 1953 йили Мессинг Сталинга унинг яҳудийлар байрами кuni оламдан ўтишини башорат қилади ва ундан яҳудийларни таъқиб қилишни тўхтатишни сўрайди. Унинг башорати тўғри чиқади. Мессинг 1974 йилнинг 8 ноябрида узоқ давом этган хасталик — ўпка яллиғланиши туфайли оламдан ўтган. Яқинларининг гапларига қараганда, у қачон ва қайси соатда дунёдан кўз юмишини олдиндан билган.

Ванга (Вангелия Пандева Гуштерова) — 1911 йил 31 январда Струмита шаҳрида дунёга келган. Гувоҳларнинг сўзларига қараганда, Ванга одамлардаги барча касалликларни айтиб бериш қобилияти эга бўлган. Келажакни башорат қилган.

Ури Геллер — 1946 йилнинг 20 декабрида Тел-Авивда таваллуд топган. Сайёрамиздаги ноёб қобилиятга эга машҳур инсонлардан бири. Қарийб 40 йилдан ошибдики, Геллернинг паранормал қобилияти бутун дунё олимларининг эътиборини жалб қилиб келмоқда. Ури учун компас милини ҳаракатлантириш, темир бўлагини шам мисол эритиш ва букиш, йиллар давомида тўхтаб турган соатларни қайта ҳаракатга келтириш ҳеч гап эмас. 1991 йилда Ури минглаб одамларнинг кўз ўнгига қурилган вақтидан бошлаб бирон маротаба тўхтамаган Лондондаги Биг Бен соатини тўхташиб қўйган.

Жуна Давиташвили — 1949 йилнинг 22 июлида Краснодар ўлкасида дунёга келган. Олимларнинг таъкидига кўра, Жунанинг қўли теккан яра тузалган, беморлар шифо топган. Жуна бир вақтлар илмий институтларнинг йирик намояндаларига абадий ёшлик сирини топганлиги, шу боис

ҳеч қачон қаримаслигини айтган экан.

Девид Копперфилд — 1956 йил 16 сентябрда Америкада таваллуд топган. 18 ёшида телевидениега таклиф этилиб, «Девид Копперфилднинг сеҳр-жодуси» дастурига бошловчилик қилган. Танилганидан сўнг эса «СБС» каналига ўтиб кетган ва ўша ердаги дастурларининг бирида самолётни ғойиб қилиш томошасини кўрсатган. Шундан сўнг Девид миллионлаб кишиларнинг кўз ўнгига Озодлик ҳайкалинини ғойиб қилган эди.

Крисс Энжел — иллюзионистнинг ҳақиқий исми — Кристофер Николас Сарантакос. У нафақат афсунгар, балки, артист, кўшиқчи ва мусиқачи ҳамдир. Крисс ташкил этадиган шоулар кутилмаган воқеа-ҳодисалар ва ғаройиб мусиқалари билан ажралиб туради. Энжел сув устида юра олади, учиш қобилиятига эга. Қилич билан иккига бўлиб ташлаганда ҳам қайта тирилган. Крисс Энжел бир сўз билан айтганда, реаллик чегарасидан чиқадиган инсон.

Девид Блейн — 1973 йил 4 апрелда Америкада таваллуд топган. 1999 йилда пластик контейнерда тириклайин кўмиш, 2000 йилда музга кўмиш томошаларини кўрсатган. Сув остида энг узоқ вақт нафас олмай турган инсон сифатида рекорд ўрнатган. Охирги кўрсатган томошасида юмалоқ аквариум ичида 7 кун яшаган. Ҳаво ва суяқ овқатлар унга махсус шланг ёрдамида етказиб берилган. «Зиндон»ни тарк этаётган Блейн яна бир бор ўзини кўрсатиб қўйиш мақсадида ҳаво етказиб турган шлангни оғзидан қўйиб юборади. Етти дақиқадан сўнг иллюзионистнинг ранги кўкиш тус олади, у ҳушини йўқота бошлайди. Томошабинлар эса унинг бу ҳаракатини қаҳрамонлик эмас, шунчаки оддий бир ҳазил сифатида қабул қилишганди...

Нигина ҚОДИРОВА
тайёрлади

Ташқи мусаффолик ва кўркамлик ички мусаффолик ва кўркамликнинг ифодаси бўлиши керак.

БЕЛИНСКИЙ

нинг либоси, тақинчоқлари ва ўзини тутишига қараб унинг жамиятдаги мавқеига баҳо берамиз, ундан таралаётган бўй эса, аёлниң ички моҳиятини ифодалайди, деб қабул қиламиз. Хўш, ўзимизга мос духини қандай танлаш мумкин? Атирни шундай танлангки, унинг хушбўйи кайфиятингизни кўтариб, ўзига маҳтиё қила олсин.

АТИРДАЖ ФОЙДАЛАНАВИШ ЕДИЛАРИ

Узоқроқ масафода туриб, ўзингиздан хушбўй хид таратар экансиз, истайсизми-йўқми бу билан ўзингизга эътибор қаратиш хоҳишини билдирган бўласиз. Аммо атирнинг ҳалдан ташқари кучли хиди ёнингиздаги одамнинг гашига тегиши мумкин. У суҳбат чоғида худди сиз овозингизни баралла қўйиб шахсий мавзунини муҳокама қилаётгандай, ўзини ноқулай ҳис этади.

Таралаётган хид тўғри ҳукмронликка даъво қилаётгандай бўлади. Атирни кўп сепган аёлдан таралаётган хид — мен шу ердан! — деб ўзининг борлигини аниқ ва яққол маълум қилади. Бундай ҳолат ҳамма вақт ҳам ёқимли бўлавермайди.

Хуллас, атирдан шундай фойдаланингки, сиз билан суҳбатлашган инсон хотирасида ўз ифторингиз билан қолинг.

Аёл Ва Қалбаки Атирлар

Сир эмаски, бугунги давримизда ҳар қандай маҳсулотнинг қалбаки нусхалари пайдо бўла бошлади. Бундан пардоз маҳсулотлари ҳам мустасно эмас. Атторлик моллари — қалбаки маҳсулотлар ишлаб чиқарадиганлар учун энг даромадли соҳалардан бири ҳисобланади. Уларнинг барчасига шунчаки қўл силкиб қўйиш ҳам мумкин, бироқ қалбаки атир-упа маҳсулотлари инсон соғлиғи учун тобора хавфли тус олмоқда. Ҳар қандай атирни сотиб олаётганда алданиб қолмаслигингиз учун ушбу нозик маҳсулотни танлаш жараёнида жуда эътиборли бўлишга тўғри келади. Сабаби, айнан духиларни қалбакилаштириш ҳозирда жуда кенг тарқалган. Яширишга ҳожат йўқ, харидорларнинг молиявий имкониятлари бир-биридан анча фарқ қилади. Шу сабабли ўзлари истаган духини сотиб олиш учун фақат махсус атторлик дўконларига ҳар доим ҳам ташриф буюриш имкониятлари йўқ.

Ўзингизга мос атирнинг танлаш

Таваккалига синаб кўриш яхши қарор эмас. Чунки дўконда атир сепилган «гүпка»ларни кетма-кет ҳидлайвергандан, бош айланиб кетиши мумкин, кейин ҳидлар ҳам танловчини адаштириб юборади.

Денгиздан эсаётган енгил шамолни, баҳорнинг майин ифорини эслатувчи аёллар бор. Аёл-

(Давоми. Боши ўтган сонда)

У пайт папуаслардан бири менга қарата ўқ узди. Ўқ тўғри бошимни силаб ўтиб, пальма дарахтига бориб санчилди. Кўркувдан юрагим бўғзимга тиқилди. Йўл кўрсатувчи йигит уларнинг мен билан ҳазиллашаётганликларини айтиб, юпатмоқчи бўларди. Хаяжондан довдираб қолдим: майсалар орасига қандай кириб кетганимни ҳам билмайман. Қандайдир дудланган гўшт ҳиди чор атрофни тутиб кетган эди. Қарасам, бир бечора одамнинг танасини ўтда дудлаётган эканлар. Мени ҳам оловда пиширсалар-а, деб буткул ишондим. Титраётган панжаларим билан уяли телефонимдан ёрдам чақирмоқчи бўлдим, аксига олиб телефон ўлғир ҳам ишламас эди...

Ҳалиги дудланган одам гўштини тўғридан-тўғри менинг олдимга олиб келишди. Оловда куйдирилган одамнинг лаблари қорайиб, оғзи карнайнинг оғзига ўхшаб очилиб қолганди. Бу ваҳимали манзарани кўриб, оёқ-қўлим тамомила ўзимга бўйсунмас, беҳузур бўлиб, пальма дарахтига суяниб қолдим. Анча вақтгача кўрқиб кетганимдан ўзимга келолмадим. Гўёки «куйдирилган калла» менга тишларини гижирлатиб қараётганга ўхшарди. Шундай аҳволга тушиб қолишдан худонинг ўзи асрасин...

«Бу одам қўшни душман қабиласининг қудратли жангчиси, — деб тушунтирди йўл бошловчи йигит қўли билан калла суягини силаб. — У жангда ҳалок бўлган, ўта жасур инсон эди», — деб қўшиб ҳам қўйди.

Унинг жасурлигига ҳурмат ва эҳтиром билдириб, танасини кўп йиллар сақлаб қўйишга қарор қилган эканлар. Майит танасига махсус суюқлик юборилиб, сўнгра оловда дудлаганлар. Мўмиёланган бу одам жисмини қабила сарҳадига ўрнатиб қўйишган. У босқинчиларни кўрқитиши, байрам кунлари эса қабила оқсоқоли ёнида савлат тўкиб ўтириши лозим. Унинг ёнига дудланган чўчқа гўшtidан бир бўлагини қўядилар. Буларни мен кейинчалик идрок қилдим.

Ҳайратланарлиси шундаки, ҳар бир қабиланинг турар-жой масканлари остонасида ана шундай «кўриқчилар» мавжуд экан. Улар ё ўз қабиласининг ҳалок бўлган жангчилари танаси, ёки душман қабиласи жангчиларининг дудланган танаси бўлиши мумкин. Каннибал қабила-лар учун бу одатий ҳолга айланган. Баъзи «кўриқчилар» бундан 300 йил, ҳатто ундан ҳам кўпроқ вақт олдин қўйилган. Айримлари эса, кўринишидан, яқин орада ўрнатилгани эҳтимолдан холи эмас. Фақат «қолоқ» саналган қабилаларгина ана шундай кўриқчилар орзусида яшайдилар.

ЎВУЗ РУҲЛАР

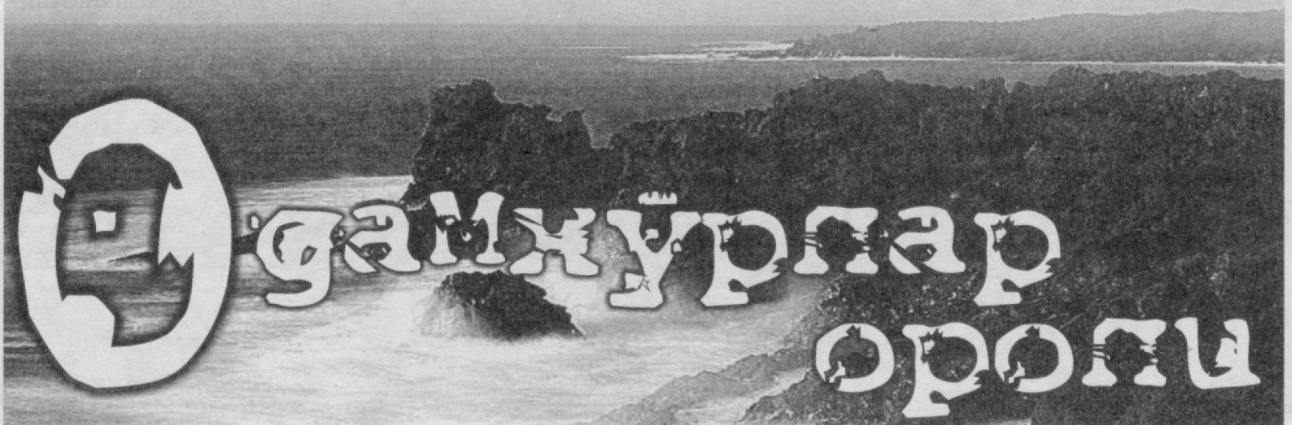
Ўлган одамларнинг руҳлари масаласига папуаслар алоҳида эътибор билан қарайдилар, — дейди Валиян полицияси офицери Мартин Сопутри. — Баъзан ўлган одамларнинг оёқларини синдирадилар ёки терисини шилиб оладилар. Акс ҳолда улар қоронғи тушиши билан ўз душманларидан қасос олгани келадилар, деб ўйлайдилар.

Ёввойи одамлар ҳатто автомобиль, пальма дарахтларининг ҳам жони бор, деб ҳисоблашади. Кунларнинг бирида қабила оқсоқолига батарея билан ишлайдиган магнитофон ҳадя қилдик. Бир ойдан сўнг шу қабилага қайтиб келсак, магнитофон йўқ.

Биз инъом қилган магнитофон қани, деб қабила оқсоқолидан сўрадик: — У вафот этди, деб жавоб қайтарди, — бу анжоннинг руҳи бизга хавф етказмасин, деган ниятда унинг танасини бир неча бўлақларга бўлиб, дафн этдик.

— Нима қилиб қўйдингиз? — дея бошимни ушлаб қолдим, дейди полиция офицери. — Ахир, унинг фақат батареяси ўлган бўлиши мумкин, дейишимга қарамасдан, улар гапларимга ишонишмади.

Ўз душманларининг дудланган танасини қўлма-қўл кўтара-кўтара ёввойи одамлар қишлоқларига қайтишди. Биз ҳам ёғоч

панжаралар билан ўралган турар-жой ичига киришга уриниб кўрдик. Четан девор одам бўйи келарди. Ошиб тушдик. Кўлида найза ушлаган қабила оқсоқоли ҳисобланган бир йигит бизни қарши олди, унинг юзидан кутилмаган меҳмонлар ташрифидан мамнун эмаслиги сезилиб турарди.

Ҳатто насронийликни қабул қилган папуаслар оқ танли одамларга ишончсизларча муносабатда бўладилар. Чунки ажнабийлар билан бирга келган ёвуз руҳлар қишлоқни оралаб қолиши мумкин, деб тасаввур ва хавотир қиладилар.

Орадан бир неча дақиқа ўтар-ўтмас, қабила оқсоқолининг юзига табассум югурди. У биз совға сифатида олиб келган қоп ичидаги чўчқанинг хириллашидан мамнун эди. Менинг ташрифим ижобий қабул қилинди, — деб ёзади мухбир, — чунки биз дуру гавҳарларни қанчалик қадрласак, Папуа чангалзорларида ҳаёт кечирадиган ёввойи одамлар чўчқани ундан ҳам қимматроқ санайдилар. Улар уй-жой сотиб олишда, картошка экадиган майдонларни харид қилишда чўчқа сони билан нарх-навони белгилайдилар.

Ажабланарлиси шундаки, агар бирон-бир ёш эркак уйланмоқчи бўлса, қиз томонга ёввойи чўчқа тортиқ қилиши лозим. Агар келин бўлмиш сулув бўлса, қалин уч карра кўп тўланади. Чўчқалари сероб бўлган бой ёввойи одамлар ўн нафаргача хотин оладилар. Бундан қабила аёллари сира хафа эмаслар, чунки худди шундай шартлар асосида улар ҳам бир неча эрга

«хўжайин»лик қилишлари мумкин. Фақат қуёв томонга семиз, ёғли ва гўштдор ёввойи тўнғиз тортиқ қилсалар, бас.

Мени 22 ёшдаги тadbиркор бир қиз билан таништирди. Унинг 4 та чўчқаси ва икки нафар эри бор экан. Шу кунларда учинчи эрни «никоҳ»ига олишни мўлжаллаб турибди экан. Папуада оила ва никоҳ масалалари биз ўйлаганча озод ва демократик эмас. Борцео оролининг қалин ўрмонларида, уйланишни орзу қилган йигит қайлиғига ўзининг кучли эканини исботлаши лозим. Исбот — душман қабиласидаги бир кимсанинг бош суягини офтобда қуришиб, қайлиғига ҳадя қилиши керак. Полиция ходимлари бундай жаҳолатга қарши қанчалик кураш олиб бормасинлар, барибир муваффақиятсизликка учрамоқда.

Мен олиб келган «бечора» тўнғизни шу заҳотиёқ ўқ ёй билан отиб ўлдиришди. Бамбук дарахтидан ясалган пичоқ билан нимталашди. Бу қабила темир нима эканлигини билмайди ҳам. Чўчқа гўштини ширин картошкalar билан ўрага соладилар-да, устига ўтда қиздирилган тошларни ташлайдилар. Дарахтнинг қуриган шохлари чарм тасма билан айлантирилади, кучли ишқаланиш натижасида эса ёғоч гуриллаб ёна бошлайди. Папуаснинг терлаб-пишиб ўт олдириш учун қилаётган ҳаракатларини беихтиёр кузатиб, бозорга бориб икки дона гугурт сотиб олса бўлмасмикан, деган фикрни кўнглимдан ўтказдим.

— Мана икки йилдирки, қўшни қабилалар билан бизнинг ўртамазда уруш кетаяпти, — деб

сўзлаб қолди қабила оқсоқоли, — олдин икки қабила иноқ яшардик. Кунлардан бирида бизнинг бир чўчқамиз улар томонга қочиб ўтди. Аблахлар уни қайтариб беришдан бош тортишди. Шундан бери биз томондан беш киши, улардан етти киши низо қурбони бўлди. Бундан роппароса уч ой аввал мана шу ўт ўрага уларнинг асирга олинган бир жангчисини тириклайин ташлаган эдик, — дейди қабила бошлиғи қўли билан таом пишаётган оловли ўрани кўрсатиб. — Уни тириклайин пишира бошлаганимизда у ўзини жуда жасур ва дадил тутиб, бизни бетўхтов қарғай кетди. Биз унга бағишлаб қўшиқ ҳам тўқидик. Биз ҳам у каби довюрак бўлишни орзу қиламиз.

— Кечирасиз, сиз нима дейяпсиз, уни еб юбордингларми? — сўрадим кўрқув ва титроқ овозда; қабила оқсоқоли мийиғида кулиб қўйди-да, саволимга жавоб бермади, нигоҳини олов аланга олаётган ўрага қаратди.

Ана шундай «зиёфат»да иштирок этишдан худонинг ўзи асрасин...

ДОВЮРАК АЁЛ ГЎШТИНИ ЕМАБДИЛАР-КУ?

Йўл бошловчи ўзининг ҳикояси билан бизни янада баттар ваҳимага солди. Унинг айтишича довюрак одамнинг юрагини жангчилар ўзаро оз-оздан бўлишиб истеъмол қиладилар. Шунда ўлганнинг кучи уларга ўтармиш. Бошини эса қабила оқсоқоли истеъмол қилса, марҳум-

нинг ақл-заковати унга кўчар экан. Умуман олганда, Папуа чангалзорларида луқмага айланмаслик учун одамлар жасоратли бўлишни ёқтирмайдилар. Вамена қабиласида бошланғич мактаб ўқувчиларига дарс бераётган голландиялик ўқитувчи немислар томонидан қатл қилинган жасур аёл ҳақида сўзлаб боради. Болалар ушбу ҳикояни диққат билан тинглайдилар. Фақат бир қизалоқ қўлини кўтариб мурожаат қилади: «Жаноб, агар у аёл жасур бўлса, нима учун немислар унинг гўштини ейишмабди?»

Полиция қабилаларо урушнинг олдини олиш мақсадида тез-тез қabila бошлиқлари билан музокара олиб боради. Мухбирнинг Папуага ташриф буюрган дастлабки кунларида Гимик шаҳарчаси яқинида жойлашган икки қabila ўртасидаги уруш ниҳоясига етган экан. Улар ўртасидаги тўқнашув бир қабилдаги ёш йигит ов пайтида иккинчи қабиллага қарашли ёш қизчага жароҳат етказгани туфайли бошланиб кетган экан. Улар бешта чўчкадан иборат товон тўлашдан бош тортишади. Уруш натижасида эса ўнлаб одамлар ҳалок бўлади. Беш одам асирга олинади. Асирга тушган одамларнинг суякларини уриб мажақлайдилар, сўнгра бир кун давомида совуқ сувга солиб қўядилар, деб тахмин қилади маҳаллий полиция вакилларида бири. — Ғолиблар асирларни «паққос» туширишган...

Индонезия ҳукумати папуасларнинг бундай одатларини таъқиб остига олмасликни билдиради, аммо қабилаларни

инсонпарвар бўлишга даъват этади.

Бир соатлардан сўнг тутаётган ўрадан пишиб етилган чўчка гўштини оладилар ҳамда уни бутунча банан дарахти япроқлари билан ўрашади. Энг аввал қabila оқсоқоли ва қариялар ундан татиб кўрадилар, сўнгра таом ёш жангчилар ўтирган дастурхонга қўйилди. Улардан қолган-қутгани аёлларга тортиқ қилинади. Бу ҳол ўта адолатсиз бўлса-да, аёллар ниҳоятда хурсанд бўлишди. Улар гўштни «шапиллатиб» чайнаб эдилар. Фақатгина ўзига тўқ, тўртта тўнғизи бор ёш аёл «аразлаб» ўз капасига кириб кетди.

Чўчқани паққос туширган папуаслар мени ўз қишлоқлари бўйлаб сайр қилишга таклиф этишди. Улар ўзларининг яшаш ва турмуш шароитини кўрсатишга ошиқдилар. Тўғриси айтсам, бу ерда кўрадиган нарсанинг ўзи йўқ, ҳаммаси бир-бирига ўхшайди, томлари думалоқ пальма япроқлари билан ёпилган оддий капалар эди. Унинг ичи эса бўмбўш, одамлар қуруқ хашақлар устида ухлар эканлар.

Эркаклар аёллардан ажратиб қўйилган ҳолда ҳаёт кечиради. Қишлоқнинг марказида махсус висол кулбаси бўлиб, ҳар кеча бир жуфт ёш йигит-қиз тонггача айш-ишрат қурадилар. Бу кулбага кириш учун қатъий навбат тартиби белгиланган. Ёшлар бир неча ҳафта олдин навбатга туришади.

Қишлоқни айланиб бўлгач қabila бошлиғи сандиғидан ўн тайёрлаган ўрама тамакисини олиб менга тутқазди. Мен умуман чекмайман, лекин яхши

одам сенга илтифот кўрсатганда унинг қўлини қайтариб бўладими?

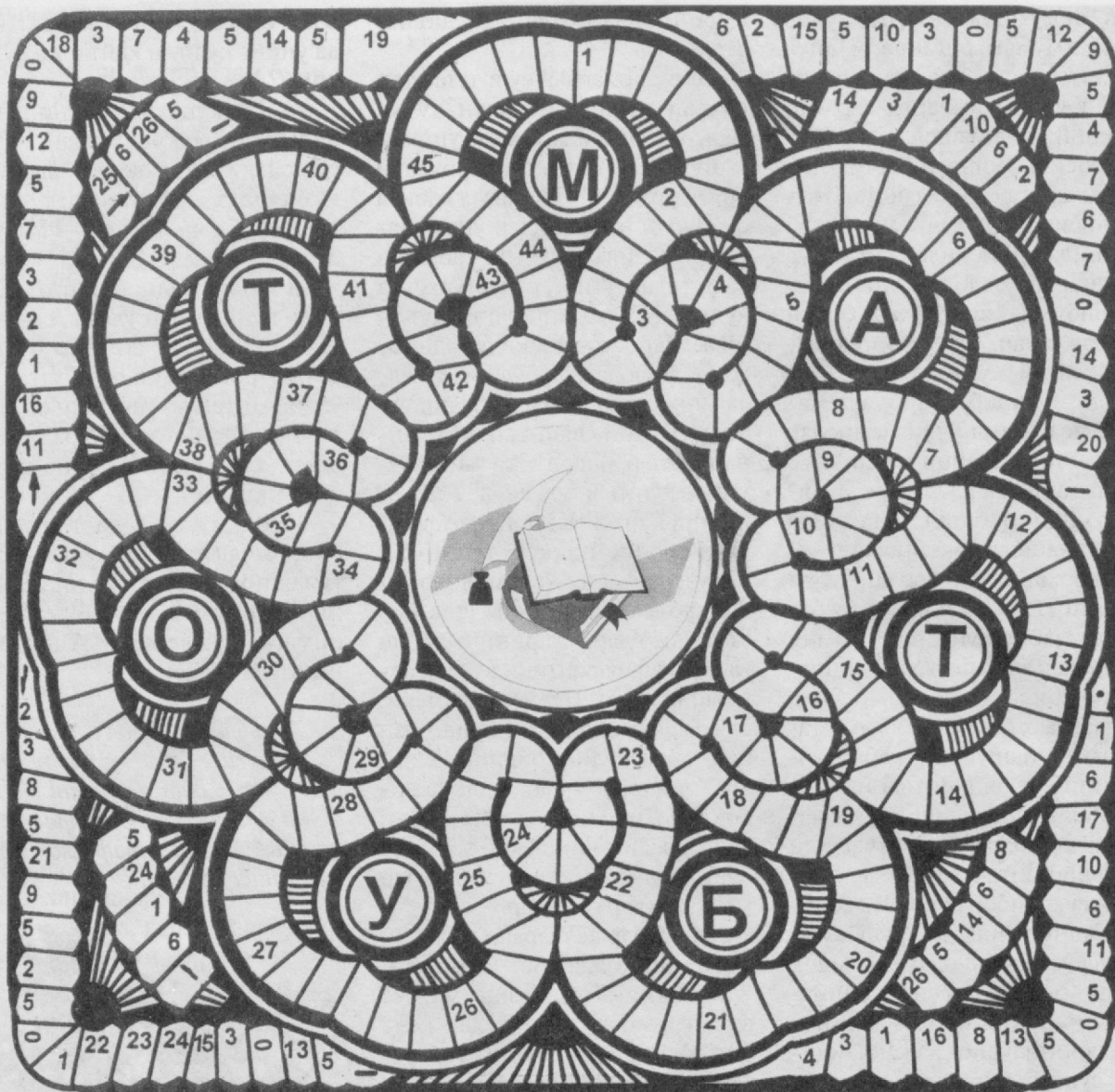
— Тез кунларда бизнинг қабиламизга фолбин келади, — деб сўзлай бошлади қabila бошлиғи, кўзига кираётган тамаки тутунини қўли билан елпиб. — У жуда баджаҳл одам. Бир куни менинг жангчиларимдан бирига: «Сен икки кундан сўнг ўласан», — деб башорат қилди, айтгани бўлди, роппа-роса икки кун ўтгач, у ўлди. Айтгандек, фолбин оқ танли одамларни ёмон кўради. Яхшиси, сен ўрмонга бориб тунай қолгин.

— Вақт ўтган сари вазият ёмонлашяпти, деб ўйладим. Қора тамакининг аччиқ тутуни ўпкамни «узиб» олай деди. Бу ерларга нимагаям келдим-а?! Тангримнинг ўзи асрасин...

Тахририятдан:

Келгуси сонда мухбир у ерни тарк этмасдан, фолбин билан бўлиб ўтган ваҳимали учрашув ва қизиқарли суҳбат тафсилотларидан ҳикоя қилади.

Комил ЖОНТОВ тайёрлади

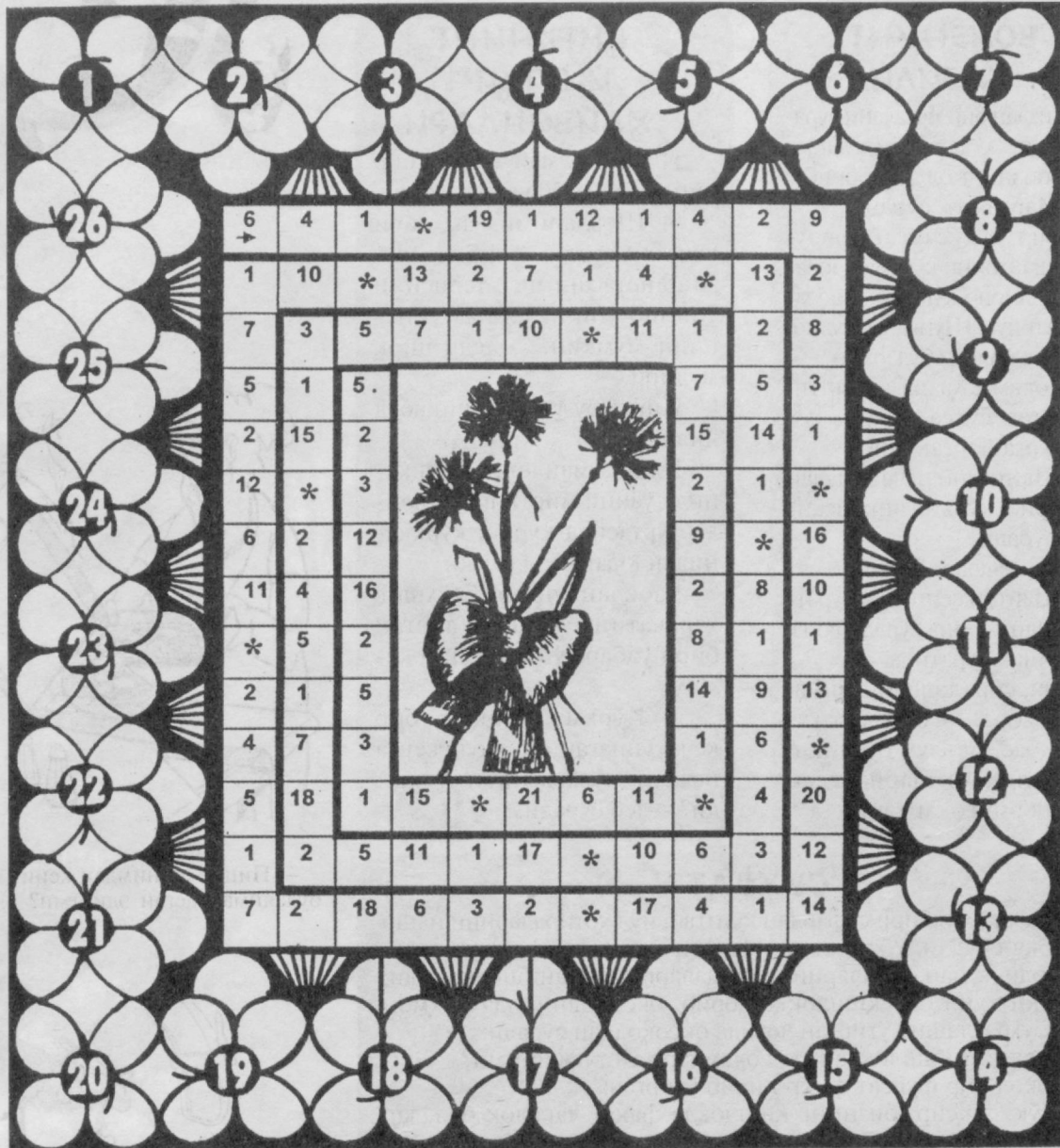
1. Биринчи сони нашр этилган куни мамлакатимиз оммавий ахборот воситалари ходимлари байрами сифатида нишонланадиган газета. 2. Воқеалар даврийлигига кўра қайд этилган манба. 3. Ижод маҳсули. 4. Воқеа-ҳодисаларга оид маҳаллий мавзулардаги хабар. 5. Матбуот ижодкори. 6. Маърифатчи Исмоилбек Гаспирали муҳаррирлигида босилиб чиққан газета. 7. Адабий жанр. 8. Нашр этилишида Абдулла Қодирий асосчилардан бўлган ҳажвий журнал. 9. Бадий асар учун танлаб олинган соҳа. 10. Ижоддаги ифода тарзи. 11. Шеър асар вази. 12. Ёзма ижод қуроли. 13. Ижодкор, матбуот ходими. 14. Саҳифасини безатувчи. 15. Жумбоқ шеър. 16. Ҳаётий далиллар асосидаги асар. 17. «Тафаккур фарзандлари» таърифини олган манба. 18. Шеърнинг парча. 19. Шоирнинг тўлиқ шеърлари тўплами. 20. Ўтган аср бошларида нашр этилган газеталардан бири. 21. Истиқлолимиз йилларида нашр этила бошлаган ижтимоий-сиёсий, маънавий маърифий журнал. 22. Туркум сарлавҳа. 23. Матбаа муассасаси. 24. Ватанимиздаги ilk матбуот нашрлари маскани. 25. Ўхшатиш, мажоз. 26. Самарқанда нашр этилган ilk газеталардан бири. 27. Бирор тилдан бошқа тилга ўғирилган матн. 28. Кундалик янгиликлар рукни. 29. Нашриёт муассасасининг қўлёзма матнларини чоп этишга тайёрлаш билан шуғулланувчи ходимлар жамоаси. 30. Бирор асарнинг таҳлили ва талқини баён этилган мақола. 31. Нашр матнларини жойлаштириш, безаш билан шуғулланувчи мутахассис. 32. Микдор ифодаси. 33. Матбуот жанри. 34. Нашр миқдори. 35. Хабар, маълумот. 36. Асарнинг муқаддима қисми. 37. Тошкентдаги нашриёт-матбаа бирлашмаси. 38. Мустақиллик йилларида тикланаётган азалий урф-одатларимиз. 39. Бир-бирига боғлиқ бўлган асар, мақола. 40. Сўз билан ифодаланган тушунча. 41. Жадидчилик ҳаракати намоян-

даларидан бири Маҳмудхўжа Бехбудий томонидан асос солинган, ўзбек тилида босилиб чиққан биринчи журнал. 42. Ватанимиздаги сиёсий партиялардан бирининг нашри. 43. Асарни ўрганиш, нашр этишга тайёрлаш жараёни. 44. Воқеа-ҳодиса ҳақидаги кичик асар. 45. Сўз санъати.

МУАММОНОМА

Калит сўзлар: 1. Самарали фаолият кўрсатиб, миллий матбуот тарихида хайрли из қолдирган ilk журналлардан бири - 13, 3, 23, 2. 2. Матбуотимизнинг дастлабки дарғақларидан бири, олти тиллик луғат муаллифи, маърифатпарвар - 5, 24, 13, 9. 3. Нашр мазмунини очиб берувчи рўйхат - 14, 16, 2, 10, 3, 1, 5, 11, 3. 4. Ўтган аср бошида Тошкентда нашр этилган жадид газеталаридан бири - 25, 16, 26, 1, 3, 9. 5. Вақт, давр - 19, 3, 14, 6, 2. 6. Ўсмирлар журнали - 15, 16, 7, 18, 3, 2. 7. Қўшимча нашр - 5, 7, 6, 8, 3. 8. Тиниш белгиси - 12, 22, 1, 6, 4. 9. Хотима - 21, 17, 16, 2. 10. Асар номи - 12, 3, 1, 7, 3, 8, 26, 3. 11. Энг юқори баҳо - 3, 20, 7, 6.

Энди калит сўзлар жавоблари асосида шакл атрофи ва ички қисмида рақамларда яширинган муаммонимани ҳал этинг. Бунда улардан ибратли сўз ва Ватанимизда босилиб чиққан энг биринчи вақтги матбуот нашри «Туркистон вилоятининг газети»нинг биринчи муҳаррири исм-шарифларини билиб оласиз.

Шаклда белгиланган хонадан рақам атрофига соат миля йўналишида: 1. Иккинчи жаҳон уруши қатнашчиси, Қаҳрамон унвонига сазовор бўлган маргилонлик жангчи. 2. Билъат ва жаҳолатпарастликка қарши асарлар ёзган ижодкор, «Туркий гулистон ёҳуд ахлоқ» асари муаллифи. 3. «Мирзо Улуғбек» тарихий саҳна асарини ёзиб қолдирган атоқли драматург. 4. Мардлигу жасорати билан танилган инсон. 5. Инсоннинг кўп йиллик меҳнат фаолияти давомида эришган тажрибаси. 6. Фашизмга қарши урушда жасорат кўрсатган андижонлик Қаҳрамон жангчи. 7. Алишер Навоий сиймосини театр саҳнасида энг кўп маротаба гавдалантирган устоз санъаткор. 8. Ўзбекистон Республикасининг олий нишонларидан бири. 9. Ўзбек романчилиги асосчиси, қатагон йиллари қурбони. 10. Биринчи глобус ихтирочиси, ўрта аср қомусий олими, ватандошимиз. 11. Амалга оширилган хайрли фаолият. 12. Ўзбек эстрада санъати намояндаси, устоз хонанда. 13. Оғир вазиятда ватан ва инсоният учун ўзини бағишловчи инсон. 14. Ривоятларга кўра бир оёқда турган ҳолати шу масканда тинчлик, хотиржамликни англатувчи парранда. 15. Халқимизнинг азалий қадриятига хос бўлган ҳудудий бирлик. 16. Она юртва, инсонга вафодорлик. 17. Алгебра фанига асос солган ўрта аср алломаси. 18. Жадиллик ҳаракати намояндаси, ижодкор, «Падарқуш» асари муаллифи. 19. Ватанимизда ilk бора хотира майдони барпо этилган шаҳар. 20. Ўзбек адаби, тарихий драмалар муаллифи, олим, қатагон даври қурбони. 21. Бетакрор овоз соҳиби бўлган устоз хонанда, лирик ва мумтоз ашулалар ижрочиси, Ўзбекистон халқ артисти. 22. Адабиётшунос олим, устоз, муал-

лим. 23. Эркесвар халқларнинг азалий орзуси, тараққиёт асоси. 24. Инсонга қилинган марҳамат, ҳиммат. 25. Уруш қатнашчиси, адаб, игна билан ёзилган «Вафодор» романи муаллифи. 26. Таниқли кўз касалликлари шифокори, медицина фанлари доктори.

МУАММОНОМА

Калит сўзлар: 1. Фашизмга қарши уруш даврида ўз санъатини намойиш этган ўзбек устоз хонандаларидан бири - 2, 21, 9, 6, 2, 7, 6, 19, 1.
2. Қадрли, содиқ ўртоқ - 3, 20, 21, 12.
3. Саодат, толе - 13, 1, 11, 12.
4. Камёб, қимматли нарса - 4, 6, 3, 2, 5.
5. Мўғул босқинчиларига қарши курашган халқ ҳаракати раҳбари - 12, 6, 5, 6, 13, 2, 18.
6. Бирор соҳада бошқаларни бошлаб боровчи илғор шахс - 16, 7, 6, 19, 13, 1, 5, 3, 6, 5.
7. Дунёнинг кунчиқар томони - 10, 1, 5, 15.
8. Муваффақият, ғалаба - 8, 1, 17, 1, 5.
9. Соат товуши - 8, 1, 4, 14.
Энди калит сўзлар жавоблари асосида шакл марказидаги рақамларни ҳарфлар билан алмаштириб, муаммонгани ҳал этинг. Бунда улардан ибратли сўзларни билиб олишга муваффақ бўласиз.

Фозилжон ОРИПОВ

ВОИЗНИНГ ҲАЗИЛИ

— Сиздан бир масалани сўрамоқчиман, — деди бир лақма киши воизнинг олдида бориб.

— Марҳамат, сўранг.

— Бир неча кечадан бери тушимда шайтонни кўраман, юрагимни олдириб қўйдим, уйкумда ҳаловат йўқ. Шундан қутулиш учун нима қилсам бўларкин?

«Бу одам ё ҳазил қиляпти, ёки тентак бўлса керак», деган фикрга борган воиз:

— Шайтонни неча кечадан бери кўриб, кўрқиб чиқяпсан? — деб сўради.

— Уч кечадан бери.

— Шайтон сенга қай суратда кўринди? — яна сўради воиз.

— Эшак суратида.

— Эй, сира ташвишланма, — деди воиз, — бемалол ухлайвер, бас, маълум бўлдики, сен шўрлик ўз шарпангдан кўрқиб юрган экансан.

ЦИРКНИНГ ЙИРТҚИЧ ҲАЙВОНЛАРИ

Иш тополмай юрган бир йигит циркка бориб иш сўради.

— Шерларимиздан бири кеча тўсатдан ўлиб қолди. Агар истасанг шер терисини ёпиниб унинг ўрнида ўйнашинг мумкин, — деди цирк мудири.

Йигит бу таклифни қабул қилди.

У цирк майдонига чиққанида ўзини йиртқич ҳайвонлар ўртасида кўриб, кўрққанидан юраги ёрилаёзди.

Узоқдан унинг беўхшов ҳаракатини кузатиб турган бир йўлбарс унинг ёнига келиб:

— Кўрқма, кўрқма, бир кеча ўйнаганинг учун сенга неча пул тўлашадиган бўлишди? — деб сўради.

СУҲБАТ

Бир газета мухбири сафاردан қайтгач, йўл хотираларини нашр эттирмоқчи бўлди. У ҳар хил тоифадаги одамлар билан суҳбатлашиб, турли-туман одамларнинг ақидаларини ўрганишга уринди. Дастлабки куни бир қишлоққа бориб, оқсоқолниқда меҳмон бўлди. Суҳбатлашиб ўтирган чоғида оқсоқолдан сўради:

— Сизнинг қишлоқда катта одамлар ҳам туғилганми?

Оқсоқол бир фурсат фикр қилиб ўтиргач:

— Йўқ, тақсир, бизнинг қишлоқда фақат чақалоқ болалар туғилади, — деб жавоб берди.

— Ишончим комил, сиз мени тўғри тушунасиз деб ўйлайман. Биз бу ерда эпидемия тарқалишини истамаймиз.

— Ҳар эҳтимолга қарши даволанишнингизга тўлов ҳақини ўқиб эшиттирганимча камарларни ечмай турамин.

— Пицца еганимдан кейин зарда бўлаяпман деган эдингми?

— Нима деб ўйлайсиз, қиш мавсуми серёгин бўлди, бозорларимизда мўл-кўлчилик бўлармикин?

Нигина ҚОДИРОВА,
Комил ЖОНТОВ тайёрлади

Уста Парда Қувондиқов Пахтачи туманидаги Буқалай қишлоғида истиқомат қилади. Бир неча йиллардан буён ёғочга ишлов бериб, улардан турли буюмлар, шакллар, ҳайкаллар ясаш билан шуғулланади. Ҳозир уста Парда уй-музейидаги экспонатлар 200 дан ошиб кетган. Уста асосан ёнғоқ, тут, чинор, ўрик, олча каби дарахтлардан фойдаланиб асарлар яратади. Шунингдек, Парда Қувондиқовнинг ўз балиқчилик хўжалиги, дарахтзорлари бор. Қишлоқдаги аҳоли учун иш ўрни яратиб, эл хизматида бўлиб келаётган уста ижодига бардавомлик тилаймиз.

Чол бюсти

Ҳамид Зиёвуддин

Чол бюсти

Ҳамро бобо

Томошақовок

Боксчи

Чол бюсти

Она ҳайкали

Болам, уйғон, осмонга қара,
Осмон сенинг кўзингдайин кенг.
Болам, сендай тоза, бокира,
Осмон сенинг ёшинг билан тенг.

Болам, уйғон, осмонга қара,
У кўзингга сингимоғи шарт.
Оқармоқда олис бир яра —
Тоғ қадалган қизғиш тусли дард.

Оққил, кўзга зилоллик инди,
Бизнинг борур йўлимиз ўша.
Менинг қўлим калталиқ қилса,
Сен осмонни қучоқлаб яша.

